

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

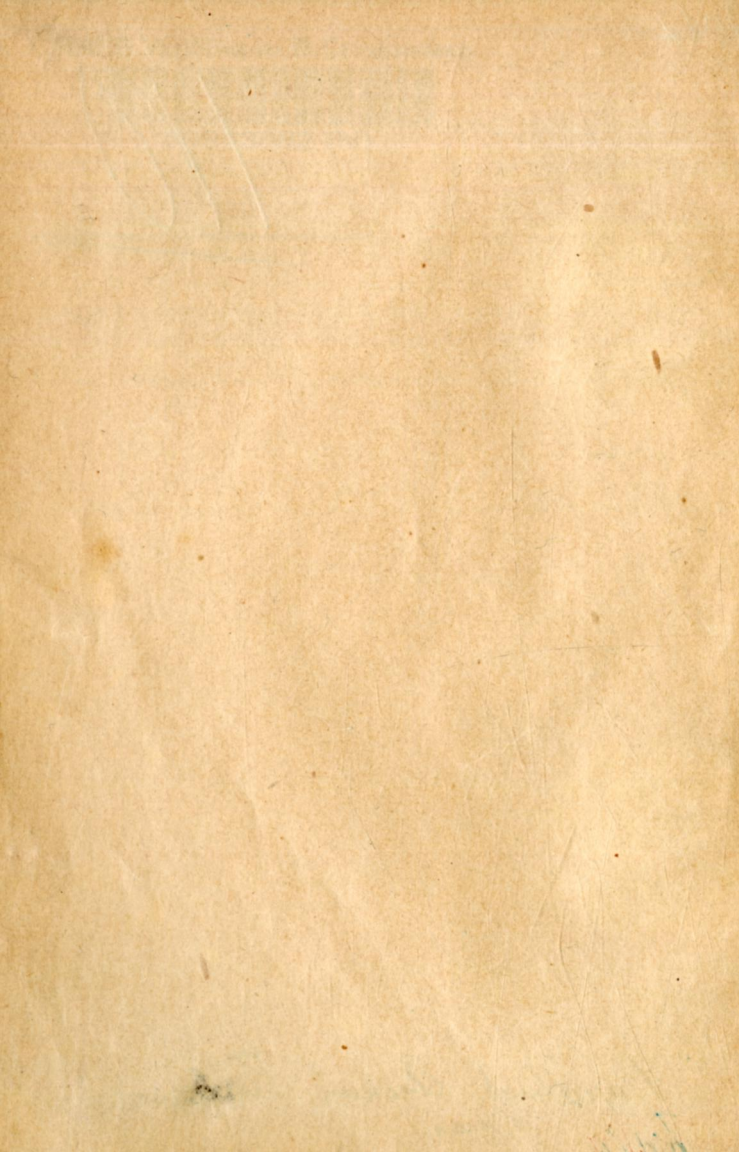

00913082 (N)

2012

110

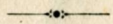
Управл. Евский К~~ласс~~.
II разб.

39.

B. 263

БЕЗТАЈАННЕ СВАТАНЬЕ.

ОБРАЗОКЪ ЗЪ ГАЛИЦКОГО ЖИТЯ

написавъ

Василь Барвѣлюкѣ.

[Володимир Барвѣлюкѣ]

Накладомъ редакціи часописи „Дѣло“.

Львѣвъ

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка.

1880.

81.

Збірка М. С. ВОЗНІКА

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И- 35029

И 27906

I.

На отсторонь отъ давного шляху, куда спѣшивъ Богданъ Хмельницкій подъ Зборѳвъ, проплывае глубокимъ ярѳмъ невеличка, тиха, але болотниста рѣчка. На право отъ головного шляху горою по надъ тѳмъ ярѳмъ стелится рѳвна дорога на пѳвъ милѳ до бѳлой каплички обсажденной трема старыми липами. Тутъ повертаеся дорога спусковатымъ горѳкомъ у низъ и болотами переходить на стареньку греблю. За греблею пѳднимаетеся зновъ довга, лыса гора, вся жовта отъ чистой глины, а по горѳ мовѳбы вѳнкомъ розкинулося невелике село середъ зеленыхъ садѳвъ, густыхъ липъ и розлогихъ берестѳвъ. Надъ самую греблею стоить недавно вкопанный стѳпъ, а на стѳпѳ розмалѳванный герѳ съ якоюсь дивовижною птицею на червѳнѳмъ поли и съ написомъ: *панѳство Голопяты*. Оттутъ не мало посыпалось проклонѳвъ на тѳи Го-

лопаты, а ни за що иншого, якъ за погану дорогу, що и въ осени и на веснѣ кисне непроходимою глиною. Тутъ выявилась вся практичнѣсть галицкои уставы о дорогахъ, що саме въ той часъ вѣйшла въ житье. Голопятека громада мала давати роботу, а голопятекій двѣръ матерiяль. Станиславъ de Ślepowron Бжушковскiй властитель Голопять а разомъ „przełożony obszaru dworskiego“ покликуювався на стародавній звичай, що дорогу треба направляти глиною а не якимъ небудь иншимъ матерiяломъ и що ѳнъ не боронить громадѣ брати „двѣрскои“ глины на направу дороги. Громадяне говорили помѣжъ собою, що тутъ треба бы и тарасу и камѣня загатити трясовины, але почухавши головы и поглянувши на дивовижну птицю пѣдъ пятизвѣздою короною на червонѣмъ поли, возили що весны и що осени десятки фѣръ глины, засышували дорогу, гатили греблю, а глина кисла ѳтъ дощу и разъ въ разъ розплавалась жовтыми смугами по зеленѣй муравѣ. Але приписы галицкои уставы о дорогахъ були сповненi: двѣръ

дававъ матеріялъ, громада копала, возила, насыпала и гатила, а дорога кисла, кисла непроходимымъ багномъ. Скільки тутъ осей поломано, скільки коней потратовано! А всежь таки люде їдуть и їдуть тою дорогою голопятекою безъ кінця и мѣры. Та й якжежь не їхати? До всѣхъ мѣсець ѳтпустовыхъ, до Пѳдка-мѣня, до Збаража, до Почаєва, до Зарва-ницѣ, — не згадуючи про инші ѳтпустові и ярмаркові мѣсеця — всюды найблизша дорога на Голопяты. А до того ще й славна коршма, якъ тѳлько пѳдберешся до половини голопятекои горы. Славна коршма, простора, мурована и пѳдъ гон-товымъ дахомъ и на червоно малѣвана! Хочъ бы прійшлось їхати цѣлу днину черезъ трястя та пѳдъ лысу гору розмѣ-шеною глиною, а всежь можна ѳтпочити въ коршмѣ, переночувати и роздумати, якъ то мудро выгадали у насъ будувати дороги. Тай самі Голопяты не такі по-гані, якъ здаєся. Самъ панъ Бжушков-скій бувъ знаменитый не тѳлько на цѣлї Голопяты, але й на цѣлїй повѣтъ яко вѣчный кандидатъ на повѣтового мар-

шалка и посла. Сама голопятека коршма свѣдчила доволѣ ясно о пропинаційно́й силѣ пана Бжушковеского, а паньскій двѣръ съ високою, далеко видною вежою, съ старымъ, заржавѣлымъ, ѡтъ десять лѣтъ мовчаливымъ годинникомъ, съ численною псярнею, здавався якоюсь твердиною середновѣчного пана. Була въ Голопятахъ такожь и церква, правда, мала, за коршмою захована, зъ старости похилена, бувъ и панъ-отець духовный, старенькій, була и школа, а въ нѣй панъ професоръ Семень Квашиньскій. Школа стояла powyше коршмы при дорозѣ. Зъ широкого ѡкна школьного якъ на долони видко було и церкву и коршму и круту дорогу и греблю.

Було се на веснѣ въ першихъ дняхъ мая. Май бувъ мокрый и день въ день хлюскотѣвъ дощъ. Голопятека дорога зновъ розмоклася, розквасилася. А до того принавъ еще ѡтпустъ св. Антонія у Збараскихъ Бернадинѡвъ и богато интеллигентныхъ и мѣщаньскихъ богомольцѣвъ переѣздаючи на ѡтпустъ черезъ Голопяты розбили дорогу до крихты. Въ самъ день

св. Антонія показалось весняне сонце, потѣшило людій, але надъ вечеромъ зновъ сховалось за густі хмары. Дощъ лявъ цѣлу нѣчь якъ зъ ведра. Не могло бути лучшою поры до сну. Монотонный плюскѣтъ дощу ажъ заколысувавъ до сну. А предсѣ не спалось професорови. Съ зморщеними бровами, съ захмаренимъ лицемъ, съ стисненими кулаками сидѣвъ ѓнъ передъ деревянымъ столомъ весь палаючи ѓтъ злости и гнѣву мовъ тая свѣчка, що палахкотѣла передъ нимъ широкимъ поломенемъ. Панъ Семень глядѣвъ крѣзь ѓкно въ далеку, темну даль, мовбы хотѣвъ огнистими очима пробити темноту и якъ розлюченый Зевсъ, громомъ вдарити въ недалеку плебанію. Цѣлый ѓнъ ажъ дрожавъ зъ досады и крѣсло разъ въ разъ скрипѣло пѣдъ нимъ.

„Обида, обида — компромитація!“ проговоривъ панъ Семень тихимъ, але сычачимъ голосомъ, еще бѣльше стискаючи кулаки.

„До мене присылати дяка! Дякомъ переказувати, дякомъ пересылати коша—менѣ!“ крикнувъ вже голосно Семень

вдаривши кулакомъ о стôль ажъ свѣчка
пôдскочила. „Може еще було прислати
наймичку, кухарку, пастуха... Дяка, дяка,
отъ якого вынайшовъ свата! Черезъ дяка
дає менѣ знати, щобы я не сватався до
єго дочки, бо, бачь, не для кота сало! Яке
менѣ паньство! Абожь то я що? Пôдож-
дѣть, еще не такимъ мене побачите. Не
черезъ такі пороги я ступавъ, та й не
на такихъ помостахъ бувавъ.“

И вставъ панъ Семень та почавъ
ходити по своѣй невеликôй хатинѣ. Зга-
далось єму цѣле житье, живымъ обра-
зомъ стало передъ єго душею. Згадавъ
ôнь, що й єго батько колисьто бувъ на
добрôй парафіи, що и ôнь зазнавъ того
добра, духовного хлѣба, весело бѣгавъ
молодымъ хлопцемъ по широкôмъ городѣ,
по просторôмъ обôйстю, безъ журбы за-
биравъ яблука та обарѣнки зъ церковныхъ
приносôвъ, неразъ товкъ кулаками пôд-
дячого, не разъ лѣпивъ собѣ зъ паперу
церковнѣ фелоны и выспѣвувавъ весело,
безжурно... Якъ то весело тогды проплы-
вали лѣта молоденькѣ, якѣ то збытки не
выгадувались, якѣ переверты не вывер-

тались!.. И єгожь посылали до школы, тѣшили надѣєю, що ѥ ѡнъ вѡстане колись „кєндзомъ“. Та и ѡнъ самъ сильно вѣривъ въ тѣ пророцтва, такъ вѣривъ, що ѥ не дуже прикладався до науки. Єще тамъ въ школѣ нормальнѡй якось переплылося, перепхалося. Панъ директоръ любивъ пристрасно медъ и пшеничну муку, а у Семеноваго батька була славна пасѣка и родилась гарна пшениця. Семєнѡвъ батько бувъ добрый чоловѣкъ и не покупивсь чи то на Рѡздово, чи пѡдъ Великдень, чи на малѣй вакаціи заслати директорови на споминъ меду, муки, а мати додала ѡтъ себе солонинки або свѣжого масла. Чомъ жежь не заслати за родительску опѣку?! А панъ директоръ, не безъ толку чоловѣкъ, знався на рѣчахъ — и перепхавъ Семенка черезъ школу нормальну. Отъ ставъ вже Семенко и парвистою. Радѡсть була несказана. Отъ-отъ, єще кобы перейти гимназію, тай хвала Богу можна ѡтдыхнути и выйти у люде. Та горєнько, якою страшно нєлюбою показалась ся гимназія. Скѡлько тутъ вєвлякои науки: и латини и нѣмєччини и

математики и географіи! Завертѣлась, за-
страшилась Семенова голова. А тутъ еще
й для всего особѣный профессоръ, — рвутъ
на всѣ боки. Догодишь одному, другій на
тебе нападе, а тамъ и третій присѣкаея.
Не знати и не вгадати, якъ кѣнца выве-
сти. Плакавъ молодой Семень и передъ
родичами жалився, а далѣ здався на Бо-
жу волю. Веселі товаришѣ розѣгнали
его тугу. Хочъ тяжко приходилось въ
школѣ, за тежъ веселѣйше жилося поза
школою. Тамъ то гралося и въ гузики и
въ пилку и въ кѣчку и шуры-буры,
плыли дни за днями безжурно, весело.
Дарма, що профессеры ославили Семена
круглымъ туманомъ, ѣнѣ наилучше ла-
павъ „кампу“, обгрававъ всѣхъ студен-
товъ въ гузики и зложивъ мало що не
цѣлый крамикъ тыхъ гузикѣвъ пообрѣ-
зуваныхъ ѣтъ всѣхъ камизельокъ та сур-
дутѣвъ. Якъ нынѣ згадае Семень на тѣи
щасливѣ часы, жаль стане ему той без-
журной свободы, того житя гулящего,
тыхъ товаришѣвъ веселыхъ съ поѣтрѣзу-
ваными гузиками. Мало що его дѣткнуло,
якъ при кѣнци курсу прочитали ему

третю клясу. Що єго те журило! Онъ вже давно бувъ затиснувся до послѣднои лавки и не ждавъ иншої клясы. Сежь не єго вина, а вина тыхъ професорѣвъ, що прозвали єго „круглымъ туманомъ“ и видимо совсѣмъ зненавидѣли. Господиня, въ котрой Семень стоявъ на станціи, сказала навѣтъ батькови, що се професоры зненавидѣли єго „дитину“, а Семень зложився такъ невинно якъ жертвенный баранчикъ. Кинувся батько до професорѣвъ съ мольбами и просьбами, выходявъ сѣмъ дорѣгъ до семи професорскихъ дверей, обрадився и прийнявъ Семенови директора. Але зновъ проминувъ курсъ, проминули веселі днѣ весняні и лѣтні, такъ непригожій для науки, а такі любіи щebetаньемъ пташокъ, цвѣтами и забавами, — проминули и Семень зновъ очутився межи „третяками“. Пришлося Семенови „репетувати“. Зъ того часу онъ, здалося, зрѣсся съ тою остатною лавкою и съ непочеснымъ именемъ „репетента“ и не мѣгъ вже бѣльше ѣтъ нихъ ѣторватися. Приходилось єму пересиджувати въ однѣй клясѣ по два и по три роки.

Вся наука здалася ёму якоюсь такъ поганою, томлячою, нелюдскою, учителѣ такими непріязними, злющими та ôтразливými людьми, що вся школа ёму осточортѣла. Тôлько на силу пхали ёго до школы, садили на школьну лавку за книжкою, а ёго думки ôтлѣтали далеко ôтъ сего школьного примусу въ веселе товариство, на зеленій луги, въ пышноцвѣтні́ городы. Ôтхотѣлось ёму выйти на „ксѣндза“, а налялось ёго серце жаждою гулящого житя далеко ôтъ учительского ока середь охочихъ друзякъ. Покидавъ Семень и школу и книжку и свою станційку и пробирався до гамôрливого товариства своихъ давныхъ школьныхъ товаришѣвъ, що то съ лѣтами промѣнювали веселій „шуры-бурскі́“ крики на безпамятне гулянье, а гру въ гузики на забаву въ карты.

Хитро добирався Семень до такой компаніи, выхилясомъ-выкрутасомъ рвався въ пôдъ директорского догляду, крився передь окомъ господинѣ. Сумували, хлопотались родичѣ чуючи недобрій вѣсти про починки сына. Доѣздили, на спѣлі

лѣта нагадували, опамятували. Не помогло!

Згадавъ теперъ Семень тїи лѣта и сердце ему завяло зъ жалю. Ахъ, якъ бы то онъ бувъ мавъ тогды той розумъ, що нынѣ, не пустивбы бувъ такъ марно своихъ лѣтъ молодыхъ съ буйными вѣтрами, съ гулящими товаришами за ни-защо! Бувбы онъ день и нѣчь сидѣвъ надъ тою латиною стѣлько разѣвъ про-клинаною, бувбы якъ ягничка покорявся передъ учителями, закинувъ гуляще жи-тьє, понехавъ товаришѣвъ наустливыхъ, слухавбы батька-матери и не обтовкъ бы своего директора за его добру раду. Бу-лобы сповнилось пророцтво его молодыхъ лѣтъ, булибы вже давно его витали въ веѣхъ домахъ якъ укѣнченого алюмна, а панна Северина не глядѣлабы на него такъ зъ висока, съ погордою и — — дякъ не бувбы его сватомъ!

А сей дякъ лѣзъ теперъ въ его очи якъ заклята мара, и коловъ его до жи-вого! Вся кровь бурилась на згадку того дяка. Якажъ се обида, якій — просто — смѣхъ передъ цѣлымъ свѣтомъ! Дякъ

вже певно повеличався своїмъ „посланиємъ“ передъ дячихою, дячиха все розказала кривой Настѣ, а ся баландиха, наточивши въ десятеро свого острого язичка, гдесъ вже рознесла по цѣлѣмъ селѣ славу про професора сватанье до попадянки. Цѣле село вже гдесъ гуторить о вго нещастю, вже й Мошко мусѣвъ про те дѣзнатись — и слава пойдѣ по цѣлѣмъ свѣтѣ, а завтра вся дѣтвора въ школѣ буде смѣятись въ кулакѣ и показувати довгі носы!

„Страхъ, страхъ, яка обида, яка компромитація“! стогнавъ панъ Семень, важкою ступою походжаючи по хатѣ. Свѣтъ стоявъ передъ нимъ такій темный, непривѣтный и нелюдскій, якъ та темна нѣчь, съ густыми хмарами и хлюскотачимъ дощемъ. Постати панны Северины, отца Даміяна и дяка высувались мовъ тѣ блискавки середъ темрявы и, здавалося, смѣялись надъ нимъ якимсь гримучимъ, пекельнымъ смѣхомъ. Задумався панъ Семень надъ своєю долею и ставъ розважати, чимъ то онъ ставъ такъ низько на щѣбли суспѣльности, щѣбъ ему не

можно було безъ смѣху протягнути руки до панны Северины? Тажъ онъ и профессоръ и попѣвскій сынъ, значить и фамилія есть и титулъ не абы тамъ якій, ну тай зъ лица тожь собѣ ничего!

Панъ Семень взявъ свѣчку зъ стола и приступивъ до невеличкого зеркальця, що було вѣплене въ стѣнѣ. Зеркальце було стареньке, пообдиране, съ плямами, мѣсями вапномъ захляпане и порохомъ припале. Панъ Семень бувъ радъ, що має передъ собою судію строгого и непѣдхлѣбного. Онъ протеръ рукою порошокъ и зеркало ѳтбило здоровый нѣсъ, троха похожій на огѣрокъ де-де подзьобанный, грубій, стрѣпатій усы и гладко выголену бороду. Нѣсъ, усы й борода були якъ звычайно у людій и панъ Семень не замѣтивъ на нихъ ничего смѣшного, ѳтразливого. Онъ подався троха назадъ, щобы побачити цѣле свое лице въ зеркалѣ. И тутъ ничего поганого. Тажъ у пана Бжушковского не таке лице, и нѣсъ бараболястый та ще й съ бородавкою, и очи якісь выбалушеній и лица мовъ двѣ шинки до купы стуленій и борода без-

гарна, а таки онъ панъ на Голопятахъ,— мѣркувавъ панъ Семень вдвляючись въ свое лице съ бѣлыми бровами, приплащенымъ чоломъ, сѣрыми троха баранѣючими очима и повными лицами загорѣлыми отъ весняного вѣтру. Строгий судъ зеркальца выйшовъ користный. Стареньке припорошене зеркальце накинulo мовобы який бѣлый серпанокъ*) на професорске лице и оно здавалося якесь чудно бѣле, гладке и деликатне.

Панъ Семень почувъ якусь тиху радѣсть въ своѣй душѣ пѣсля такой муштры и зновъ почавъ ходити по хатѣ розважаючи надъ своею долею.

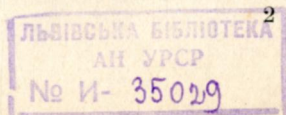
„Се тѣлько пыха наустила**) ихъ на таке дѣло“, думавъ панъ Семень згадавши за посольство дяка. „Стыдно имъ порѣднитись съ професоромъ! Ну дай Боже вамъ и до сивой косы дожидати иншого жениха! Щожъ зъ того, що мене выгнали зъ школы, що я бувъ у войску?! Сежь лучаеся въ свѣтѣ, а я таки и пре-

*) Прозѣрна матерія, тюль.

**) намовила = навела.

паранду скѣнчивъ и своего хлѣба добився. Лучше выпумѣти за молоду, якъ дурѣти на старѣсть. Кидала мене доля у всѣлякѣ стороны та ѣ не потопила, не втоплюся и теперь. Ой будете еще жалкувати вашои пыхи...“

И кинувся панъ Семень на свое лѣжко. Охота пѣмсты-ѣтплаты розжарювалася въ его душѣ. Що разъ то новѣ думки налѣтали въ его голову. Отъ якъ бы то ему выглядѣти где богатои паночки чи ѣ вдовицѣ та оженитись, та гарно прибравшись, якъ павяна пара, пойти до голопятскои церкви повеличатись передъ цѣлою громадою и передъ панною Севериною и передъ панъ-отцемъ, — отъ якабы була пѣмста, якъ бы онъ глянувъ зъ горда на вкруги себе на всѣхъ, яку дабы ѣтплату за посольство дяка! Цѣлѣ Голопяты покорились передъ нимъ! Довго тлумлена и всѣма топтана честилюбовѣсть озвалася въ его душѣ съ цѣлою силою. Онъ памятавъ на тыхъ учителѣвъ, що называли его „круглымъ туманомъ“ и зачихали до послѣднѣи лавки, згадавъ и тыхъ ОО. Василянъ въ Бучачу, що

карбували „препаранду“ на єго шкôрѣ, и тыхъ фирерôвъ, капралѣвъ, фельдфеблѣвъ, та официрôвъ, що добре єго катували пôдъ часъ недовгои службы войсковои. Цѣлый той довголѣтний гнетъ озвався немилыми споминками и выкликавъ охоту блиснути на разъ розкôшнымъ житьемъ и въ тôй розкоши знайти ôтплату за дотеперѣшне пониженье.

„О, ôтплачуся всемъ ! Всемъ ôтплачуся за мои кривды!“ думавъ самъ про себе панъ Семень, хочъ не знавъ еще, яка се буде ôтплата. Одно тôлько вертѣлось въ него на думцѣ, що онъ теперь ставъ своимъ паномъ на своѣмъ хлѣбѣ и що не потребуе бôльше покôрно переносити на собѣ чужого згнуцаня. Посольство дяка розпалило лише бôльше тую жажду и розбудило нову енергiю. Панъ Семень готовъ бувъ теперь стати до борбы съ цѣлымъ голопятскимъ свѣтомъ.

Довго, довго колысався онъ оттакъ въ вселякихъ думкахъ, ажъ поки вже мало що не надъ самымъ досвѣтомъ сонъ не склеѣвъ єго повѣкъ и не втишивъ єго зворушенои душѣ. Та й у снѣ не знай-

шовъ ѓнъ милого супокою. Якїсь сонній мары насѣли надъ єго головою. Снитєя єму єго першій прївздъ до Голопять на професореку посаду и здаєся єму, що вся громада вийшла на єго стрѣчу и якъ вельможному панови поклоняєся до землѣ, хлѣбомъ-солїю єго витає. Выступають дѣти гарненько повѣбранїи, якъ ѓи на велике свято, выходять хлопцѣ и дѣвчата въ застяжкахъ, биндахъ, заквѣтчаныхъ хусткахъ, выходять рядомъ и сыплять єму цвѣтами дорогу до замаєной школы. А школа стала якась така велика, розкѣшна, яєна, мовѓбы паньскїи палаты. И зновъ вырынає мовъ зъ зеленого лугу чудова постать панны Северины, така гарна, така чаруюча, що ажъ сердце займає. Єи очи такъ любо вємѣхаются, єи лице якъ рожа палєнѣе, єи ѓѣленька рука на щирый привѣтъ простягаєся, єго тверду руку щиро стискає. Якъ любо, якъ весело стало на сердце Семена, яка радѓсть ѓгорнула єго душу! Сежъ въ першїи разъ за єго житя поклоняются єму всѣ люде! Ажъ тутъ гдє ни взялася страшна буре, всю радѓсть темными хма-

рами закрыла, всѣхъ людій змела и показалось лице старого дьяка съ синимъ носомъ, забелкотѣли его уста якимсь похороннымъ голосомъ и передъ пана Семена всунулся здоровый гарбузъ. Загорѣлся панъ Семень ѡтъ гнѣву, цѣлый сплахъ поломенемъ. Сежь наруга надъ нимъ самымъ! Добре тямить ѡнъ, якъ ще за вояцкихъ часѡвъ зайшовъ до театру. Тамъ грали штуку про сватанье дурного парубка до молодой, гарной дѣвчины. Парубкови пѡднесли такого самого гарбуза та и передъ цѣлымъ свѣтомъ обсмѣшили. П. Семенови здалося, що се теперь хотять съ нимъ ѡтограти такую саму комедию и пѡднати его на смѣхъ цѣлыхъ Голопятъ. ѐнъ пѡрвався съ кулаками на дьяка, але навкруги роздався голосный смѣхъ. Оглянеся панъ Семень въ коло себе, а тутъ зновъ вылягла цѣла громада та вже не на привѣтъ въ святочныхъ одеждахъ, а съ коцюбами та съ мѣтлами и помелами. Назбиралась цѣла гурма малыхъ дѣтій съ замураными лицами, въ заболоченыхъ кафтанахъ и пѡдняла такой крикъ, якъ бы йшла цѣла череда. Сей

смѣхъ малои дѣтвoры и цѣлои громады до живого вразивъ пана Семена. Ему приходилось ътъ сорому хибѣ пѣдъ землю провалитись. Але ноги его мовь прирoсли до землѣ, ѡнъ не мѡгъ ни ворухнутись, ни крикнути, ни штуханцями почастувати безстыдну гурму хлопачкѡвъ, що приложивши обѣ руки до носѡвъ скакали навколо него и грали довгого носа. Здавалося, що якась таємна сила прикувала его до мѣсяця и казала ему мовчки съ затисненными губами и безсильными кулаками придивлятись и прислухуватись, якъ надъ нимъ смѣялась цѣла громада. Ѡнъ зѡбравъ все свои силы и метнувся на передъ.

Руки вдарились мовь о скалу. Панъ профессоръ розтворивъ очи и побачивъ передъ собою ясный свѣтъ. Крѡзь ѡкно било сонячне промѣнье и золотыми струями розливалось по помостѣ, коло ѡкна грала до сонця громадка мухъ, а за ѡкномъ пѣдъ школою чутно було гамѡръ, крикъ, якъ на ярмарку. Глянувъ панъ Семень черезъ ѡкно и побачивъ мало що не цѣлый свѣй сонъ. Се выганяли въ першій

разъ громадску череду. Коло школы зôбралась мало що не цѣла голопятска громада зганяючи до купы всѣляку товарину. Коровы ревали на все село за ôтлучеными телятами, ôвцѣ и ягнята мечали, якъ плачуть малі дѣти, а малі хлопцѣ вганялись съ патыками и батогами на всѣ стороны, щобы не розходилась череда, и переглушували своимъ крикомъ ревôтъ товару и мечанье овецъ. Старші люде, мужики и бабы стояли пôдъ школою и зновъ собѣ кричали на дѣтій и на товарину. Здавалося, що се яке войско облягло школу, и хотѣло єи приступомъ взяти. Товаръ и конѣ разъ вразъ гналися попередъ ôкна, а куснѣ розмѣшеного болота якъ тї кулѣ вылѣтали зъ пôдъ копыть и ратиць та зачѣпались то на школьнôй стѣнѣ, то на дверяхъ, то подзвонювали у ôкна.

Панъ Семень хотѣвъ вже крикнути зъ досады на цѣлу голопятеку громаду, але ôнъ пригадавъ собѣ вчорашный день и свôй поганый сонъ, побоявся громадского смѣху и тôлько сплюнувъ и важко зôтхнувъ прошептавши: „сонъ мара — Богъ вѣра!“

знакъ кары. По однѣмъ боцѣ сеи дошки было намалѣване звѣря съ довгими стоячими ухами и великимъ лобомъ — се езопове знамя людского безголова — въ неестетичнѣй, дуже будденнѣй поставѣ, а на другѣмъ боцѣ было намалѣване подобне звѣря, низше, съ коротшими ногами, съ довгими але обвислыми ухами и бѣльше кѣнчастою головою, якъ оно заходитя тожъ само коло своихъ дуже нужденныхъ ласощѣвъ. Оттакъ покаравши мало що не всѣхъ школярѣвъ розпочавъ профессоръ найтруднѣйшу часть свои науки: польску граматику. Онъ знавъ, що хлопцямъ ломитя языкъ на твердыхъ, нечуваныхъ словахъ чужой мовы и що тутъ саме добре поле, дати почути школярямъ свою вагу. Ни одинъ зъ школярѣвъ не знавъ ѡтповѣсти на пытанье: *z czego składa się zdanie?* и повторити головной профессорекон тезы: *zdanie składa się z słów, słowa z zgłosek, zgłoski z głosek.* Школярѣ затинались на словахъ, перевертали ихъ по своему незнаючи, що они значать, мучились и плакали. Найдотепнѣйша школярка, що

все знала на память, що коли небудь почувала въ школѣ, дала по довгихъ мукахъ таку ѳтповѣдь: „зданье склада ся зо слѳвъ, слова зъ колосокъ, колоски зъ клюсокъ.“ Професоръ роздававъ пацы, крутивъ за уха та за волося, кричавъ, проклинавъ та еще выпоминавъ школярямъ, що ихъ батьки не дають ему збѳжа, бараболь, околотѳвъ та соломы, що ему належались ще въ осени за професорску пенсію побирану въ натурѣ. Такъ обчаствувавши школярѣвъ бѳйкою та лайкою професоръ розпустивъ школу.

Панъ Семень перейшовъ въ свою кѳмнату ѳтпочати пѳсля важкой педагогичной працѣ. Ему стало теперъ якоесь лекше на душѣ. Онъ обперся о ѳкно и дивився, якъ зъ горы ѳтъ бѣлои каплички повертали богомольцѣ зъ збараского ѳтпусту, акъ грязли возы, вѳзки та брѣчки въ болотѣ коло голопятекои греблѣ, якъ драпались потомлені конѣ по пѳдъ голопятеку коршму по лысѳй горѣ, що вся теперъ розлазилась густымъ болотомъ. Богато зъ богомольцѣвъ заходило до коршмы ѳтпочати та покрѣпитись пѳсля

далекои дороги, другі сѣдали купками
пѣдъ коршмою полуднувати. Пѣдъ шко-
лою, где вже було троха притрахло бо-
лото, назбиралася цѣла громада богомоль-
цѣвъ. Се були очевидячки мѣщане зъ
поблизького мѣста и то вже троха спа-
ношені. Мужчины були въ довгихъ чор-
ныхъ сурдутахъ, въ високихъ сивыхъ,
волохатыхъ капелюхахъ, съ червоними
хустками на шіяхъ, въ довгихъ „пале-
ныхъ“ чоботяхъ. Жѣнки и дѣвчата були
всѣляково повбيرانі: то въ чорныхъ
сукняныхъ шарафанахъ, въ червонихъ
спѣдницяхъ, съ богатыми намистами на
грудяхъ и цвѣтистыми хустками на го-
ловахъ завитыхъ стародавнымъ звичаемъ,
то зновъ въ легкихъ кафтаникахъ, въ
чинкахъ, або въ широко розкиненыхъ
сивыхъ хусткахъ. Дѣвчата и гдеякі мо-
лодицѣ мали съ собою польскі молитов-
ники, але всѣ они говорили по руски.
Цѣла громада розсѣлаась пѣдъ школою, а
жѣнки добули зъ кошикѣвъ „славной“
збараскои ковбасы, колачѣвъ, обарѣнкѣвъ,
молодой редьквы и часнику, знайшлася
и флящина горѣвки и почався подорож-

ній об'їдъ. За чаркою п'шла весела розмова. Ж'нки та д'вчата почали хвалитись „шкапл'рами“, „рожанцями“ и крестиками, що покупили на ѳтпуст' за дорог' грош'ъ, та згадувати свої ѳтпустов' пригоди. Одна ж'нка розказувала, якъ она горячо молилась до св. Антонія и на служб'у Божу дала до сего святого, щоби ѳтпытати свою корову, що вкрали ви злод'ї. Друга жалкувалась, що ви смыкнули за пазухи на ѳтпуст' „палярушь“ съ ц'лою пяткою, та що ни за що було ви дати на интенцію.

„Отъ бы вы, кумо“, озвалась третя, „були купили соб'ъ *niebieski list*, щоби охоронились ѳтъ всякого лиха. Отъ я не пожалувала дати ц'лого *римского* за него; та за тоє теперъ безпечна. Въ н'їмъ кажуть є така сила, що ѳтганяє ѳтъ чоловіка всяке лихо, злыхъ людій, и лих'ї очи ѳтвертає и на всяк'ї слабости помагає. Тѳлько треба все єго при соб'ъ носити.“ Она вийняла зъ за пазухи листъ, поц'лувала и хот'їла зновъ сховати.

„А покаж'ть, кумо, сюда, я еще николи не бачила *небеского листу*.“

„Та обтерѣтъ перше палець, а то поваляете святу рѣчь.“

„И вы кажете, що оно має таку силу“, пытала друга поцѣлувавши листъ и приглядаючись образкамъ.

„Та чомужь не казати, коли оно таки стоить написано.“

„Таке мале, а таке дороге“, замѣтивъ ктось зъ громады.

„Ба, але яка сила! Господи, на все помагає!“

„И то зъ неба, кажете?“

„Та зъ неба. Дивѣтся отъ тутъ якъ оно було. Два ангелы спустили єго на гору, а на той горѣ живъ пустельникъ и знайшовъ єго, а цѣлый листъ бувъ писанный золотыми буквами и робивъ чуда.“

„И робивъ чуда, кажете кумо“, говорили жѣнки дивуючись та важко вздыхаючи и похитуючи набожно головами.

„Та чомужь вы менѣ не сказали сего на ѡтпустѣ! Булабы я и собѣ купила, а то не знати, чи выслухає мене св. Антонѣ, чи ѡтпытаю я мою корову.“

„Ой Господоньку!“ говорила друга

жѣнка, „на такой свѣтъ поганый, на такихъ лихихъ людѣй та ссылавшь еще чуда! Знать мусятъ бути еще гдесъ добрыя люде, та не въ насъ, не въ насъ. А то чули вы, що вже пекло отворилося, Бѣгъ-ме, отворилося. Хибажъ вы не чули, якъ говорили кс. езуита казанье. Страхъ, волося на головѣ стае. Набралось, знаете, на свѣтъ тѣлько лиха, тѣлько грѣхѣвъ, тѣлько грѣшникѣвъ, що не выдержала свята земля на собѣ носити стѣлько погани, не выдержала и розступилась. Отсе теперъ бухае зъ того пекла на людѣй всякими пошестями, холерою, заразами, дѣстала смерть волю косити людѣй, скѣлько хоче, настають вѣины страшныя, показала звѣзда на небѣ и звѣщае вже недалекій конецъ свѣта.“

„Страхъ, страхъ,“ говорили жѣнки покинувши вѣти ковбасы та колачѣ.

„Але и на страшный судъ добрый отсей листъ“, говорила жѣнка, що мала за пааухою листъ небесный. „Кажуть, що кто мае такой листъ, тому и лекша смерть и не такъ страшно стати на страшномъ судѣ и грѣхи ѣтпущаются“.

„А на казаню казали, що треба отпра-
влятися до *Старої Веси*, тамъ зôбрались
кеснжа Єзуиты и разъ въ разъ отпра-
вляють набоженства и благають Господа,
щобы помилувавъ грѣшныхъ людій. И
не знати, чи оно буде помилуванье, бо
кажуть, що вже гдесъ настало таке цар-
ство дявольске, где проганяють ксѣндзôвъ,
замыкають, въ неволю берутъ. Отъ кто
хоче спастися ôтъ великої напасти, ôтъ
тяжкої смерти, той повиненъ ити на тii
мисii, та розпам'ятуватися та давати
грошѣ, щобы зôбралось христiанське вой-
ско побивати тыхъ поганôвъ.“

„Ой Господи! якi часы, якi часы
теперъ настали!“ вздыхали жѣнки.

До громадкы сихъ мѣщанъ пôдôй-
шло еще кôлька голопятскихъ мужикôвъ.
Они були видко знакомi съ собою. По-
здоровкавшись повели они дальше роз-
мову про ôтпустъ, про новi вѣсти, про
знаки на небѣ и про пекло, що ôтвори-
лось на землi и теперъ що разъ бôльше
шле чортôвъ межи людiй. Жѣнка съ „не-
беснымъ листомъ“ не могла наговоритись
о тôмъ, що она бачила и чула на ôтпу-

стѣ, що чула на сповѣди, що говорили „ксендзы на казаню“.

До пана Семена долѣтало кожде слово тои розмовы и онъ слухавъ еи не якъ помѣшаня темноты съ выбуялымъ фантастичнымъ духомъ богомольства, а якъ справдѣшныхъ новинокъ про те, що дѣється въ свѣтѣ. Въ Голопятахъ живѣ онъ мовъ за горами — морями, далеко отъ свѣта, не знаючи, що въ нѣмъ дѣється. Новинокъ дѣзнавався онъ лише отъ вѣйта, зъ бецирку та отъ арендаря. Ёго власна наука не давала ему нѣякого свѣтогляду выешого отъ тыхъ людѣй. Онъ знавъ тѣлько вчити писати, читати и рахувати по старѣй бучацкѣй методѣ, котра ему совѣмъ помѣшалась, якъ черезъ кѣлька лѣтъ ёго професорства перемѣнили скѣлька школьныхъ книжокъ на новѣй. Зъ давна то не дуже онъ любивъ книжки, а теперь зѣоставши професоромъ онъ цѣлкомъ ихъ понехавъ. На книжку дивився онъ такъ якъ дивится швецъ на шило, кравецъ на голку, що бере чи шило чи голку тѣлько тогды, якъ треба заробити хлѣба. Школа и наука була въ него ремесломъ.

Онъ день въ день молотивъ те саме на букваряхъ и читанкахъ, казавъ читати, писати, показувавъ на таблици рахунки а пѣдъ экзаминъ наказувавъ школярямъ вывчитись на память кѣлька повѣстокъ, чи стишкѣвъ, котрыхъ они въ зубъ не розумѣли — и радъ бувъ, що збувався своѣи „панщины“. Онъ не помѣчавъ, яка широка та висока праця просвѣтна розкрывалась передъ нимъ не тѣлько въ школѣ, але й въ цѣлѣй громадѣ, скѣлько добра мѣгбы онъ зробити для людѣй, котрымъ темнота закрывала сонце правды и заводила ихъ на манѣвцѣ. Незнаючи правдивои науки онъ не мѣгъ пѣзнати и ваги народнои просвѣты. Онъ бачивъ на вкруги себе людѣй, що жили тѣлько для хлѣба и тѣлько й мали думки, що доби-ватись якъ мога лекшого та розкѣшнѣйшого жита. Отъ простого мужика ажъ до пана Бжушковского все здавались ему йти тою самою дорогою и тѣлько той мавъ бѣольшу вагу та почесть у людѣй, кто добився бѣольшого гроша, кто вѣбирался въ краснѣй свиты та засѣдавъ за смачнѣйшою стравою. И ему бажалось такимъ

чиномъ вызначитися на цѣлѣ Голопяты и розкошувати въ выгôднôмъ, безжурнôмъ житю. Передъ собою бачивъ ôнъ, якъ тѣи мѣщане для бôльшого блескоту ôтцурались своихъ прадѣдныхъ свить и надягли новомоднѣ сурдугы, шарафаны, паньскѣ чипки, якъ они пышались передъ голопятскими мужиками, своими знакомыми, а кто знае, чи й не свояками, якъ згорда на нихъ поглядали. Чомужь и ему не глянути еще бôльше зъ висока? Межи громадкою мѣщанъ доглянувъ ôнъ молоду дѣвчину красавичку, якъ рожу румяну, съ палкими чорными очима, съ дрôбными и навѣтъ бѣлыми руками якъ у паньки. Ёи дзвôнкѣй голосокъ часто выбивався зъ помежи другихъ голосôвъ и якось чудно мило вражувавъ ёго слухи. На дѣвочому лицѣ малювалася така нѣжнôсть, що панъ Семень не мôгъ звести зъ неѣ очѣй. Въ ёго головѣ шибнула гадка, яка бы то була гарна жѣночка для него; але ôнъ заразъ подумавъ, що се мѣщанка, що, значить, у неѣ есть простый рôдъ, та мабутъ и грошей не ма стôлько, скôлькобы ему бажалось взяти

за жѣнкою. А всежь таки не зводивъ онъ очій зъ еи лица и такъ задивився и заслухався въ розмову, що й не почувъ, якъ ктось застукавъ до єго дверій. Ажь скрипъ дверій розбудивъ єго зъ тои задумы. На порозѣ стоявъ арендарь Мошко и низенько кланявся.

„Verzeihen Herr Professor, не гнѣвайтесь за мою смѣлѣсть. Вы такой добрый человекъ, а я привожу вамъ такихъ великихъ паньства, що имъ зломалось колесо. Мусять почекати на коваля, а въ коршмѣ stinkt der Dohot' и задухаѣе, а то такі двѣ деликатнѣ панночки, якъ цукерочки, ажь млѣють ѣтъ хлопского кожуха. Дуже деликатнѣ особы!“

Єще лепотѣвъ арендарь свою промову, якъ до кѣмнаты вѣйшло двѣ панѣ въ шелестячихъ сукняхъ, въ довгихъ мантиляхъ, завельонованѣ, позавиванѣ и позакрыванѣ, съ хустками, пуделками, пуделочками и пакунками въ рукахъ, а за ними при помочи повѣзника вточився грубенъкій панокъ съ повнымъ кармазиновымъ лицемъ, съ здоровымъ ажь синимъ носомъ, съ насуплеными бровами

и обвислыми шпаковатыми усами, съ грубою палицею въ рукахъ.

„Pardon, mille pardon, monsieur professeur!“ заговорила перша панѣ. „Простѣть за нашъ наѣздъ. Але намъ ставея такий casus, мы мало не повмерали зъ переляку. А тутъ нема где заѣхати, а та коршма може добити чоловѣка.“

„Выбачте, пане професоръ“, озвалася и друга панѣ.

„Выбачте, моспане,“ пробурмотѣвъ панокъ. „Causus fatalis! Маю честь, Зигмундъ на Корытахъ Гуляйпольскій, а то мои сестры.“ И опустился на крѣсло.

Панъ Семень не стямився, якъ его навколо окружили и обложили пуделками та пакунками, якъ его хата наповнилась живымъ гаморомъ и якимись пахощами жѣночої туалеты. Онъ не знавъ, що съ собою зробити, що говорити и тѣлько кланявся.

„Ахъ яка страшна дорога!“ бѣдкалася перша дама.

„Тѣлько Богъ хоренивъ наше житѣ“, озвалася друга, „а то всѣ булибъ провалились въ воду.“

„Ахъ якъ у васъ тутъ мило!“

„Quelle vue!“ сказала друга дивлячись крѣзь ѡкно. „Яка чудна околиця зъ ѡтеи, а якій поганій дороги.“

„Та ще въ таку пору, въ часѣ ѡтпусту, коли всѣ ѣдутъ.“

„Ахъ, така дорога стане сама за покуту.“

„Вы, пане професоръ, не ѣздили на ѡтпустъ?“

„Нѣ!“ ледво що проговоривъ професоръ. ѐнъ все ще не мѡгъ прійти до себе. ѐнъ не мѡгъ надивитись на тїи чуднїи панѣ, говѡркїи, выстроєнїи, съ масками на лицахъ, въ фантастичныхъ капелюхахъ, съ цѣлыми копицями чужого волося на головахъ. ѐнъ дивився, якъ они трѣпотались мовъ сѣрїи гуси на водѣ и разъ въ разъ мололи передъ нимъ, якъ бы въ своѣй хатѣ и передъ давнымъ знакомымъ. Они здалися ему якимись великими панями, мабутъ чи не обывательками, тѡлько троха чудными, бодай не такими, якъ панѣ Бжушковска. Середъ нихъ чувся ѡнъ якїйсъ не своїи, а постать пана Гуляйпольского, що мовчаливо хи-

талась на крѣслѣ, ще побѣльшала его помѣшанье.

„Вамъ мабуть тутка дуже весело жієся. Ничого вамъ шукати забавы гдеинде. А шкода, що вы не були на ѳтпустѣ. Було богато гдечого интересовного. Було богато шляхты, жѣноче товариство дуже добѣрне. У ке. *пшсора* була весела забава.“

„Ѳнѣ намъ доводится близькимъ родичомъ“, перервала друга панѣ, „и мы тѣлько на его запросины поѣхали. Наші стороны дуже нудні, монотонні, не має кимъ жити — просто нудимось.“

„У васъ мабуть инакше, въ васъ ближе мѣста и все таки при гостинци, бѣльше гостей навѣщуєся. У насъ степова глушь, и мы давно носимось съ гадкою промѣняти нашу маєтнѣсть на другу, ближе свѣта, ближе цивилизаціи, а то прійдеся здичѣти.“ И засмѣялась дзвѣнкимъ смѣхомъ, зиркаючи крѣзь маску миленько на профессора своими блыскучими очима.

„Я не выдержу бѣльше въ тыхъ Корытахъ, моя миленька,“ говорила друга,

нѣбы звертаючись до сестры, але зъ коса поглядаючи на професора. „Я розхоруюсь, якъ бы мала я довше тамъ оставатись. Се мѡй грѡбъ такій нуды, така одностайнѡсть, така проза — суха проза, огидна!“

„Ахъ и я, мое серденько, рада вырватись каждой хвилинки зъ тои норы — зъ того Коруита. Колибъ се не стародавна спадщина по нашѡй родинѣ, не наше рѡдне гнѣздо, я бы й ногою не ступила въ ту домовину. Мы, серденько, мусимо збунтуватись, зробити революцію противъ нашего Зигмундзя, бо ѡнъ неоправный консерватистъ держится тыхъ Коруитъ, якъ роялистъ своєї династїи. Не правдажъ, пане професоръ, що конче треба зробити революцію. Правда, яка то оригинальна жѣноча революція“.

„О правда, правда“, ѡтповѣвъ наконець панъ Семень, бо й єму самому було вже совѣстно довше мовчати. „Жѣноча революція се дуже страшна рѣчь. Я бачивъ вже въ моѣмъ житю жѣночу революцію. Страхъ! Не дай Боже повторитись.“

„Чуєшь, Зигмундзя, яка страшна

жѣноча революція,“ засмѣялись обѣ панѣ.
„Вы бачили революцію жѣнокъ?“

„Ой бачивѣ — страшну, страшну.“

„Зрѣбѣтъ ласку, ровкажѣтъ, пане професорѣ, яка се була революція.“

„То єсть, страшна, ласкаві панѣ, съ цѣпами, косами, рѣзаками, коцюбами, мѣтлами, то єсть рѣжними знарядями господарекими, якъ такожѣ съ мѣтлами, помелами, кочергами и, простѣтъ за слово, лопатами и вилами.“

„Ха, ха, ха,“ засмѣялись веселі панны. „Та се справдѣ щось нечуваного и страшного. Гдежѣ то найшлися такѣ оригинальнѣ революціонистки?“

„На селѣ, ласкаві панѣ, не меншѣмъ, якъ Голопяты.“

„И побили певно своихъ чоловѣкѣвъ.“

„О нѣ, ласкаві панѣ, они билися за своихъ чоловѣкѣвъ.“

„За своихъ чоловѣкѣвъ! Такѣ певно самі межѣ собою?“

„Нѣ, не межѣ собою, то єсть, не самі съ собою, а съ войскомъ!“

„Съ войскомъ!“

„Съ войскомъ, ласкаві панѣ, съ войскомъ оружнымъ, то есть, съ шаблями, списами и гвѣрами; то есть, съ кѣнницею билися они, за пасовиско громадеке, то есть таке пасовиско, котре хотѣла мати громада и процесувалася за него съ дворомъ покликуючися на вѣчнѣсть, то есть, що нѣбы то громада зъ дѣда-прадѣда, ѣтъ непамятныхъ часѣвъ посѣдала се пасовиско.“

„То се бувъ бунтъ!“ якъ зъ просоня бовкнувъ панъ Гуляйпольскій. „Бунтъ хлопства противъ пана, гультайства, свавольной голоты.“

„То есть, бувъ бунтъ кровавый.“

„Кровавый? Охъ Боже! Кровь текла за таку марницю, за якесь пасовиско.“

„О, такъ есть, ласкава панѣ, кровь текла и смертію полягло кѣлькоро жѣнокъ и мужикѣвъ,“ говоривъ панъ профессоръ вже якось смѣлѣйше, радъ, що може своимъ гостямъ розказати щось для нихъ видимо нечуваного.

„Мати Бога! Жѣнки и чоловѣки полягли, въ крови скупалися! Може и дѣти погинули?“

„Нѣ, ласкава панѣ, дѣтій не стрѣляли, але двѣ дуже молоді и, якъ кажуть, гарній молодицѣ лягли трупомъ на пасовиску.“

„Трупомъ — на пасовиску!“

„То вѣсть, ихъ влучила куля смертоносно и они упали, а потѣмъ умерли.“

„Добре имъ такъ, лайдакамъ!“ крикнувъ Гуляйпольскій стукнувши палицею до землѣ. „Моспане, то злодѣѣ, драбы, бунтѣвники! Бабы най не пхають носа въ правній споры. Баба, моспаненьку, знай своій горнець и варешку! Але те хлопство вже такъ роззухвалилось, Мости Добродѣю, що навѣть жѣнки бунтують и то, моспаненьку, противъ войска! Выстрѣлявъ бы я ихъ всѣхъ до ноги! Я знаю, що то те хлопство. Го, го, я знаю! Спытайте мене, моспане професоръ, я вамъ скажу, бо я черезъ нихъ стративъ мѣй маѣтокъ. Они вкрали въ мене сто моргѣвъ лѣса и сѣножати, пане добродѣю, криву присягу зложили и обѣкрали мене. Найкрасній лѣсъ выдерли въ мене, столѣтній лѣсъ самой дубины! А въ лѣсѣ пѣла вартѣсть Корыть! Що Корыта безъ

лѣса, що двѣрѣ безъ лѣса! Нуля, мос-пане, нуля, а тѣ драбы вкрали перлу Корыть. И не досыть, ще й збунтовалися, не хотѣли робити на моѣмъ полю, я му-сѣвъ спроваджувати чужихъ робѣтниківъ, переплачувати. Все поперестигало, позамакало, погнило — чиста руина и баста! О злодѣѣ, злодѣѣ тѣ мудѣвекї хамы.“ Панъ Гуляйпольскїй розгукався що не мѣра. Видко професоръ зачепивъ за саму болючу сторону панка доси такъ мовчаливого и, здавалось, совѣмъ безъучастного въ розмовѣ. Ёго лице ажъ посинѣло, бровы насупились густымъ лѣсомъ надъ грѣзными очима, а товста, тверда рука крѣпко стискала палицю.

„Алежъ, Зигмундзю, не уносися,“ озвалася старша панна Гуляйпольска. „Всякїй гнѣвъ тобѣ такъ шкодить. Тутъ же нема нїякихъ хлопѣвъ-бунтѣвниківѣвъ. Мы вже переболѣли ту невдяку. Теперъ говоримо о нашѣй революціи, яку мы тобѣ готовї выправити за нашї нуды въ тыхъ Корытахъ.“

Гуляйпольскїй тѣлько махнувъ рукою и зъ коса глянувъ на професора,

якъбы давъ розумѣти, що не хоче передъ чужимъ чоловѣкомъ ѡтчовѣсти на послѣднїй слова свои сестры.

„Вы щасливїй, пане професоръ,“ звернулась панна Гуляйпольска до професора, „вы не потребуєте клопотатись господарствомъ, можете жити супокѡйно и посвящуватись духовѡй працѣ. Тутъ недалеко мѣсто, можна й що дня навѣдатись и розѡгнати нуды. Въ васъ може збиратись хороше товариство околичне, вы можете веселитись и мило проводити часъ.“

„У мене мало знакомыхъ“, жалосливо ѡтповѣвъ професоръ. „Я доперва пѡвроку остаю тутка, то єсть, дѡставъ именованье на актуального професора въ Голопятахъ. Нема съ кимъ завести знакомства, нудно жити самому.“

„О, самотне житье дуже важке. Але якъ бы у васъ була люба жѣночка, якъ бы то тогда вамъ мило и весело проходивъ часъ. Она бы вашъ дѡмъ звеселила, ваше житье украсила.“

„Все лихо на свѣтѣ йде ѡтъ того, що мужчины теперь що разъ меньше же-

нятся,“ озвалась друга сестра. „Мужчины квасятся, женщины нудятся, товарискій звязи рвутся и мы вертаємо до варварства, до здичѣлости“

„Я жію справдѣ якъ въ пустыни,“ озвався професоръ. „Нема кому и стравы зварити.“

„Та на тоє можете собѣ держати прислугу,“ гордо ѳтказала молодша сестра и ѳтелонила своє лице зъ подорожної маски мовбы на показъ, що єи нѣжне лице, єи червоні уста, єи бѣлі, дрѳбні руки не перенесли бы кухняного жару и важкої роботи. „За мужемъ повинна жѣнка роскошувати, а не побиватись за щоденьщиною, не забиватись въ господарскихъ клопотахъ. Тѳлько й тогды може она розвести въ дома рай домашнього щастя и остатися для мужа правдивымъ идеаломъ, що разъ въ разъ розцвітаєся и николи не вяне. Жєнщина потребує свободы, выгоды, житя.“

Вєтала зъ крѣсла, выпростувалась якъ гнучка струнка хвоинка и ѳткинувши мантилю зъ одного рамени пышно перейшлаєся по кѳмнатѣ. Єи шовкова сукня

зашелестѣла якъ осѣнне посохле листя
ѡтъ вѣтру, духи парфумеріи розлялися
по кѡмнатѣ, она присѣлась близше пана
Семена и зновъ дзвѡнкимъ, пещенымъ
голосомъ заговорила :

„Правда, пане професоръ, вы не по-
зволили бѣ вашѡй жѣнцѣ, щобы ѡи руки
падались ѡтъ працѣ, щобы ѡи лице зацѣ-
калося ѡтъ жару. Вы береглибѣ ѡи якъ
дорогого цвѣту, щобы ѡи вѣтеръ не ду-
нувъ на неѡ, вы шукали бѣ для неѡ
розкоши, забавы, неустаючої радости.
Все веселитесь, гратись, гуляти, все но-
воѡ розкоши шукати, гостити и въ го-
стину ѣздити, съ кождымъ днемъ витати
нову радѡсть, — правда, таке житѣе може
бути справдѣ веселе и щасливе.“

Панъ професоръ дивився, якъ на
яке чудо, на тую панночку, що якъ ла-
стѡвочка щebetала о великѡмъ щастю, о
свѣтовыхъ розкошахъ, о безжурнѡмъ жи-
тѡ, любо усмѣхалась до него, то жмурила
то широко розкрывала блискучѡи очѡ, пы-
шалась своимъ лицомъ, бѣлымъ якъ снѣгъ,
своими устами калиновыми, рядомъ дрѡб-
ненькихъ а бѣлыхъ мовъ посрѣбляныхъ

зубовъ и, здавалось, отдыхала якимись чудно милыми, трохи чи не одурюющими пахощами. Онъ не смѣвъ теперь и словомъ озватись на те ви любе щебетанье, онъ только слухавъ и любувався ей словами, поився ей поглядомъ.

Такъ, такъ, пане профессоръ, треба розумѣти житье и умѣти жити,“ говорила она дальше. „Мужчина може все зробити, може ущасливити женщину, коли только буде ви уважати дорогимъ скарбомъ, а не слугою. Достоинство женщины ви свобода, ви повага — се найбільшій триумфъ идей нашего вѣку. Людскость переродится наново, коли та идея всюды заволодѣе. Жаль, що мы живемо еще такъ далеко отъ правдивой цивилизаціи, жаль, що мы грязнемо въ варварствѣ. Женщина все ще уважаеся у насъ трохи чи не на рѣвнѣ съ робочою прислугою. Ахъ, якъ я радо хочь думкою витаю въ той щасливой Франціи. Не могу начитатися тыхъ описовъ такъ розкѣшныхъ, такъ приманливыхъ, такъ чарующихъ. Серце просто рвесе въ ту краину, где женщина пануе, а не служитъ,

въ ту краину правдивои романтичности, рицарства, шляхотности. Житѣ тамъ инше, люде инші и любовь тамъ инша. У насъ не ма героѣвъ сердца, у насъ не ма идеальной любви, не ма романтичности. Проза, суха, мерзенна проза и бѣльше ничего! Не правда жь, пане професоръ?“

„Такъ есть, ласкава панѣ, проза, то есть, що ничего не римуеся, а пишесея одно за другимъ“, ѳтповѣвъ професоръ на силу пригадуючи собѣ уступы зъ все обнимаючої бучацкои методики, где такожъ щось говорилося о *прозаиць* и *поестиць*. „Проза есть звычайна, а поезія надзвычайна взнеслѣсть духа.“

„Ахъ, якже може бути у насъ поезія, идеальнѣсть, романтичнѣсть?! Дайте намъ те житѣ свободы, те зарево высококого достоинства, якимъ сіяе Француска женщина, а будете мати у насъ той свѣтъ невычерпанои красы, идеального чару и блеску.“

И зѣтхнула важко, мовбы бажала полинути за своими идеалами. Панѣ Гуляйпольскій якбы проснуеся ѳтъ ви живои деклямаціи и зъ єго устѣ вырваеся

якійсь дивный свистъ : „Фю-фи-фю“. Була се троха немила пригровка до поетичного полету его сестры.

Тымъ часомъ за ôкнами озвався тряскôтъ батога и грôмке „а-овъ!“

„Отъ и нашъ повôзъ вже заѣхавъ,“ скрикнули панны Гуляйпольскій выглянувши до ôкна. Зновъ появился арендаръ низенько кланяючись и звѣстивъ, що колесо вже направлене. Гостѣ почали выбиратись въ дорогу.

„Mille graces, пане професоръ, за вашу гостиннôсть ! Якже мы вамъ вдячнй, безконечно вдячнй за вашу ласку.“

„По вѣкъ незабудемо, якъ вы намъ стали въ пригодѣ. Незабуйте и на насъ. Дуже радй будемо побачити васъ въ нашôмъ домѣ. Мы жь здався не такъ дуже далекій сусѣды, не горами ôтъ себе розлученй.“

„О, мы сподѣємося, що частѣйше будемо видатись. Мы такъ часто туда переѣздимо до Збаража. И вы, пане професоръ, выберѣтся коли на ôтпустъ св. Антонія.“

„Позвольте вамъ зложити мою по-

дяку, моспане професоръ,“ заговоривъ и панъ Гуляйпольскій, якосъ съ трудомъ пѳднимаючись зъ крѳсла и непевными ногами ступаючи напередъ. „Дуже, дуже вамъ дякую. А — а, моспаненьку, на ѳтпустъ виберѳтся, виберѳтся, виберѳтся: вы, моспане, ще не жонатї, а св. Антонѳ великїй патронъ всѳхъ нежонатыхъ и немужатыхъ. А до того у *кс. гвардіяна* винце — винце правдиве угорске, якъ Мадяръ огнисте. Славне винце, моспане.“

Появився локай забирати пуделка и пуделочка. Довгїй сурдуть оливной барвы, съ блискучими гузиками, сягавъ ему ажъ по самї пяты и свѳтивъ густыми плямами, вытертыми лѳктями и замащенымъ комнѳромъ. Червона хустка ѳбвязана въ коло ѳго шїи пѳдеснулась до горы ажъ пѳдъ саму бороду, а зъ-за комнѳра ѳбуло видко грубу, чорну сорочку. Довгїи полы локайскои либерїи очевидячки запиняли ему ходу и ѳнѳ пѳдкотивъ ихъ ѳтелоняючи свои безгарнї заболоченї чоботища и засмальцованї шаравары.

„Жоржъ!“ скрикнули гнѳвно панны.
„Що се ты съ собою поробивъ? Куда

дѣлась твоя голова? Ah, c'est le plus sot
dadais, que j'aie jamais vu!

„Та прошу ясної панѣ, болото велике,“ сказавъ добродушно локай розпускаючи свои чорні, зароблені руки, що певно ще кѣлька день тому назадъ двигали суховила и ношѣ и доси ще носили на собѣ слѣды сеи важкой працѣ.

Панны Гуляйпольскій наново вложили маски на лице, щобъ охоронитись ѳтъ весняного, смалкого вѣтру, и ще разъ попрощавшись съ професоромъ вийшли веѣдати до повозу. Повѳзъ бувъ старомодный съ шкѳряною великою будою, съ шкѳряными рудыми и подертыми фартухами. Коло кѳзла стремѣли двѣ лихтарнѣ съ повиѳбиваными склами, крыла коло колѣсъ були пообвязувані шнурками, а на затылю, на пакунковѳй шкѳрою обитѳй скринѣ ще виднѣлися слѣды гербу. На козлѣ сидѣвъ вѳзникъ въ широкомъ, сивѳмъ чи ѳтъ ѳтвѣчного пороху посивѣломъ плащи, въ сукнянѳй шапцѣ неозначенои барвы. Трѳйка коніи великихъ але худыхъ, замореныхъ, свѣтила сухими ребрами и пообтовкаными

клубами та дрѣмала спокѣйно необъявляючи ни слѣду паньского огню.

„Ну, моспаненьку, пане професоръ, нашѣмося стремениной,“ сказавъ Гуляйпольскій выдобуваючи зъ побѣчной торбы повозу здорову фляшку и лямпку. „Знаете моспаненьку, се даръ *кс. гвардіяна*, а ѡнъ знавецъ такихъ солодощѣвъ. Не завадитъ, а покрѣшитъ, моспане. Ну, дай намъ Боже на здоровье та скоро побачитись въ гараздѣ.“ И не скривившись выхиливъ до дна лямпку.

„Та вже лучше вина,“ замѣтила панна Гуляйпольска. „Фе Зигмундзю, якъ можна...“

„А, що вы знаете, бабы, якій напитокъ лучшій! Се, кажу, моспаненьку, вырѣбъ самого *кс. гвардіяна*. Отъ позвольте, пане професоръ, сеи бернадинки.“

Панъ Семень выхиливши подану чарку почувъ, якъ стиснулось ему горло. Ѣнъ не мѡгъ навѣтъ слова подяки сказати. Тымъ часомъ Гуляйпольскій выхиливъ ще одну чарку, а наконецъ почаствувавъ и арендаря. Сестры змѣркували, що ихъ братчикъ може „faire une affaire

scandaleuse“, себѣ то що може повтори- тись збараскій ѳтпустѣ у *кс. гвардіяна*, и почали вѣдати до повозу. Повѳзъ страшно скрипѣвъ и трѣщавъ пѳдъ здоровою вагою пана Гуляйпольскаго, а Мошко стоячи на боку и приглядаючись тому скрипучому повозови та высохлымъ конямъ тѳлько усмѣхався и гладивъ свою бороду. Панна Гуляйпольскій дуже сердечно стиснули руку пана Семена и ще разъ попросили навѣдатись до Корыть, а панъ Гуляйпольскій таки не выдержавъ и розцюлувався съ нимъ на прощанье. Вѳзникъ лягнувъ зъ батога и конѣ рушили зъ мѣся.

Довго ще выхилиялись зъ шкѳрянои буды головы панночокъ, повѣвали бѣлій хусточки на знакъ прощаня и чути було прощальній слова: „*au revoir! a revoir cher professeur!*“ Сей староевѣтскій повѳзъ, съ розмалѣваннымъ шляхотскимъ гербомъ, съ скрипучими колесами, подертymi фартухами, попѳдвизуванymi крылами, потовченими лихтарнями, сей вѳзникъ въ широкѳмъ плащи и локай въ вытертѳй але паньскѳй либеріи на

трѣскучому кôзмѣ, тii заморенi конѣ въ краковскихъ хомонтахъ съ выстаючими ребрами и пообтовкаными клубами, те паньство гороижне, воняюче пахощами и охланами Француцины — все те разомъ складало собою такiй чудный образъ мѣшанины, якъ старошляхоцке рапутя въ жидôвскôмъ крамѣ.

Панъ Семень довго дивился за повозомъ. Здорова чарка „бернадинки“ вдарила трохи до головы и розбудила соловку маячливôсть. Ёму було якось весело на душѣ. Ся паньска гостина навѣяла на него розраду, ёго дума ширшала на крылахъ и передъ нимъ мовбы новый свѣтъ розкрывався. Онъ стоявъ и дивился навкруги себе гордымъ поглядомъ, мовбы говоривъ: отъ дивѣтся, якi гостѣ заѣздять до мене, дивися громадо, дивися и ты...! Онъ поглянувъ на стару плербанiю, чи кто не виглядае. За частоколомъ, щось бѣлѣло; була се кухарка, що збирала кропиву.

„Певне мене слѣдять“ — подумавъ панъ Семень. — „Найже знаютъ, съ кимъ я теперъ пристаю, съ кимъ я за панъ

братъ!“ И ему промайнула гадка, чи справдѣ не статибъ братомъ пана Гуляйпольского. Ясні очи дѣвочѣ сіяли ще въ его памяти, ще дзвенѣли любѣ слова, а шовкова рука дѣвоча ще, здавалося, сти-скала сердечно его руку и онъ тѣлько любо усмѣхався.

„Вы въ чѣпци родились, пане профессоръ,“ озвався голосъ арендаря, що зъ тиха пѣдѣйшовъ до пана Семена здѣймаючи свою ярмуру. „Verzeihen за мою смѣлѣсть, але вы въ чѣпци родились. Ach mir, бѣгме що въ чѣпци!“

„Або що?“

„Якже, такі панночки, якъ смажені ягоди солодкі, липнуть до васъ якъ мухи до меду! Вы знаете, що то за панночки? То золото не панночки. Gold, Gold, — ach mir! Якій вы такій секретъ знаете до нихъ? Якъ они заразъ до васъ пристали? Я васъ не пѣзнаю, пане профессоръ! Вы якійсь такій блихтеръ маєте на собѣ, якъ бы самъ панъ Бжущковскій. У васъ теперъ така паньска мина, якбы васъ оливою помастивъ. Я боюсь за вашу школу, за ваші дурні хлопці, за ті

протї хамы голопятекій. Куда имъ до такого пана професора? То такъ само, якъ бы я до моєи коршмы посадивъ рабина, або мои коровы вбравъ въ хомуты.“

„Та що тобѣ такого, Мошку, що тебе така бесѣда взяла?“

„Якъ не має брати, герете, якъ не має брати? Чи я глухій, чи я слѣпый, чи я вже такій дурный, простой гой, щобы я ничего не бачивъ, не чувъ, не пѣзнавъ? Я дуже добре знаю, якъ те паняньске серденько дивится черезъ ту шибку въ око. О я знаю, тѣлько погляну. Якъ они дивились на васъ, якї голоса спѣвали въ ихъ словечкахъ, якъ тѣхкало ихъ серденько? *Meine Munes* — я бачивъ. Ай-вай-миръ. Скажѣтъ менѣ, где ваше сердце, где оно є?“

„Е, щось тобѣ такожь! Не плети баналюкъ. Скажи, ты ихъ знаєшь?“

„Чому бы менѣ не знати? Чи збѣже продати, чи воскобойны, чи вовны купити, ну — чи и въ якѣй пригодѣ стати, всеуды Мошко у пана Гуляйпольского на першѣмъ мѣсци. Онъ собѣ добрый панъ, дуже добрый панъ. Серце якъ брилѣнтъ.“

То, знаєте, не зъ тыхъ дуже великихъ панѠвъ, що то не знати, якъ до нихъ приступити, якъ съ ними заговорити, якъ передъ ними стати. Нѣ! Якъ я собѣ заѣду моимъ вѠзочкомъ до Корытъ, мене панъ Гуляйпольскій почаствує и сѣдати просить и моя шкапа не голодує. Дуже добрый панъ. Ну, правда, Ѡнъ собѣ троха, знаєте, на КѠреґесч не дуже сильный, всѣмякѣ клопоты, якъ то теперь всюды буває. Тяжкѣ часы... Ну, але що то голова має до сердца? А панночки — Gold и Gold! Яке въ нихъ сердце! Я не знаю, чи є на свѣтѣ таке друге сердце. А яке то деликатне, а якъ заговорять до чоловіка то такъ любенько, якѠбы на цимбалахъ задзенькотѣвъ. Таки, що паньске то паньске, заразь пѠзнати. Якѣ вы ща сливѣ пане професоръ. Вы знайшли золото въ тѠмъ болотѣ голопятскѠмъ. Я знаю, они васъ полюбили и вы ихъ — verzeihen, Herr Professor, я дуже люблю правду говорити, — вы такожь згубили ваше сердце. Ёго ту нема! Оно поѣхало за тыми панночками. Знаєте, та старша панночка, то таке *любене*, хочъ до раны прикладати.

Ну, що вамъ шкодить пофхати за вашимъ
серцемъ? Що вамъ шкодить?!“

„Ей, Мошку, чи тобѣ не завернулась
голова?“

„Які вы, пане професоръ, зо мною
не щирі. Я съ вами съ серцемъ, а вы
съ головою.“

„Знаєшь Мошку, въ насъ є посло-
виця: за высокі пороги на мои ноги.“

„Ай-вай! Які менѣ высокі пороги?
Где ті высокі пороги? Для васъ, пане
професоръ, высокі пороги? Чи вы вже
не були на такихъ порогахъ? Якъ бы я
бувъ такій панъ професоръ, то я бы пы-
тавъ, чи не за низькі пороги? Подивѣтся
на цѣлу громаду, кто ту першій чоло-
вѣкъ? Чи може той двѣрскій писарь, чи
той вокомонь, що мусить бобомъ жити?
Съ кимъ они пѣдуть замужь? Где теперь
набрати тыхъ панѣвъ? Або то професоръ
собѣ не панъ? Дай Боже менѣ таке па-
нованье!“

„Тажъ ты самъ казавъ, що то пань-
ство, то єсть, що въ нихъ єсть село, двѣръ
и богато грошій.“

„Яке тамъ паньство на тыхъ Кори-

тахъ? То не є жадне село, то є фѣльварокъ, ну такъ собѣ, що можна дыхати, але панувати не ма на чѣмъ. Я знаю, вы дуже скромненькїй, пане професоръ. Вы думаете, що такїй панъ, то вже такїй гордый, якъ той вашъ ксѣндзъ, що свои дочки въ золотї рамы хоче оправити? Чому вы не боялись за порѣгъ ксѣндза, а боитесь за порѣгъ въ Корятахъ?!“

„Мошку, коли ты такїй мудрый скажи менѣ, що то значитъ: *шерз професоръ*?“

„А где вы єго чули?“

„А ты не чувъ?“

„Чи я не чувъ? Чому не чувъ, — я всё чую. Вы гадаете, що я не чувъ той солоденькїй голосъ? Менѣ ажъ самому сердце росло, якъ на дрѣжджахъ.“

„Але що оно значитъ?“ спытавъ професоръ усмѣхаючись.

„Вы ще пытаете, що оно значитъ! Ай миръ! Що оно може значити въ такихъ солоденькихъ устахъ, якъ не саме *цимесъ*? Я кажу вамъ, що менѣ самому якъ на цимбалкахъ грає той голосочокъ.“

Я вже не разъ его чувъ. Тии панночки зо мною дуже ласкаві. Не разъ якъ заѣду до Корыть, то они зо мною якъ съ добрымъ знакомымъ поговорять, на всѣ боки выпытують. А що я є не дурный гой, знаю якъ съ такими деликатными особами говорити, то они менѣ все дуже радї и якъ тѣлько мене побачать, то заразъ: шеръ Мошеньку, що тамъ нового, чи не говорить кто за насъ, чи не ѣде до насъ? Бо они, знаєте, якъ кожда панночка дуже цѣкаві и таки, правду сказати, дуже бы радї выйти за якого доброго чоловѣка. То все такъ до мене любенько: шеръ Мошеньку, шеръ Мошеньку, и по бородѣ поглядять, якъ я имъ що розкажу за новї паны, за якї кавальеры. Ну, щожъ оно може бути такого те: шеръ професоръ? Вы маєте таку цѣкаву голову, якъ вы не вгадалибы, що оно таке?“

Панъ Семень съ уподобою слухавъ говѣрливого жида. Онъ радъ бувъ дѣзнатися щось близшого про своихъ гостей, що все ще живо стояли єму на умѣ. Жидъ пѣдмещувався до него и роздувавъ его думу, его самолюбство. Онъ задумався

и коли не вго серце, такъ вго гадки полинули далеко за повозомъ, що увѣзъ вго дорогихъ гостей.

Жидъ тѣлько покивувавъ головою и гладивъ бороду.

„Пане професоръ!“ сказавъ онъ по хвили тихенько: „Я вамъ щось скажу. Я поѣду незадовго до Корытъ, я все розвѣдаюся, про все дѣзнаюся. Я такъ зъ далека загляну до ихъ серденька и вамъ все розкажу. Але напередъ вамъ кажу, будьте готовѣ. Чомъ вы не маєте набрати ѣтваги? Якъ бы я бувъ на вашѣмъ мѣстци, я бы на злѣсть тымъ голопятекимъ гоямъ показавъ, що я значу. А я кажу вамъ, що та панночка старша, съ тыми чорными якъ аксамитъ льоками — то ваша!“

„Ей, Мошку, щобы я тебе не взявъ за слово, а тогды буде бѣда съ твоею бородою.“

„Ну берѣтъ! Чи я боюся? Чи моя неправда?“

„Не говори на передъ, поки не перескочишь.“

„Ну, дай Боже намъ скакати, але на весѣлю. Я вамъ зъ душѣ радъ. Щобы

вы такъ менѣ були прихильнїи, якъ я вамъ.“

Обидва розпрощались.

Панъ Семень вернувъ до хаты. Последнїи промѣня сонця грали яркимъ свѣтломъ на ôкнахъ и разливали веселый свѣтъ по кôмнатѣ. Въ такôмъ погôднôмъ, веселôмъ свѣтлѣ стоявъ теперь для пана Семена цѣлый свѣтъ. Лестнїи слова арендаря до живого розбудили буйнїи надѣи професора. Онъ повѣривъ тымъ словамъ и вже на передъ радувався надъ своею побѣдою. Справдѣ тїи панночки такъ любо усмѣхались до него, такъ солодко промовляли, такъ щиро стискали руку на прощанье... Отъ и щастье засвѣтило въ его ôконце. Онъ спорôднитея съ панами и самъ заживе якъ панъ и передъ цѣлымъ свѣтомъ буде величатись своею жѣнкою. Що ёму теперь панна Северина! И она и о. Дамянъ пожалують, тяжко пожалують за свою гордôсть. Погляне онъ на нихъ зъ пышна, або й совѣмъ не гляне!

Онъ думно перейшовся по кôмнатѣ. Ажъ ось его поглядъ задержався на крѣ-

слѣ. На крѣселѣ лежала велика хустка
вовняна.

„Отъ и забули, чи зъ поспѣху, чи
зъ радости,“ подумавъ панъ Семень и
пѣднйавъ хустку. Цѣла хустка була напу-
щена нахощами, а панъ Семень якъ до-
рогу памятку притуливъ ей до грудій и
таки не вдержавъ — и поцѣлувавъ. Зъ
першу думавъ поспѣшити на вздогѣнь
гостямъ, але роздумався, що они вже му-
сять бути дуже далеко. Довго ходивъ
ѣнь съ тою хусткою по кѣмнатѣ нагаду-
ючиъ, що съ нею зробиати.

„А, отъ що!“ ажъ скрикнувъ по
хвили. „Та сежь саме щастье наносить
менѣ случай... Поѣду, — завезу и отъ
зроблю першій початокъ, якъ приподоба-
тись.“ И зновъ веселый ходивъ та роз-
глядавъ хустку.

„Або нѣ!“ сказавъ по хвили. „Не
поѣду — ще завчасно. Якось на разѣ чо-
ловѣкъ не осмѣлится всего сказати. Та
й таки не пристойтъ черезъ день ѣхати
въ сваты, а хустку треба жъ чимъ скор-
ше ѣддати. Нѣ, не поѣду, а пѣшлю, гар-
ненько запакую и листъ напишу и скѣлька

гарненькихъ слѣвъ натякну и заведеся знакомство. Побачу, що потѣмъ буде, чи вѣхати, чи не вѣхати. А ще до того и Мошко розвѣдався! Такъ, такъ зроблю.“

И довго ще тѣшився панъ Семень своимъ щастьемъ.

III.

На другій день панъ Семень бувъ въ великомъ клопотѣ. Треба було писати листъ, та ще й який листъ! Щобы и не проговоритись ѳтъ разу и зъ легка натякнути та на здогадъ дати. Треба було хитромудро взятися до дѣла. А панъ Семень не ол що въ дипломатахъ не бувавъ, але й въ стилистицѣ не чувъ великои силы. Довго, довго повисала похилена голова, довго скрипѣло и мазало гусяче перо, нѣмъ буйнї гадки першої розбудженои любви перелялися на папѣрѣ. Але наконець таки перелялися, *имире* було готове. Прийшлося писати на *райнесъ*, такъ зновъ лихо, не було паперу листового и треба було запожичатись ажъ въ дворѣ. Такї перепоны въ першихъ крокахъ любовныхъ звернули увагу пана Семена, що ему ще

богато не достае до паньского сватаня. Онъ порозумѣвъ, що ему треба переродитись. Передъ нимъ отверався новый свѣтъ доси ему незнаный, повный пахощѣвъ, блеску и шелесту. И ему забажалось розплытися въ розкошахъ и пахощахъ, заблестѣти и зашелестѣти. Все навкруги него було такє опущене, хата пахла якоюсь сыростю, стѣны були голї, а онъ самъ доси не мавъ на собѣ ничего паньского. Перше єго сватанье повернулось до панны Северины, але дѣмъ о. Дамяна бувъ дуже демократичный, а бодай такимъ выдавєя теперь и. Семенови. О. Дамянъ приходивъ на стрѣчу профессора въ тѣмъ самѣмъ сурдутѣ, що и до млынка на гумно, ѣмость все сидѣла при нѣмъ въ старѣй гречинцѣ незвѣстной барвы съ заочеными рукавами и безцеремонно качала паляницѣ, або лѣшила пироги, а панна Северина, хочъ все чистенько и свѣжо прибрана, николи не шелестѣла передъ нимъ дорогими шовками и не воняла французскими пахощами. Свѣтъ бувъ совѣмъ демократичный и. Семень не выходивъ тожь само зъ своего

демократизму и не богато зважавъ на тоѣ, коли часами на своихъ плечахъ при-
нѣсь на поповство повъ стѣны бѣлои
опоки, а на своихъ безгарныхъ сандалахъ
во двѣ кварталы щироголопятского болота.
Панна Северина все одинаково усмѣхалась
побачивши професора и тѣлько о. Дамянь
часами пускавъ густѣйшій клубы дыму
зъ свои величезной люльки и стававъ
совсѣмъ мовчаливымъ. Ничого не шеле-
стѣло и не блестѣло передъ его очима.
Теперь же жъ свѣтъ совсѣмъ перемѣ-
нився. П. Семенови не выходили зъ на-
мяти шелестячій и блистячій панны Гу-
лайпольскій, въ его очахъ все свѣтились
якѣсь блескучій палаты наповненій люби-
ми пахощами, а его думки не могли ѡтор-
ватися ѡтъ роскошнаго паньства въ вы-
годахъ и веселыхъ барашкахъ. До того
всего примѣщувалась ще охота пометы
за дознану наругу черезъ дяка. Серце
просто рвалося у п. Семена заблещенути
теперь по надъ всѣ люди и показати себе
паномъ передъ цѣлымъ свѣтомъ.

Черезъ день вернувъ посланецъ зъ
Корытъ. Молодїи надѣи п. Семена ще

больше поширшали и выбуяли въ гору. Пôсланецъ не мôгъ нахвалитися Корытъ та наоповѣдатися, якъ то славно вго тамъ угостили. „Що паны, то паны“, розказувавъ пôсланецъ. „Що то, що въ нихъ не такій двôръ великій якъ у нашего пана, але за те знають чоловіка погостити, не такъ якъ у насъ, що хочь бери та пальцѣ гложи. Дали менѣ здорову шматирочку горѣвки съ медомъ, а якъ поставили пирога, то шануючи сонце, мѣсяць и звѣзды на небѣ и всѣхъ святыхъ та васъ, пане професоръ, не причкомъ сказавши, таки, кобы не збрехати, завбольшки, якъ отсей мôй ходакъ. Отъ и почавъ я ѣсти, а паннунця, дай имъ Боже здоровля, все розказують та розпытують, а що тамъ у васъ, а якъ тамъ у васъ, мôй коханий. А я ѣмъ та розказую, розказую та ѣмъ, що вкушу, то на стôль положу и все пирôгъ пирогомъ, та ще такій нѣбы на гусячôмъ смальци, нѣбы троха съ перцемъ, що й годѣ ôгѣѣтися. Отъ я ѣмъ, та смакую, вже й наѣвся, ажъ дивлюся, а зъ пирога выглядає сыръ, такій бѣлый, що ажъ оскома взяла. Жаль менѣ стало

того сыра, взявся я наново до мого пирога, та що вже я имъ нарозказувавъ, то й зъ памяти менѣ теперъ не йде. Все розповѣвъ, а отъ вамъ, пане професоръ и письмо, а тутъ дали вамъ и дарунокъ“. При тыхъ словахъ вытягнувъ посланецъ зъ за пазухи маленького песика завиненого въ ковдерку. Песикъ, видимо ще молодой, розтворивъ заспані очи, простягнувся и почавъ скавулѣти. Съ радостію розтворивъ Семень передане письмо и на велику свою розраду прочитавъ отей слова :

„За ласкаву память и милі споминки о насъ пріймѣть щиросердечну подяку. Св. Антоній видимо опѣкувся нами. Не перестаю засылати молитовъ до нашего патрона, щобъ сповнилися нашій и Вашій бажаня. Въ доказъ милыхъ споминокъ и щирои пріязни пріймѣть въ дарунку маленького товариша мого. *Зедфирцо* своими штуками и веселостію облегчить Вамъ самоту и недостачу веселого товариства, онъ буде пригадувати Вамъ своєю привязанностію Вашихъ щирыхъ другѣвъ. Розстаючися съ нимъ переносу половину

мого чувства по́дъ Вашъ покровъ. Приймѣть нашѣ уклони и не забуйте щиро прихильныхъ Вамъ — *Уршуля*.

П. Семень сидѣвъ якъ на сто коняхъ. Ёго надѣи видимо сповнялися, въ ёго рукахъ, дрожащихъ ътъ неподѣванои утѣхи, бують письменный доказъ щирои прихильности панны Гуляйпольскои, власноручный листъ воняючій не тѣлько пахощами, але й лубощами. Скоро ѡтправивъ п. Семень по́сланця ткнувши ёму въ руку кѣлька крѣйцарѣвъ на горѣвку за такъ щасливѣ вѣсти и зъ радости мало не розцолувавъ малого Зефирця. Ђвъ ёго гласкавъ, туливъ, носивъ на рукахъ, якъ малу дитину, прилепѣвувавъ веселѣ пѣсенѣ, то зновъ брався читати дорогѣй листъ панны Уршулѣ и твердивъ ёго на память. Не скоро повернулись ёго думки до розваги. Тѣлько якъ Зефирця опинився на голѣй земли и дрожачи на цѣломѣ тѣлѣ почавъ скавулѣти, помѣтивъ п. Семень, що ёго хата не має где навѣтъ примѣстити паньского песика. Щожъ доперва якъ бы прибула тутъ панѣ-жѣника! Такъ розглянувшись въ сво-

ѣи сумнѣй пустѣцѣ казавъ п. Семень
выбѣлѣти и вымыти свою хату, а самъ
выбрався на другій день до мѣста, щобы
бодай ѳтъ бѣды перестроити свою хату
въ свѣтлицю, хоть троха похожу на пань-
ску. Щастье, що въ мѣсточку бувъ склепъ,
где можна було всего дѳстати: ременю и
паперу, селедцѣвъ и перфумы, образѳвъ
и сукна. П. Семень перше всего заку-
пивъ цѣлу пачку рожевого паперу, щобы
мати на чѣмъ выливати свои любовнѣй
чувства. Зѣ помежи образѳвъ дуже подо-
бались ему два въ золоченыхъ рамахъ.
На тыхъ образахъ були намалѣванѣ двѣ
женщины дуже чаруючои красы, подѳбнѣй
до себе, якъ двѣ сестры. П. Семенови
здалося навѣть, що такъ мусѣли выгя-
дати панны Гуляйпольскѣй за — молод-
шихъ мѣть. На однѳмъ образѣ було под-
писано: Еуропа, на другѳмъ: Азіен. Панъ
Семень порѣшивъ, що такѣй образы якъ
разъ придатнѣй до школы. Европа и Азія
— се рѣчь географична, думавъ панъ
професоръ, а ктожь здогадався и кому що
до того, що черноока Европа похожа ма-
буть на панну Уршулю! До образѳвъ

придалося ще й зеркало, щобы було въ чѣмъ оглянути свою постать. Для Зефирця купивъ п. Семень червоный кутасикъ съ дзвѣночкомъ на шію и подушечку, а для себе фляшку кольоньскои воды, флящинку якоисъ перфумы, котра якъ божився купецъ, сильнѣйше пахне ѡтъ самои камфоры, и пахнюще мило, ѡтъ котрого бѣлѣе лице, якъ ѡтъ снѣгу. Всѣми тыми справунками опакований зайшовъ п. Семень до голярнѣ и казавъ себе оголити и зачесати пѣсля найновѣйшой моды. Цируликъ, хочъ доси звычайно пѡдголювавъ самыхъ мужикѡвъ и пускавъ имъ кровь на копѣйки, почавъ выхвалюватись, що ѡнъ що ино дѡставъ найновѣйшу моду и обемушивъ п. Семена якъ молодого горобця лишаючи тѡлько малу „гривку“ надъ чоломъ и „филютки“ по бокахъ. Бритва кѡлька разѡвъ затылася въ бороду п. Семена, та за те цируликъ такъ облявъ его якимись пахощами и замастивъ пудромъ та начорнивъ рудѣ уса, що п. Семень глянувши до зеркала навѣтъ самъ себѣ не пѡзнавъ. „Якъ васъ шаную, пане професоръ, вы теперь якъ капля воды по-

дѣбнѣ до грабчука зъ Мотылицѣ“, приго-
ворювавъ цируликъ надскакуючи коло п.
Семена. „Я вамъ ще дамъ такой масти-
ги, що дуже *файнз* на усы, а навѣтъ на
бровы и вы будете, якъ панночка.“ Ни-
чого бѣльше не могло урадувати п. Семе-
на, якъ такѣ лестнѣ слова о его красотѣ,
ѣнъ забувъ навѣтъ на свои раны въ бо-
родѣ и закупивъ у цирулика тои „ма-
стиги“ ажъ за цѣлого гульдена. И не
стямився, якъ его кишенья стала совсѣмъ
пустою.

Вернувши до дому почавъ ѣнъ при-
бѣрати свою свѣтлицю. На свѣжо побѣ-
ленныхъ стѣнахъ засвѣтили теперъ золо-
ченѣ рамы зеркала и новыхъ образѣвъ,
бѣля печи выстелено кутокъ для Зефир-
ця, на лѣжку зачервонѣла нова капа, а
въ ѣкнѣ появились навѣтъ польнѣ цвѣты
вставленѣ въ шклянку. Цѣлу свѣтлицю
скропивъ п. Семень накуплеными пахо-
щами и разъ въ разъ выходивъ то вхо-
дивъ до свѣтлицѣ, щѣбы провѣрити, чи
оселились пахоцѣ въ его новопрѣбранѣй
хатѣ. Жизнь п. Семена змѣнилась теперъ
дуже значно. Рано довго купавъ ѣнъ свое

лице въ милянôй пѣнѣ и все пôдôбгавъ до зеркала та дивувався, чому не бôлабъ его лице якъ снѣгъ, потôмъ стававъ передъ зеркаломъ и пыльненько розчѣсувавъ та примашувавъ свою гривку, пôдкручувавъ усы, начорнювавъ бровы и розкланювався до зеркала, щôбы приучитись гладкого обходу и надати своѣй постати тѣ паньскѣ рухи, якѣ онъ бачивъ вже не разъ у двôрскихъ писарѣвъ або почтарѣвъ. Такъ выстроившись бравъ онъ на руки Зефирця и йшовъ до школы вчити дѣтѣй. Песикъ скакавъ по столѣ то по лавкахъ, дѣти тѣшилися новиною и пыльнѣйше глядѣли за скоками песика, якъ за книжкою, а п. Семень частѣйше глядѣвъ черезъ ôкно на далекѣй шляхъ потонаючи въ думкахъ и тôлько ôтъ часу до часу сваривъ на дѣтѣй та лунивъ пацы.

Теперь онъ часто картавъ дѣтѣй за то, що ихъ батьки не дають ему зôбжа, соломы та грошѣй, покликавъ до себе вôйта и присяжного, щôбы зôбирали въ громады дачки на професора и хочъ передновокъ тяжко доскулювавъ людямъ, онъ ни троха не попускавъ и казавъ винныхъ гра-

бити. Ђму треба було теперь грошій, у него набирались все новї выдатки то на одежу, то на тоалету, то на прикрашенье свѣтлицѣ. Професорека плата и безъ того не була велика въ Голопятахъ; въ грошахъ давали мало, а всего бѣльше въ збѣжу, околотахъ и бараболяхъ. Грошѣ скоро выѣбрались, а збѣжа тяжко було достати на передновку. Громадяне въ першу выпрошувались пѣдождати нового зерна, а по тѣмъ стали ѣ нарѣкати и межи собою поговорювати, що въ професора щось несамовите вступило та духами бѣе, що паньство голову завертѣло та съ песикомъ по школѣ товчесь.

А тутъ и Семенови ставало що разъ тѣснѣйше въ старѣй школѣ. Мимо образѣвъ, блескучихъ рамъ и пахоцѣвъ професорова свѣтлиця була тѣсна и душна, стеля за низька, ѣкна за малї, а дверѣ за проетї. До него долѣтали вѣсти, що по другихъ селахъ ставлять новї, просторї школы съ великими ѣкнами и резкѣшными свѣтлицями для професора. И ѣму забаглося мати таку школу. То вѣйтови, то присяжному, то надзорцѣ школы

часто нагадувавъ онъ, що школа стара, за мала и не пригожа для голопятской громады. Але и вѣйтъ и присяжнѣи и надзорця хоть потакували, та все таки мовь бы то й не розумѣли, до чого йде рѣчь.

Одного дня якось зъ полудня прибѣгъ до п. Семена арендарь Мошко. Онъ ставъ смирененько коло порога и поклонився низенько здѣймаючи ярмурку. Се бувъ знакъ великой почести, яку ѡтдававъ Мошко лише великимъ панамъ.

„Verzeihen Herr Professor“, почавъ онъ своими стереотипными словами, „я боюся ступити на вашъ порѡгъ. Менѣ здаеся, що тутъ мешкае самъ ясный панъ, такъ тутъ все блищить и пахне“.

„Ну, щожъ тамъ чувати, пане арендарю?“ — спытавъ весело п. Семень.

„Для васъ все добре, ай якъ добре! Якъ я бувъ минушого тыждня въ Корятахъ, панночки все тѡлько розпытували мене за васъ. Я имъ таке наговоривъ, що имъ ажъ сердце затѣхкало. Вы знаете, пане профессоръ, що я знаю приговорити, якъ масломъ помастити“.

„Щожь тамъ дѣся, що паньство Гуляйпольскій?“

„Що тамъ може дѣятися! Панъ Гуляйпольскій коло господарства, а панны нудятся, страхъ, якъ нудятся. Якъ они бы радї васъ побачити, съ вами натѣшитись. Чомъ вы коли не выберетесь до нихъ въ гостину? Кажуть жежъ: най коваль клепле, поки желѣзо тепле. Чи вы хочете, щобы вамъ летѣли печенї голубцѣ?“

„А якъ же мѣркуешь, Мошку, чи можнабы мати тамъ приступъ?“

„Чи можна мати приступъ? Герсте! Чому не можна мати приступъ? Якъ тамъ може мати приступъ панъ почтарь и панъ економъ зъ Мотылицѣ и панъ канцелиста зъ нашого бецирку, чому тамъ не мае мати приступу панъ професоръ зъ Голопять — панъ професоръ зъ Голопять, що то єго цѣла громада и самъ панъ Бжушковскій поважае, що въ него все блищить, бречить и свѣтитя якъ въ люстерку?“

„А панъ Гуляйпольскій?“

„Що панъ Гуляйпольскій! Що єму

до чужого сердца? Онъ бы радъ мати клопѣтъ зъ головы. То не тѣлько у хлопѣвъ, але и у панѣвъ кажуть: баба зъ воза, конямъ лекше. А якъ ще двѣ бабы! Знаете, пане професоръ, то вже не першій рѣкъ тая возовиця. Шелестъ и шелестъ и гостѣ въ двѣрѣ и гостѣ зъ двора, и въ гостину тутъ и въ гостину тамъ, а крейцарь тутъ и крейцарь тамъ иде якъ вода и кѣнця тому не ма. Das kostet Blut!“

„А е тамъ вже кто?“

„Що то що є! Було ихъ не мало, є ихъ не мало и буде ще, якъ тои шаранчѣ. Але чого вы такъ сидите въ вашѣй школѣ? Що вы хочете тутъ высидѣти? Я вамъ раджу, берѣтся за горяче. Я вамъ допоможу, я такъ зроблю, що самъ панъ Бжушковскій напише за васъ письмо до пана Гуляйпольского. А вы знаете, що то значить, якъ такій ясный панъ буде за вами?“

„Панъ Бжушковскій, — ба, ба, куда то дорога!“

„Що то куда дорога? Здайтеся тѣлько на мене. Мошко все зробить. Онъ и до

ясного пана має вступъ. Мошко на все знайде спосôбъ. Тôлько послушайте мене, я вамъ щось скажу. Вы знаете, рука руку мыє. Треба щось такого найти, щобы панови приподобатися. Вы знаете, якї теперь гармидеры дѣются межи дворомъ а громадою. Громада процесуєся съ паномъ за пасовиско на болотахъ, громада не хоче направляти дороги до горальнѣ, она хоче мати за дармо и хворостъ и камѣня на дороги зъ паньскои кишень. А знаете кто все тоє робить? Кто то бунтує громаду? Никто иншій, якъ той *galech*, що то и вамъ, за *пшепрошеньемъ*, таку пакôсть зробивъ.“

П. Семень зробивъ великї очи на тїи слова арендаря. Хоть сильно незлюбивъ онъ о. Дамяна за єго посольство дяка и радо дожидавъ пригожои хвилѣ, щобы пôметитися за свою обиду, а все жъ таки слова арендаря о бунтахъ о. Дамяна якось дивно зазвенѣли въ єго ухахъ. О. Дамянъ бувъ тихій и николи не мѣшався до громадскихъ справъ, хиба, що самї громадяне прїйшли до него по раду. Межи дворомъ а попôвствомъ панувавъ доси

незаколоченый миръ. Тожь не мало здивувався п. Семень, почувши такую вѣсть о новѡй, небувалѡй вѡйнѣ межи дворомъ а попѡвствомъ. Онъ бувъ далекій ѡтъ того, станути по сторонѣ о. Дамяна, але сама вѣсть про сю незгоду була для него такъ новою и несподѣваною, що онъ не мѡгъ закрыти своего сумнѣву передъ жи-дѡвскимъ окомъ.

„Вы менѣ не вѣрите? А скажѣтъ менѣ, кто то дѡбравъ собѣ такую раду въ громадѣ, що такъ скаче, якъ *galęch* хоче? Чій то заушникъ той нашъ вѡйтъ? Чія то рука той Карпо Кисѣль, а той Семко Сорока, а Пилипъ Заболотный? Они за попомъ, якъ ѡвцѣ за полиномъ, а за ними вся громада танцює, якъ имъ заспѣває попѡвекій смычокъ. Вы мыслите, що я не знаю, якъ они все радились межи собою противъ пана? Знаете, хлопъ хочъ гадюка, а при келишку выговорится. Менѣ богато не треба: два, три слова, и я вже знаю, ѡтки вѣтеръ вѣє.“

„Ей же?“

„Ну, ну, не смѣйтеся зъ Мошка, онъ за шинкфасомъ дармо не посидить. И я

поправдѣ вамъ кажу, що у нашего ксѣндза кувся все, що въ селѣ дзвонить. Менѣ вже самъ панъ Бжушковскій казавъ, що то небезпечна душа, якійсь *swentyjures*, що все хоче воювати съ дворомъ и для себе все загорнути. Онъ бы все хотѣвъ для себе загорнути, щобы ту не було ни пана, ни арендаря, ни економа, ни васъ, *Herr Professor*, никого, никого, тѣлько онъ самъ. Ну вы вже дожили своє и зѣбли его топку соли, — може нѣ?“

„А горда штука, та й солонна, нема що казати.“

„Ну видите, дай вамъ такъ, Боже, здоровля, якъ я вамъ щирю правду кажу. Але я вамъ ще щось скажу. Знаєте, що онъ зробивъ? Вы не чули того, що онъ зробивъ, вы не були въ церквѣ?“

„Нѣ не бувъ, хочъ близька менѣ дорога, але противна охота.“

„Вы не чули ничего? Вы не чули, що вже цѣле село знає? Вы не чули, що нашъ *gafesch* заказавъ въ церквѣ хлопамъ ничего не пити, до коршмы ступити, келишокъ горѣвки выпити? Онъ такъ налякавъ дурного хлопа пекломъ, громомъ, трясе-

тямъ и всякою бѣдою, що теперь никто и не вѣжится заглянути до коршмы! А знаете, що то є? То є чиста напасть на гладкѣй дорозѣ! То є напасть на двѣръ, то є напасть на бѣдного арендаря, напасть на всѣхъ людѣй. Ну, скажѣть самѣй, якъ може хлопъ обѣйтися безъ горѣвки? То такъ само якъ рыба безъ воды!“

„И ты, Мошку, перелякався? Хиба жъ словами можна хлопа ѡтогнати ѡтъ горѣвки? Ѳтъ вѣтеръ рознесе слова...“

„Якъ то вѣтеръ рознесе слова? Добре рознесе слова! То не слова, ѡнъ ихъ до присяги доводитъ, якусь тверезѣсть закликає. Ѳнъ знайшовъ собѣ напасть на цѣлу пропинацію. Ѳнъ бы хотѣвъ, щѣбы хлопы замѣсть до коршмы несли всѣ гроши до церкви, щѣбы тутъ не було ни пана, ни арендаря, а тѣлько самѣй хлопы и ѡнъ. Ѳтъ тыждня вже ни одинъ хлопъ не кукне до коршмы. Я побѣгъ жалуватись до пана Бжушковского, та якъ все розказавъ, то нашъ панъ ажъ мало кулакомъ стола не розсадивъ. Знаєте, пане професоръ, вы можете теперь дуже при-

подобатись нашому панови. Вы маєте таку вѣру до нашихъ газдѣвъ, якъ вы имъ слово скажете, они васъ послухають.“

„А где тамъ послухають! Отъ за школу имъ клепчу, клепчу, та дармо якъ горохомъ о стѣну.“

„Що вы имъ за школу кажете?“

„Та що, отъ бачишь, яка школа: и валится и замакає и обсыпается и мала та тѣсна, щобы хотѣвъ чоловікъ троха розжитися, мѣсце для жѣнки зробити, та гдѣ нема где.“

„Я вамъ скажу, кто вамъ въ дорогу влазить! То его штучка, того нашего попа. Онъ такъ вамъ нарихтувавъ хлопѣвъ, що они вамъ и латки въ стѣнѣ не залѣплять. Онъ не хоче, щобы они що для школы робили, бо онъ бы радъ ставити для себе нову хату. Ему хочеса выдавати дочку, а тамъ въ старѣй плебаніи нема где и гоцки скокнути. Я вамъ кажу, стережѣтса. Теперь надходятъ нові выборы рады громадекои и онъ хоче собѣ выбра-ти таку раду, щобы все були за нимъ, якъ вѣць за пастухомъ. Онъ хоче мати такого вѣйта, щобы кожного за келѣшокъ

горѣвки замикавъ до арешту, а таку раду, щобы ему поставила нову плебанію и съ дворомъ все коты дерла и мене выгнала зъ села и вамъ не дала жити! Але а Schlag soļ mich treffen, якъ я ему уступлюся. Я ему ще такого огню за сало наллю, що онъ попамятае кожного Гама-на. Якъ бы вы такъ троха поговорили на розумъ съ гдеякими господарями, сказали имъ, яка бѣда ихъ чекае, якъ они пойдуть за попомъ, якъ имъ треба буде плебанію и все будынки ставити, и все имъ такъ скажете на розумъ и що то дурне горѣвки зарѣкаться и съ паномъ коты задирати, якъ вы имъ такъ порадите выбирати такихъ людій, щобъ не йшли за попомъ, якъ овця за солию; — то вамъ Бжущковскій дуже буде вдячний и такъ васъ напише передъ паномъ Гуляйпольскимъ, що за вами будуть пронадати. А вы гадаете, що то зле за собою мати такого пана? Чи вамъ треба палива, чи мелива, чи збѣжа, чи чого небудь, вы все можете дѣстати въ дворѣ. А якъ часомъ треба и до пана инспектора, то вго одно слово може бѣльше значить, якъ все

на свѣтъ. А якъ вы хотите школу нову мати, то кто вамъ еи поставитъ? Може той пѣпъ, що хоче собѣ мати нові палаци? Якъ вы будете мати таку раду и такого вѣйта, що буде противъ него, то я вамъ ручу, що панъ самъ дастъ всей матеріалъ на школу и закуцію зъ бецирку зведе, щобы вамъ була школа.“

Плянъ Мошка починавъ припадати до смаку п. Семенови. Все то, що арендаръ теперь наговоривъ, якъ разъ пѣдходило пѣдъ єго замѣры. И нова школа и ласка п. Бжушковского и письмо до Гуляйпольского и пѣмста за дѣзнану обиду, все складалось разомъ. П. Семень ажъ усмѣхнувся и поклепавъ рукою арендаря по плечахъ.

„Ей, хитра зъ тебе голова, Мошку.“

„Ну, яка ту хитра голова? Я вамъ такъ зъ серця раджу, якъ собѣ самому. Скажѣтъ менѣ, чи то є не правда, чи я не на добре хочу и вамъ и дворови? Чи вы що будете мати зъ того, якъ хлопъ не буде пивъ горѣвки, якъ ѡнъ буде съ паномъ дерся, якъ вамъ дякъ буде на головѣ створявъ? И съ кимъ вамъ лѣпше

дружитися, чи съ паномъ, чи съ попомъ?“

По веселомъ лицѣ п. Семена мѣркувавъ арендарь, що теперь дѣбрався ему до живого.

„Вы, пане профессоръ“, заговоривъ онъ по хвили, „не маєте тутъ що такъ богато робити. Скажѣтъ тѣлько ваше слово, скажѣтъ имъ, що се значитъ ставити нову плебанію, нові будынки, нову панщину для попа робити. Вы ученый чловѣкъ въ селѣ, ваше слово має вагу. Най они ѡтъ васъ почувють розумне слово, а я вже дальше съ ними выведу кѡнца“.

П. Семень теперь вже совсѣмъ роздобрухався. Онъ посадивъ арендаря коло себе и почавъ перебирати господарѣвъ, съ котрыми можнабы зачинати дѣло. По довгихъ розговорахъ стало на тѣмъ, що п. Семень обѣцявся попросити кѡлькохъ господарѣвъ, почастувати и погостити ихъ у себе та пѡдкинути пѡдпалу.

П. Семень теперь самъ пѡзнавъ, що онъ доси стоявъ ѡтдалеки ѡтъ громады та що не згѡрше булобъ прихилити до себе хочъ яку частку громадянъ. Онъ по-

просивъ до себе кѣлькохъ господарѣвъ и почавъ ихъ гостити та при тѣмъ розводити свои жалѣ. Зѣйшла бесѣда на громадскѣ справы.

„Отъ мы бы радѣ почувти ваше слово, пане професоръ“, говорили господарѣ. „Вы письменнѣ, такъ вы можете намъ порадити, якъ що слѣдъ намъ робити. У насъ така закрутанина, що й путя не выведешъ. Богъ его знае, чѣя вина, а лихо верхомъ льеся зъ всѣхъ бокѣвъ. Отъ процесуемось, процесуемось за то пасовиско, а кѣнца не ма. Мабуть загирила нашу справу наша жъ таки громадска старшина. Плати та плати на той процесъ, а правды годѣ дѣждатся. Треба бѣ намъ змѣнити старшину громадску, най бы наша справа не загибала.“

„Такъ коли вы радѣ мене послухати“, говоривъ п. Семень, „то я бы й давъ вамъ мою раду. Добре вы кажете, що треба змѣнити старшину, бо она вамъ ничего не вдѣяла доброго, а лиха чи мало наварила. Отъ якъ бы вы выбѣрали до рады громадской Матвѣя Свистуна, Прокопа Перця, Данила Смалюха та Гринька

Карбового, а вѣйтомъ настановили Кѣндрата Макогона...“

„Та се жь самѣ двѣрскѣ заушники“, въ одинъ голосъ озвались всѣ.

„Гай, гай, люде добрѣ, не знаєте вы, съ котрого кѣнца почати!“

„Тажь они всѣ за дворомъ потягнуть.“

„Най буде по вашому, що они за дворомъ тягнуть. Тому жь я кажу, чтобы ихъ выбрати до рады. Теперь они тягнуть за дворомъ, а якъ стануть радными, такъ будутъ мусяли стояти за громадою. Теперь они йдутъ по своѣй воли, куда хотять, бо надъ ними не має громада нѣякои силы. А якъ они будутъ радными, тогды мусять слухати волѣ громады и боронити еи справы. Ктожь для добра громады прихильный, сей останеся прихильнымъ, хочь не буде въ радѣ. Чи не такъ?“

„Та, правда, що оно такъ“, пѣвгосомъ говорили господарѣ.

„Ну, а теперь я вамъ ще щось скажу, коли радѣ послухати. Видите, доси выбирались до тои справы за пасовиско

самі що завзятѣйшіі люде противъ пана. Отъ подумайте, якъ бы вы мали до мене яке дѣло, та прислали самыхъ моихъ завзятыхъ ворогѣвъ. Чижь вы бы тымъ мене не обѣдили? Якъ жежь я буду по доброму розмовляти съ моими ворогами, дарма що они прійшли за вашою справою, може и справедливою?! Якъ менѣ миритись съ моими ворогами, якъ менѣ имъ поступатись! Отъ и я не ради васъ а ради тыхъ моихъ ворогѣвъ готовый завзятись и на вашу справу и ничимъ не поступитись, щобъ не дати знаку слабости передъ моими ворогами. А якъ бы вы прислали менѣ людій до мене прихильныхъ та пріязныхъ, оттогда я бы и для нихъ и для васъ поступився хочъ бы зъ мого права, щобъ все замирить и въ згодѣ жити, бо не дармо кажуть: лучша соломяна згода якъ золотый процесъ.“

„Та оно й таки правда, що лучше миритись, якъ битись“, говорили господарѣ. „Вже намъ ти процесы черезъ верхъ лихомъ льются. Давно то й процесѣвъ не знали, та лучше жили.“

„Отъ якъ бы такъ одна сторона

троха поступилась и друга, такъ таки бы може вывели кѡнца.“

„Такъ, такъ, треба поступитись“, озвався п. Семень.

„Та вже й не богато чимъ поступається. Доходились мы съ тымъ процесомъ вже мало що не до жебрачої торбы. Най бы хочъ по половинѣ стало на нашѡмъ.“

„Якъ по половинѣ? Хибажь наша неправда?“ озвався якійсь смѣливѣйшій.

„Та где теперь тои правды шукати?“

„Громада не поступится“, озвався ктось пѡвголосомъ.

„А треба поступитись“, озвався п. Семень, „бо головою муру не розѡбѣшь.“

И зновъ почали толкувати про тоє, якъ бы зложити нову раду громадеку.

Оттакъ пѡшли поговоры по цѣлѡмъ селѣ. Що недѣлѣ, що свята, збирались купки громадянъ и радились. Въ Голопятахъ мовъ бы повѣяло легкимъ вѣтромъ и заворушило не давно ще спокѡйну громаду. А тымъ часомъ и Мошко не заспавъ свои справы.

Онъ змовився съ паномъ Бжушков-

скимъ, щобы спустити цѣну горѣвки и тымъ принадити громадянъ до коршмы.

„Най страчу“, ѡтказавъ Бжущковскій, „а на своимъ постаблю! Досолю попови до живого, а громада буде танцювати, якъ я схочу! Давай, Мошку, горѣвку хочъ за пѡвъ-дармо! Най знае той проклятый *świętojurzec*, що я панъ! Давай горѣвку, заводи музики, най пють и танцюють, щобъ ажъ подурѣли“.

„*Co za głupie prawo — ten patronat*“, говоривъ по хвилѣ панъ Бжущковскій вдаривши кулакомъ о стѡлъ. „И теперь я того попа нїякимъ чиномъ не можу позбутись! Ото менѣ право! Що менѣ зъ такого права?! Давъ и пропало и теперь не позбутися менѣ сего репяха! Я коляторъ, я панъ, а теперь и терпи заклятого шизматика у себе! Ты думаешь, Мошку, що ѡнъ такъ зъ добра заказуе горѣвку пити! Го, го! То шизма, такъ! То шизма! Отъ я недавно читавъ въ *Gazecie*, що шизматики не пють горѣвки и не курять тютюну. Видишь, Мошку, то шизма! інъ хоче по малу до шизмы довести! И роби съ нимъ, що

хочешь! Патронать! Патронать! Добрый менѣ патронать! Я розумѣю такой патронать, щобы патронъ мавъ право, каждого часу прогнати непочестного попа. Але у насъ въ Австріи все такі права выдумаютъ! *Nie tak to illo tempore bywało w naszej Polsce.*“

И панъ Бжушковскій похиливъ голову, якбы задумався надъ давными часами и паньскими правами. Ёго засвербѣла давна старопольска болячка паньска, повернути право по своѣй волѣ. Мошко стоявъ коло порога и гладивъ бороду, а якась веселѣсть грала въ ёго очахъ. Онъ обчислювавъ въ своѣй хитроѣ головѣ, скѣлько зыскѣвъ потягне онъ теперъ зъ аренды, якъ панъ пустить горѣвку за пѣвъ дармо.

„Мошку!“ grimнувъ Бжушковскій по хвилѣ, якъ бы изъ сну пробудившись. „Отъ нынѣ не ма для попа мелива въ млынѣ! Памятай, щобъ ты не важився и пригорщи зѣжа змолотити для попа. Най шукає свого права мелива, где хоче. То була моя ласка, а не право! Якъ же жъ на удры, то на удры!“

Мошко низенько поклонився и зновъ погладивъ бороду. Се жь зъ него вправъ новый тягаръ !

„Памятайже, Мошку, що маєшь робити. Семенови Квашиньскому скажи, що най надѣся на мою ласку. Якъ треба ему дровъ, я скажу лѣсничому, щобы выдавъ ему латру. До п. Гуляйпольского напишу. А памятай менѣ, якъ Макогонъ не буде менѣ вѣйтомъ, то твои пейса останутся въ моихъ рукахъ. Хлопамъ можешъ обѣцати ѳгъ мене дарунки зъ лѣва и позволенье на пасовиско, але якъ для кого. Памятай же!“...

„Слухаю яне - вельможного пана. Я якъ паньского ока буду пильнувати.“ И Мошко повернувъ до коршмы веселый и щасливый.

По селѣ скоро рознеслася чутка, що въ коршмѣ подешевѣла горѣвка. Зъ суѣдныхъ сѣлъ тихцемъ наѣздили селяне до голопятского арендаря купувати горѣвку. Коло голопятской коршмы по частѣ задержувались переѣзжій фѣры. Чужій люде заповняли голопятску коршму. Съ годомъ-перегодомъ гдесъ колись тай-

комъ почали и голопятскій господарѣ заглядати до коршмы. На Зеленій Святя припадавъ празникъ въ Голопятахъ. Въ недѣлю въ саме полудне заграли музики въ голопятскій коршмѣ. Загомонѣли голосні скрипки на все село, задзенькотѣли цымбалы, загудѣло бряскотливе решето, ажъ луна пошла по широкой голопятской долине. Парубки и дѣвчата ставали зъ далеку и прислухувались, якъ выиграють скрипочки, якъ гогоче та бряскоче решето, якъ гуде басоля, якъ теленькають цымбалы. Въ Голопятахъ давно вже не було чути ніякои музики. А теперь розлягались скочні голоса по всему селу, мовъ ласкали по серцю молодыхъ дѣвчатъ та парубківъ. У нихъ ажъ затремтѣли ноги и мимохотъ затупотѣли до танцю. Въ коршмѣ, чутно було, якъ самъ Мошко выгойкувавъ та выспѣвувавъ. А музики грали и грали, та такъ солоденько, такъ любо, що ажъ сердце займали. Кто переѣздивъ по при коршму, остановлявся и поступававъ до коршмы, послухати той веселой музики. Голопятскій парубки и дѣвчата проходили мимо коршмы, наслу-

хували, зъ тиха потупотѣли нѣжками пѣдъ скочнѣи голоса музыки, але не важились поступати до коршмы. Старшѣи господарѣ и молодежи зачувши зъ далека музыку, усмѣхались. „Отъ бачь, якъ выграє, заманує, ажъ просится бѣсова жидова!“ Та никто зъ Голопятскихъ не йшовъ на музыки. Тѣлькожь пѣдъ вечеръ наспѣло троха чужого народа зъ подальшихъ селъ. Кто заходивъ до знакомыхъ въ Голопятахъ, а кто йшовъ навпростецъ до коршмы.

У пѣзну нѣчь, якъ вже все затихло по селѣ, голоса скрипокъ, басолѣ, решета та цымбалѣвъ гоготѣли по всему селу. Въ коршмѣ чутно вже було гамѣръ, спѣвы та крики. Се гомонѣли постороннѣи люде. Далѣ завелись и танцѣ: се почала гуляти посторонна молодѣжь. Въ пѣзну нѣчь цѣла коршма мовъ ходоромъ ходила ѡтъ танцѣвъ и спѣвѣвъ. Гомѣнь розходився далеко и широко та лунавъ по надъ вишневыми садами, по надъ хатами, по витыми темнотою. По селѣ лаяли собаки дражненѣи нечуванымъ гаморомъ, крикомъ и музикою. Не одному молодому паруб-

кови, не однѣй молодѣй дѣвчинѣ не спасся. Музыка, що розливалась то веселыми то сумными тонами и безъ перестанку гудѣла въ коршмѣ, будила якѣсь марева въ молодымъ сердцахъ, тягла до себе якоюсь тайною силою, пѣднимала душу мовъ бы на широкѣ крыла въ просторый теплый, лѣтний воздухъ и кысала молодѣ души середъ пахучихъ садѣвъ та лугѣвъ и зоряного неба, несла ихъ у безпутя, въ незнану даль, мовъ бы въ яке царство русалокъ. Не одна дѣвчина выйшла зъ хаты и спершись на перелазѣ наслушувала сеи нечуванои музыки, для неи такъ чарѣвнои, такъ приманливои. Не одинъ парубокъ не выдержавъ а накинувши свитку на опашки пѣдѣбѣтъ пѣдъ коршму заглянути крѣзь ѣкно на те диво, на ту гулятику, на ту веселѣсть, що такъ голосно розливалась зъ коршмы по всему селу.

До пѣзнои ночи грали и танцювали въ коршмѣ; до пѣзнои поры гаморили люде пѣдъ коршмою, швиндяли по селѣ, а собаки лаяли, не затихали до самого досвѣта.

На другій день, въ Зелёный Понедѣлокъ, була чудно гарна погода на дворѣ. Чисте якъ кришталъ, блакитне небо мовь скупалось въ ранній росѣ и свѣтилось теперъ якъ безмѣрный шовковый наметъ озолоченый яснымъ сонцемъ, на земли все пахло зеленью, маємъ и напувало людску душу якоюсь невыказаною радостью, що буюла зелеными лугами, линула въ безкрає небо, розливалась разомъ съ сонячними промѣнями веселою пѣснію нового молодого житя. А тутъ що ино звернулось сонце зъ полудня, зновъ заграли музики въ коршмѣ, та мабуть ще голоснѣйше, ще веселѣйше та скочнѣйше якъ вчѣра. Богато прихожого народа, що ино вылягло зъ церкви, посыпалось въ коршму послухати чарѣвної музики. Стороньскій парубки потягли съ собою и голопятекихъ, за чужими дѣвчатами пурхнули до коршмы и свои и почалась гульня, що ажъ земля затряслася. А Мошко бѣгавъ на всѣ стороны, хваливъ музику, прихвалювавъ охочихъ парубкѣвъ, подохоочувавъ несмѣливыхъ дѣвчатъ, а надъ все величавъ свою горѣвку, що и

лѣшпа и дешевша, якъ въ цѣлѣмъ свѣтѣ. Онъ выѣбгъ на пѣдѣнки и почавъ заманувати голопятскихъ господарѣвъ. Пѣдъ вечеръ вся коршма була якъ набита. Музики грали, не втихали, молодъ танцювала та выспѣвувала а Мошко бѣгавъ коло газдѣвъ, приговорювавъ та доливавъ горѣвки. „Пійте, добрі люди, панове громадо, нашъ панъ дарувавъ двѣ бочки для громады“, приговорювавъ Мошко. Чимъ бѣльше темнѣлось на дворѣ, тымъ голосянѣйше ставало въ коршмѣ. Розпочалися живі бесѣды помѣжь голопятскими газдами. Зѣйшла мова и на справы громадскій и на недалекій выѣборы и на процесъ. Почали голосы озыватись за паномъ, за новою радою, за новымъ вѣйтомъ... По опѣвночи плававъ повнолицій мѣсяць по широкомъ, лязурномъ та тихомъ небѣ, а въ голопятскѣй коршмѣ гудѣло и кишѣло якъ въ казанѣ. Музыка, галасъ, крики и спѣвы розлягались геть-геть далеко, по селѣ гомонѣли люди та лаяли собѣаки, а Мошко затиравъ руки та гладивъ бороду, а панъ Бжушковскій спочивавъ сномъ тріумфальнымъ. П. Семенови снились

солодкі сны и вырынала ясна постать маячливои русалки.

Зъ того часу почало не добромъ кипѣти въ Голопятахъ. Въ голопятскѣй коршмѣ зновъ почали збиратись люде та за келишкомъ шукати порады у Мошка. Не въ довзѣ настала косовиця. О. Дамянъ мавъ сѣножать пѣдъ паньскимъ лѣсомъ. Трава розрослася якъ зелена рута. П. Бжушковскій нагнавъ своихъ косарѣвъ, скосивъ сѣножать и силою забравъ траву до двора. Въ млынѣ не пустили молоти попѣвского збѣжа. Гдесъ на ланѣ зайняли попѣвеку худобу до двора. Горе посыпалось якъ зъ мѣшка. А въ громадѣ почали що разъ бѣльше гомонѣти за нову раду, за нового вѣйта. За чаркою въ коршмѣ розкладавъ Макогонъ голопятскимъ газдамъ, якѣ то настануть новѣ порядки, якъ громада покѣнчить справу съ паномъ та дѣстане пасовиеско, якъ зъ лѣса будуть брати дарунки. Почала ѣ друга сторона змагатись съ новыми порядчиками, наставали свары на селѣ. О. Дамяна обѣли клопеты и процессы. На ѣздили комисіи на сѣножать, наставали

термина въ судѣ и староствѣ, треба було писати на всѣ боки, ѣздити, клопотатись безъ кѡнца и мѣры.

Передъ самыми жнивами настали нові выборы. Передновокъ бувъ тяжкій, богато господарѣвъ зажичилось збѡжьемъ въ дворѣ, гдѣкто и грошій набравъ, а ко-го и безъ того горѣвка поконала. Загу-дѣла громада на стару раду громадеку. Спирались, спирались давній головы, а далѣ якъ побачили, що годѣ, такъ и вда-рили лихомъ о землю, ѡтступились захо-вавши горе за громадеку невдяку въ сво-ѣмъ серцю. Загомѣли сторонники Ма-когона, Свистуна, Смалюха та Карбового, потягли голоса на свою сторону и настано-вили нову раду. Не за довго почавъ вѡй-тувати Кѡндрать Макогѡнъ.

IV.

Панни Гуляйпольскі дуже скучали въ своихъ справдѣ степовыхъ мовь ѡтъ свѣта загородженихъ Корытахъ. Никто не навѣдувався, никто не заѣздивъ въ гостину, наче бѣ весь свѣтъ забувъ про нихъ. Богомѡльна ѣзда до Збаража на интенцію св. Антонія не богато помогла, не принадила женихѡвъ. Съ важкимъ сердцемъ перелѣчували панни Гуляйпольскі довгій днѣ веснянй, съ жалемъ дивились, якъ розцвитались и перецвитали квѣтки ихъ руками насаженй и не приносили имъ новой долѣ, якъ минала весна... Добрымъ звичаємъ числили они веснами свои дѣвочй лѣта, та скѡлько то вже було тыхъ весняныхъ лѣтъ! Серце холонуло на згадку и не хотѣло йняти вѣры. Выливались зъ грудй тужливй

пѣсенѣ о першій веснѣ дѣвочѣй, выливались пѣсенѣ и нѣмѣли на устахъ... Неразъ було панна Уршуля и Кордуля сидячи на самотѣ заспѣвають въ дивизѣ пѣсню о „пятнацяти лѣтахъ“, заспѣвають, не доспѣвають, затихнуть голосами и задумаются. Ахъ, страшнѣй думки! Панна Дульця вже пятнацять лѣтъ спѣвае тую пѣсню и черезъ пятнацять лѣтъ благае той самой неумолимой долѣ. Пятнацять лѣтъ минуло, якъ заспѣвала она тую пѣсню вѣрившись въ першій разъ въ довгу сукню, минала весна за весною пятнацять въ ряду, перешумѣло богато весняныхъ думокъ и надѣй, не стало „мамцѣ“, не стало богато, богато людѣй, полиняли лица, полиняли брови и неумолимый зубъ часу наѣдавъ, надгрызавъ дѣвочу красу. Якъ жежъ не задуматись?!

„И Богъ знае, якъ той часъ минае!“ не разъ промовить Дульця, важко зѣтхнувши. Сестричка Уршуля вже й ничего не ѡткауе, тѣлько важко зѣтхне. Якъ же еѣ не вздыхати, она жъ пяти веснами богатша досвѣдомъ! Ѡттакъ помовчавши надъ своею недолею зновъ берутся обѣ

сестры зъ нудъги нагадувати минувшѣсть. Згадуются молоді лѣта, щасливі, веселі, розкѣшні, надѣйні, згадуєся, скѣлько то женихѣвъ перетовпилось въ Корытахъ, якъ ѣздилось спершу четвернею по баяхъ, по гостинахъ, до поблизького костела, якъ гудѣли балѣ, забавы, товарискі вечерницѣ, якъ гулялося легкимъ полетомъ дѣвочою силы по блыскучихъ помостахъ, въ цвѣтучихъ сукняхъ, въ блыскучихъ оздобахъ; згадуєся, скѣлько то молодыхъ паничѣвъ очарували тѣ очи чорні якъ теренъ, а палкі якъ огонь, скѣлько любощѣвъ, тайнѣ и благихъ надѣй нашептали тѣ уста — ахъ — колісьто такъ справдѣ коралеві, скѣлько горячихъ поцѣлуѣвъ неразъ тихцемъ потай миру обсыпало тѣ бѣлі рученята, скѣлько разѣвъ въ шаловливѣмъ танцю рука стискала руку, грудь тулилась до груди, а сердце билось, а очи ярѣли, огнемъ палили и грались надъ бѣдною жертвою любовною оману и зновъ шукали новою побѣды, новою радости та розкоши... А днѣплыли за днями, а лѣта за лѣтами. И щоразъ перемѣнялись о-

бразы, якъ въ богатой панорамѣ, та що разъ ставали якимись тихійшими, менше блискучими, менше чаровними, мовьбы опадали зъ цвѣту, мовьбы пересувались въ степову глушь, що разъ безлюднѣйшу, одностайну, нудну.

„Якесь залятье насѣло на нашѣ Корыта“, проговорить одна сестра.

„Справдѣ, що заляте мѣсце“, скаже друга. „Приходится совѣмъ загибати. Жіємо якъ пустельницѣ!“

„Ахъ, бо той нашъ Зигмундзіо скванѣвъ, здичѣвъ, окутвяжився, мовьбы грибомъ присѣвъ. Съ никимъ не жіє, нигде не буває, тѣлько печерицею засидѣвся въ тыхъ злиденныхъ Корытахъ“.

„Зѣрвавъ зѣ всѣма“, озвалась молодша сестра. „Навѣть Прачиньского вже собѣ зразивъ. Уже буде зъ пѣвъ року, якъ до насъ и не загляне“.

„Ага, серденько тужить за нимъ“, сказала Уршуля, зъ коса глянувши на молодшу сестричку.

„Тужить, чи не тужить“, ѳтказала Дульця сердито, „а всежь таки не гарно собѣ зражувати такъ статочныхъ людій“.

„Ахъ, якажъ ты, Дульцуню, уразлива, все заразъ такъ на серію берешь, заразъ таки готова розгнѣватись. Я жъ ничего не кажу. Панъ Прачиньскій дуже солидный мужчина, онъ справдѣшний Аполло и я зъ серця-душѣ рада, щобъ ты стала панею его серця“.

„Якъ мы такъ отгородимось отъ свѣта, то досидимо сѣдои косы въ тыхъ Корицахъ. Теперь не такі часы, чтобы женихи самі налѣтали. Треба бувати въ свѣтѣ, гостити и въ гостѣ вѣдити, щобъ знали люде, а то й травою заросте дорога до насъ. Прачиньскій дуже порядный чоловікъ, въ него есть и мастокъ и добре имя и знакомство съ цѣлою околичною молодежію. Его слѣдовало бы намъ конче до себе притягти. Знаешь, дорога сестричко, и тобѣ жъ не вѣкъ дѣвувати. Онъ бы притягнувъ за собою знакомыхъ, то и тобѣ може найшლობыся щастье“..

Уршуля мовчала, якъ бы потонула въ гадкахъ. Щирі слова сестрині припадали єи до вподобы, толькы жъ розумъ розбивавъ надѣи на щасливе замужье. Добре она знала, що єи лѣта вже не при-

манять молодого сердца, а за лѣтами не было принадного посагу. Природа ей значно уполѣдила передъ молодшою сестрою. Росла постать, сухе лице съ грубыми, густыми бровами, съ довгимъ острымъ носомъ, съ троха зивоватыми очима, довга шія и троха грубѣи руки не давали ей великой принады, а она здавалася що найменше о десять лѣтъ старшою ѳтъ своей сестры. Не разъ завидувала она своѣи сестрѣ того тонкого, гнучкого стану, тыхъ дрѳбныхъ, мовь дитячихъ рукъ, того гарного лица съ рѳвными чорными бровами, съ повными чорными очима, ослонеными довгими темными вѣями якъ аксамитомъ, съ тымъ керпатенькимъ, невеличкимъ аристократичнымъ носомъ и тыми такъ любо стулеными устами. Не разъ вдивляючись въ зеркало розжалювалось ей сердце, якъ бы завистию наливалось. Та съ годомъ-перегодомъ додумалася, що скорше ей не мати щастя, поки ей молодша сестра не выйде замужь. И теперь зновъ промайнула тая гадка въ ей головѣ.

„Знаєшь що, Дульцуню! Мусимо здобутись на героичный чинь. За три

недѣль, 22 серпня, припадають уродины нашого Зигмундзя. А знаєшь, се вже пятьдесяті уродины! Мусимо конче виправити великій баль, такій великій, щобъ слава пѣйшла на весь свѣтъ. Запросимо бѣгато гостей, бѣгато добѣрної молодежи, спровадимо музику, розведемо величаву забаву, щобъ товпились адораторы навкруги насъ. Будешь видѣти, якъ Прачиньскій побачить навколо насъ такі хмары добѣрної молодежи, заразь выступить зъ свои резервы“.

„А гдежь то дѣбрати ти добѣрної молодежи? Въ нашихъ сторонахъ хочъ съ свѣчкою глядай!“

„Се правда, але на все найдесе рада. Спросимо всѣхъ нежонатыхъ урядникѣвъ зъ староства, зъ суду, зъ почты, зъ телеграфу“.

„Ахъ, тѣлько не того Пюрчиньского — тыхъ почтарѣвъ не можу перенести!“

„Такъ щожъ тобѣ шкодить?!“

„Учепився, якъ репяхъ, ѡнъ всѣ листы до насъ перечитуе на почтѣ. Ну и подумай собѣ, що за товариство для Прачиньского зъ тыхъ перогризѣвъ!“

„Ну, щожь робити, моя миленька! Не треба тѣлько дуже перебирати. Все одно, хто буде, щобы лише було богато, якъ наибѣльше. Се импонує! Памятай собѣ, що тутъ треба заимпонувати — про-сто — комедію ѳтограти. Зверхнѣсть, блескъ, выстава, се поплачує нынѣ въ свѣтѣ. А впрочѣмъ, хто тамъ буде дуже розпытуватись. Досыть, щобы було много мужчинѣ. Знаєшь, кого я ще думаю за-просити?“

„Ахъ, вже догадуєшь! Ха-ха-ха, пе-вне того голопятекого... ха-ха-ха!“

„Алежь на серію, Квашиньского!“ ѳтказала Уршуля, тожь само смѣючись до розпуку. „Якажь ты, Дульцуню, ще на-ивна! Чомъ же жь не користати зъ люд-скои слабости! Бувають жежь совсѣмъ статочнѣ, дуже поважнѣ професоры“.

„Алежь не говори менѣ такъ пова-жно о тыхъ поважныхъ професорахъ, та ще до того зъ Голопять! Хибажь ты забула єго клясичный листъ!“

„Не забула, не забула, добре пере-ховую на памятку. Але подумай собѣ, якъ може товариство розвеселитись та-

кимъ рѣдкимъ оказомъ сельскаго Донъ-Жуана!“

Обѣ сестры довго смѣялись, нагадуючи собѣ свои весняніи пригоды въ Голопятахъ. Наконецъ згодились обѣ, щобы конче запросити и Семена Квашиньскаго.

Скоро обчислено всѣхъ гостей, уложено цѣлый плянь балаю. Осталась ще тѣлько одна, але найбѣльша труднѣсть: приеднати Зигмунда. Обѣ сестры добре знали, що не легко наклонити Зигмунда до шумнаго балаю. Онъ такъ вже зжився съ тишиною своихъ Корыть, его голова такъ радо шукала супокою въ блаженнѣмъ снѣ, его думки такъ давно вже выбились зъ всякои буйности и гороижности, що ему й черезъ сонъ не приходило, колинебудь зновъ накликати до Корыть богато гостей и выправляти гучніи бенкетты. Панъ Гуляйпольскій розпочинавъ сего року пятьдесятый рѣкъ житя и всѣ его колишніи надѣи блыскучіи клонились вже къ захови. Тѣлько було й розрады и утѣхи у него, що загляне до своєї шафки „пропинаційныхъ вырѣбѣвъ“, где рядомъ стояли фляшки въ вишнякомъ,

старою старкою и „контушѣвкою“. Двѣ — три чарочки розганяли тяжкѣ думки и наводили солодкѣ сонъ середѣ наибѣльшихъ хлопѣтѣвъ. Емуд бѣльше не бѣло треба! Тогда то забувалось, що на его головѣ спочиваетъ ще доля двоухъ сестеръ, забувались господарскѣ хлопѣты, старѣ сервитутовѣ споры съ еусѣдною громадою, и тая табуля, где стояло 20,000 зр. банкового довгу и бѣгато дрѣбнѣйшихъ слѣдѣвъ менше удатныхъ операцій кредитовыхъ.

И нынѣ въ горячѣй день Спасѣвки сидѣвъ панъ Зигмундъ съ похиленою головою въ своѣмъ выгѣднѣмъ фотелю шкѣрою выбиванѣмъ. По кѣмнатѣ лѣтали ѣ гудѣли непосидущѣ мухи, такъ докучливѣ въ Спасѣвку; шапка съ „пропинаційными вырѣбами“ стояла ще розтворена, а мухи роѣмъ обѣбли на соевѣмъ высушену чарочку. На помостѣ коло фотелю лежала люлька на довгѣмъ цибуху набита тютюномъ, але недопалена. Передѣ паномъ Зигмундомъ лежала на столѣ пѣмнята газета — видно, ще недочитана. Похилене лице Гуляйпольского посинѣло якъ

бозь, а на высокѣмъ чолѣ повыступали густі краплі поту. Зъ грудіи выдѣлювався важкій ѳдыхъ, якъ бы гдесъ далеко сапала льокомотива. А мухи гудѣли, разъ вразъ насѣдали на блыскуче чоло, гудѣли коло ушій, бѣгали по кармазиновѣмъ носѣ, насѣдали коло очій, налипали до устъ широко розтвертыхъ. Сонъ бувъ солодкій и твердый, ни разу не знялася рука, щобъ ѳтогнати влѣзливыхъ, ни разу не розтворились очи, тѣлько часами брови поморгували. Видко якась тяжка справа заколысала Гуляйпольского до твердого сну. Тѣлькожь, якъ сказано, влѣзливѣсть и докучливѣсть мухъ въ Спасѣвку не має мѣры. Якась смѣлива муха ползла ажъ въ самъ нѣсъ — панъ Гуляйпольскій здорово пчихнувъ на всю хату и пробудився. Цѣлый рѣй мухъ злетѣвъ зъ его головы.

Заспаными очима поглянувъ Гуляйпольскій передъ себе и побачивъ газету, где стояло напечатано великими буквами: „Голосъ зъ краю: въ справѣ знесеня права пропинаціи“.

„Пропина-а-ація — у!“ проговоривъ Гуляйпольскій позѣвнувши на голосъ и

пригадавъ собѣ, що ѓнѣ що ино такъ глубоко бувъ задумався надъ сею справою пропинацію. Въ газетѣ по́дносили на дѣю на недалеке знесенє права пропинаціи, доказували справедливѳсть сего права и жадали великой нагороды за єго знесенє. „Голосъ зъ краю“ доказувавъ, що „обывательство“ понесло велику шкѳду черезъ знесенє панщины и велику кривду черезъ выкупъ сервитутѳвъ, по́дносивъ велику жертволюбнѳсть „обывателѳвъ“ для добра загалу, що „обывательство“ понесло и поноситъ значно бѳльшу часть вѣхъ тягарѳвъ публичныхъ и черезъ тоє дѳйшло до великой руины своихъ маєткѳвъ. Въ ѳтплатъ за тую жертволюбнѳсть обѳйшлося правительство — выводявъ дальше „Голосъ зъ краю“ — съ „обывательствомъ“ по мачушиному, а темне поспѳльство замѣсть вѳчности подалося на сторону „antinarodowej“ пропаганды и выросло на ворогѳвъ обывательства. Колижъ теперь надходить друга подѳбна справа, — кѳнчивъ „Голосъ зъ краю“ — то обывательство повинно дѳбати бѳльше про свѳй интересъ власный, не

пóддаватись лестнымъ фразамъ супротивности права пропинаціи съ гуманними идеями либеральными и т. д. а жадати доброй заплаты за такъ добре набуте и цѣлыми вѣками освячене право пропинаціи. „Бачнѣсть, брата обывателѣ, передъ тевтоньско - кошернымъ либерализмомъ, горальня и коршма се послѣдний ѳтблескъ нашої колишнои силы економичнои! Не даймо собѣ выдерти нашого права! Памятаймо, що наше право — пропинація!“

Панъ Гуляйпольскій не мавъ на своѣмъ фѳльварку горальнѣ, не мавъ навѣтъ коршмы, але сей „Голосъ зъ краю“ такъ дуже припавъ ему до вподобы, такъ сильно розбудивъ въ нѣмъ чувство спѳльно-сти съ „обывательствомъ“, що ѳнъ задумався, глубоко задумався и — заснувъ. Що ѳнъ такого думавъ, годѣ сказати, бо сонъ бувъ твердый якъ камѣнь. ѳнъ самъ проснувшись теперъ не мѳгъ собѣ нагадати своихъ думокъ и тѳлько поглянувши на газету пригадавъ собѣ велике слово: пропинація! Повторивши се слово ѳнъ довго дивився въ шафку „пропина-

ційнихъ виробовъ“, где мухи такъ коммунистично вдиралися въ право вышинку, дивився и почавъ думати.

„Пропинація, такъ пропинація се наше историчне, добре набуте право, вѣнками освящене“, проговоривъ по хвили Гуляйпольскій и звѣльна нахилився за люлькою, запаливъ єи довгимъ паперцемъ, пустивъ клубъ дыму и зновъ почавъ собѣ пригадувати, про що то говорить сей „Голосъ зъ краю“. Мало-помалу пригадалось єму, що тутъ иде про выкупъ права пропинаціи. „Буде выкупъ“ — думавъ Гуляйпольскій пускаючи що разъ бѣльшій хмары дыму — „значить буде и сплата, ну не готовыми грѣшми, а припустѣмъ паперами, отъ якъ свого часу була индемнизація. Индемнизація, индемнизація!“ Аж цмокнувъ панъ Гуляйпольскій. „Индемнизація добра, дуже добра рѣчь. Що тамъ говорити о кривдѣ, то можна говорити такъ передъ широкимъ свѣтомъ, для людій, але такъ про себе таки треба сказати — индемнизація була добра рѣчь. Хлопъ вже и такъ бувъ дуже дрантивою худобою робучою, а тутъ

заплатили за его роботу, дали паперы не абы-якои вартости. А хлопа, якъ бы бувъ розумъ, и безъ того можна було запрягчи до роботы, на тоє була пропинація! Го, го! Право пропинаціи се справдѣ наше велике право. Кобы то я бувъ мавъ той розумъ перше, где бы то я вже бувъ, чимъ бы то я вже бувъ! Якъ бы у мене була своя горальня, а до сего такъ зъ чотыри коршемъ, я показавбы, якъ то можна господарити. Знесли пяньщину, моспаненьку, се дурниця, але пропинація осталась, то грунтъ. Отъ дурнѣ обывателѣ, не знались на своѣмъ добрѣ! Пропинація, пане добродѣю, дає силу въ нашѣ руки. Хлопъ за горѣвку все зробиць. Въ тѣмъ и цѣла штука, щобы ѓнъ робивъ за горѣвку, а горѣвка, щобы була у пана! Гм, гм, пропинація — се велике право, не можна его дармо пустити зъ рукъ“.

Панъ Гуляйпольскій зновъ починавъ дуже задумуватись. Ѓнъ дуже високо цѣнивъ пропинацію и вже обчислявъ въ своѣй головѣ, скѣлько бы то обывателѣвъ могло пѣдлатати свою бѣду, якбы прѣйшло до сплаты права пропинаціи. Отъ якбы

то онъ мѳгъ выкинути тыхъ 20,000 банковыхъ зъ своєї табулѳ, а бодай задавити тїи поменшїї додатки по кѳлька тысячъ, що то пѳшли на домове господарство, на давнѳйшїї забавы, дорогїї сукнѳ сестеръ и т. д. Дуже подобався Гуляйпольскому той плянъ високои сплаты за право пропинаціи, дуже пришавъ до душѳ цѳлый той „голосъ зъ краю“. Гуляйпольскїї додумувався, що се певно мусѳвъ написати Прачиньскїї до газеты сей голосъ зъ краю. Давнѳйше неразъ то доводилось ему чути, якъ Прачиньскїї въ товариствѳ вступався за правами шляхты, и — щось мрѳлося Гуляйпольскому въ головѳ — чи мабутъ не чувъ онъ вже разъ такихъ самыхъ гадокъ о пропинаціи ѳтъ Прачиньского. Але у него не було доброй памяти.

Тѳлькожь роздумуючи ѳттакъ надъ пропинацією, нагадавъ онъ собѳ ажъ теперь, що у него нема горальнѳ и на диво, рѳчь незвычайна, нема навѳтъ одной коршмы!

„Отъ нарѳкаю на другихъ“, самъ до себе бурмотѳвъ Гуляйпольскїї, „а самъ,

бачу, лъву якъ ракъ позаду всѣхъ. Щожъ менѣ принесе знесенъе пропинаціи? Ани одной, однѣсенъкой коршмы въ Корытахъ!“

И зновъ глубоко задумався панъ Гуляйпольскій. „Голосъ зъ краю“ говоривъ очевидно о тыхъ, що мають пропинацію; користи и надѣи усмѣхались, але не для Корытъ! Гуляйпольскій запаливъ люльку, наложивъ окуляры и еще разъ прочитавъ газету. Рѣчь стала ясна, що треба перше побудувати коршму, спровадити арендаря и высоко выпустити аренду. Значить, перше всего треба грошій, хочьбы зо двѣ тысячѣ. А тутъ, хочъ и зародило сего року, але бѣльша часть була вже продана на пни и оставались ще двѣ банкові раты до заплаты! Двѣ сестры невыдані представляли такожъ перворядный тягаръ на Корытахъ, що поѣдавъ значну часть доходу. Кѣнцѣ не сходилися! Середъ найкрасшихъ жнивъ выщирювала зубы неумолима нужда. Панъ Гуляйпольскій глипнувъ очима на шафку съ „пропинаційными выробами“ и ему жаль стало, що мухи такъ доби-

рались до его солодощѣвъ. Онъ вставъ помало, розогнавъ мухи, выхиливъ ще одну чарочку вишняку, замкнувъ шапку и сѣвъ на давне мѣстце думати думку. Економичнїй рахунки Гуляйпольского почали розплыватись якимись темными марами по свѣтлици, тяжка задума клонила на дѣль его заклопотану голову, а недавно зогнанїи мухи зновъ роємъ насѣдали на кармазиновый носъ. „Такъ, такъ, коршма, коршма“, бурмотавъ Гуляйпольскїй недбало пакаючи погасаючу люльку, а его очи зновъ стулились, а его голова ще бѣльше похилилась, а его думки снувались по Корытахъ, по табулѣ, по банкахъ, якъ тї мухи, що лѣтали зъ мѣстця на мѣстце шукаючи за солодощами. Довго, довго перемѣшувались всѣлякїи гадки въ его головѣ, а зъ боку все ему чулося, мовбѣ кто спѣвавъ пѣсню пѣдѣбравши пѣдъ ноты „голосъ зъ краю“ о знесеню пропинаціи. Пѣсня була на диво удатна и мила и солоденька и ему самому ставало якось легко на серцю. Онъ поглянувъ навколо себе и побачивъ свои Корыта въ яснѣмъ свѣтлѣ, веселїи, богатїи, щасливїи, якъ николи передъ

тымъ. На самой межи Корыть стояла горальня съ волѳвнею, а подальше таки ще на грунтахъ корытяньского хутора бѳла величезна коршма пѳдъ гонтовымъ дахомъ. Коршма була повна народа, що сидѳвъ и стоявъ съ чарками въ рукахъ, передъ коршмою стояли на попасѳ фѳры съ наборомъ, а зъ за коршмы выглядали стоги всѳлякого збѳжа, призбираного проворнымъ арендаремъ ѳтъ своихъ гостей. Гуляйпольскій ажъ самъ здивовався, якъ то забогатѳли его Корыта ѳтъ часу сеи экономичной реформы съ горальнею и коршмою, яку силу самъ почувъ ѳнъ въ собѳ, побачивши такій гараздъ въ своѳй маѳтности. Въ волѳвни заревало сто волѳвъ дожидаючи свѳжои бѳраги, а сердце Гуляйпольского звеселилось на саму згадку, якъ ѳнъ невдовзѳ набѳе свои кишенѳ на торзѳ въ Освѳцимѳ або и въ самѳмъ Вѳдни. Зъ коршмы выбѳгъ противъ него розрадованый арендарь Мошко и низенько кланяючись пѳднѳсъ ѳму блыскучу тацу съ „гаманомъ“, здоровою фляшкою рубинового вишняку и съ шовковымъ ворочкомъ набитымъ червѳнцями — за пѳв-

рѣчну аренду. Въ ту пору якое голо-
снѣйше загомѣла пѣснь о „пропинаціи“,
немовѣбы цѣлый хоръ ви заспѣвавъ гур-
томъ. Гуляйпольскій оглянувся и поба-
чивъ якъ въ далека надѣвдали четвер-
нями всѣ сусѣдні обывателѣ съ комиса-
рями и спѣвали тую пѣсню о знесеню
пропинаціи. На переду ѣхавъ панъ Пра-
чиньскій съ повѣтовымъ старостою и
кричавъ „Victoria victoria!“ Гуляйполь-
скій усмѣхнувся и собѣ тожь само кри-
кнувъ „Victoria!“ Три четвернѣ остано-
вились передъ Гуляйпольскимъ, а при-
бувши крикнули въ одинъ голосъ: „Ко-
ханый сусѣде, victoria; мы комисія для
оцѣнки и выкупу права пропинаціи“.

„Wykupno prawa propinacyi *kosztem*
kraju z pozostawieniem dotychczasowego
prawa wyrobu i wyszynku przy dotychczas
uprawnionych z wolnością wyrobu i wy-
szynku także drugim, o ile administracyj-
no-polityczna władza udzieli im na to po-
zwolenie, mając na oku moralność, hm, hm,
hm, to jest dobro kraju, hm, hm, Panie
Dobrodzieju, to jest, mając szczególnie na
oku i na sercu dobro obywateli, mianowi-

cie obywateli dotychczas uprawnionych, Panie Dobrodzieju“ — заговоривъ панъ староста и закашлявся.

„Kosztem kraju!“ „Victoria!“ гукнувъ цѣлый хоръ. „А мы будемо самі ликвидувати скôлькôсть и вартôсть нашихъ доходôвъ пропинаційныхъ“, додало кôлька голосôвъ. „Victoria!“ гукнувъ Прачиньскій на все горло, якъ Мицкевичовскій Вольскій въ стрѣлецку трубу, и гомôнъ гомонѣвъ широко и далеко.

„Доходы пропинаційнї!“ съ усмѣхомъ и думою сказавъ панъ Гуляйпольскій показуючи на Мошка, що все ще стоявъ смирно съ блискучою тацою, съ важкою ратою за аренду и съ рубиновымъ вишнякомъ.

„Доходы пропинаційнї!“ повторивъ Гуляйпольскій потрясаючи саквою съ червôнцями. „Пôврôчна рата чотыриста червôнцѣвъ, рôчно ôсьмсотъ червôнцѣвъ — що найменше чотыри тысячѣ гульденôвъ, а побôчнї додатки, панове сусѣды, побôчнї додатки?! А той нарôдъ, тї сотнѣ рукъ на мôй ланъ — той еквивалентъ

нашъ за неправно выдерту намъ паньщину?!“

„Въ вашѣ руки, милый сусѣде“, говоривъ дальше Гуляйпольскій, наливаючи повну чарку и звернувся до Прачиньского. Яенї промѣня сонця ажъ искрились на кришталевоѣ чарцѣ, що теперь здавалась правдивымъ рубиномъ. „Vivat нашъ оборонця, нашъ дорогій сусѣдъ, vivat нашъ молодой ученый экономиста, славный авторъ „голосу зъ краю“ — vivat!“

Цѣлый десятокъ голосовъ закримѣвъ: „vivat!“

Прачиньскій подкрутивъ вусъ, поклонився съ чемностію „молодого ученого“ и принявъ другу чарку вишняку зъ щедрыхъ рукъ Гуляйпольского.

„За много чести, за много чести, панове брата!“ озвався зъ ряду пань Прачиньскій. „Я бувъ тѣлько слабымъ речникомъ нашихъ загроженныхъ правъ, нашихъ жизненныхъ интересовъ нашего стану обывательского. Я сповнивъ лише святой обовязокъ рядового. Не моимъ слабымъ силамъ, але силъ нашей справы, солидарности нашихъ интересовъ най

буде слава — и слава тымъ управителямъ нашего краю“, додавъ Прачиньскій звертаючись съ чаркою до старосты, що съ слинкою на устахъ вже довгий часъ вдилявся въ рубиновій шкла, „тымъ пріятелямъ краю, що маючи власть въ своихъ рукахъ оцѣнили и узнали нашій великодушній замѣры, выслушали нашего голосу. Vivat панъ староста!“

И зновъ всѣ крикнули „vivat!“

„За такъ почестне для мене узнанье добрыхъ замѣрѣвъ, гм, гм, интенцій репрезентованой мною власти, Panie Dobrodzieju, гм, гм, хотѣвъ я сказати, гм, гм, вельми шановній и свѣтлій панове, позволю собѣ высказати вамъ, Panie Dobrodzieju, гм, гм, въ имени репрезентованой мною власти найсердечнѣйшу подяку и можу васъ, гм, гм, Panie Dobrodzieju, запевнити о якъ наилучшихъ интенціяхъ правительства, *albowiem Panie 'dzieju, rząd sprzyja krajowi.* Тожъ позволте, говоривъ дальше староста пѣдносячи чарку въ гору, запевнити васъ, панове, що вѣрный тымъ шляхотнымъ интенціямъ репрезентованого мною ряду, буду старатись совѣстно оцѣ-

нити дохѣдъ зъ права пропинаціи, котре по справедливѣй увазѣ нашего знамени- того, хоть такъ ще молодого, отже тымъ бѣльше многонадѣйного экономиста повѣ- тогого есть неоспоримымъ ѳтвѣчнымъ правомъ нашої шляхты, а котрого мною недавно указане знесенє, гм, гм, то есть гм, гм, выкупъ коштомъ краю має пере- довеѣмъ на цѣли нагородити нашому о- бывательству ту шкоду, яку оно при давнѣйшѣй неприхильности правительства гм, гм, понесло зъ причины знесеня сто- сункѣвъ пѣдданьства. Гм, гм, Panie 'dzieju, позвольте выпити на згѣду и успѣшнѣсть пожитя нашего вельми шановного обыва- тельства съ rzadem, котрый, будьте увѣ- рені, sprzyja krajowi, гм, гм, то есть обывательству! Vivat!

„Vivat, vivat! Kochajmy się!“ закри- чали голоса.

„Такъ есть“, озвався Прачиньскій, озареный похвалою старосты, „kochajmy się! — але то на кѣнци, по нашому ста- рому звычайю. Годится намъ ще пѣднести тоастъ на честь нашего господаря, що здвигнувъ Корыта до такой пропинацій-

ной знаменитости, и прекрасныхъ пань сестеръ, панны Уршулъ и Кордулъ, котрѣ суть окрасою нашего товариства повѣтоваго, неувядаемыми цвѣтами нашей степевои околицѣ, яеными зорями нашего подѣльскаго неба — *vivant, floreat!*“

„*Vivat, vivat, най жѣють, kochajmy sie!*“ закричали всѣ. Панъ Гуляйпольскій прослезился зъ радости, розтворивъ широко свои рамена и кинулся обнимати и цѣлувати Прачиньскаго. Але чи чешность молодого ученаго наказувала ему ухилатись ѳтъ обнятій Гуляйпольскаго, чи розстань межи обома була бѳльша, якъ на око здавалось, — Гуляйпольскій летѣвъ, летѣвъ съ розтвореными руками и не мѳгъ пѳимати Прачиньскаго. Онъ здвоивъ свои силы — але въ тѳмъ часѣ озвався якійсь гукъ, мовъ выстрѣлъ зъ мездѣрѳвъ, все стемнѣло, якѳбы хмарою закрылось, стряслася зѣмля, стрясся самъ Гуляйпольскій — и зновъ розтворивъ очи. Онъ лежавъ на земли зачѣпившись руками за крѣсло. До кѳмнаты вѳгли обѣ сестры переляканѣ. Доси сидѣли они въ сусѣднѳй свѣтлицѣ, грали на фѳртепянѣ

и нараджувались, якoby пòдòйти свого брата и намовити до балю. Лоскòтъ, що озвався саме теперъ въ кòмнатѣ Зигмунда троха перелякавъ ихъ и съ тревогою вòбгли они подивитись, що сталося. Зигмундъ помало здвигнувся на свòй фотель и почавъ якoby черезъ сонъ смѣятися.

„Що тобѣ сталося, Зигмундзю, що тобѣ?“ заговорили сестры.

„Га, га, га — Прачиньскій, милый Прачиньскій. Га, га, га!“

„Панъ Прачиньскій!“ радòстно крикнули обѣ сестры. „Где, где? Може який листъ?“

„Vivat, панъ Прачиньскій! Га, га, га!“ засмѣявся Гуляйпольскій и зновъ неначе попавъ въ якусь непобориму сонливòсть.

Сестры зглянулись на себе недогадуючись, що все тоє має значити.

„Що тобѣ? що тобѣ?“ гомонѣли сестры.

„Зигмундзю, ты бачивъ Прачиньского?“ спытала Кордуля съ трепетливымъ сердцемъ.

„Бачивъ.“

„Где? Тутъ? Коли?

„Живого?“

„Живого.“

„Тутъ живого? Ахъ!“

„Живого, але у снѣ, га, га, га“, засмѣявся Гуляйпольскій.

„Якій жежъ ты недобрый!“ озвалася Уршуля. „Якъ можна такъ глузувати зъ насъ? Якъ можна... тыжъ знаєшь, Дульця“... и не договорила, тѣлько споглянула на свою сестричку, що зъ розчарованя засмутилась, якъ осѣнний день хмарливый.

Настушила хвиля мовчаня. Обѣ стороны, братъ и сестры видимо нерозумѣли себе въ тѣй хвили. Зигмунтъ мало зважаючи на таку чувствительность своихъ сестеръ все еще думавъ о своѣмъ сонномъ явищи, а чимъ бѣльше перекопувався, що се бувъ лише пустый сонъ, тымъ бѣльше зновъ засуплювалось его лице. Зновъ жежъ Уршуля, скоро змѣркувалася на жартѣ, почала роздумувати, якбы перевести своѣй плянъ балю.

„Якій ты для насъ недобрый, Зигмундзю“, озвалася перша Уршуля. „Мы

до тебе съ щиростию, а ты съ насмѣшками надъ нами, надъ святымъ чувствомъ“... и зновъ недоговорила, а тѣлько поглянула на свою молодшу сестру.

„И Прачиньского нема и пропинаціи нема и сплаты нема“, пробурмотѣвъ Гуляйпольскій мовъ не зважаючи на слова своєї сестры. Ёму зновъ пригадався „голосъ зъ краю“, ёго экономичнїй рахунки, ёго сонъ — и жалъ стало, що все то були лише думки и сны.

„Ахъ, кобы то такъ було справдѣ“, зѣтхнувъ Гуляйпольскій.

„И якъ же може такъ бути“, пѣдохопила Уршуля, „коли ты совѣмъ ѡтгородився ѡтъ свѣта, ѡтъ людїй, съ никимъ не жїєшь, въ никого не буваєшь?! Якъ може тутъ появиться Прачиньскій, коли ты не пѣддержуєшь съ нимъ сусѣдского жита, ты навѣтъ не ѡтдавъ ёму визиты, просто образивъ ёго“, говорила она вже съ вымовнымъ жаромъ.

„Алежъ ѡтдавъ, ѡтдавъ, моя сестро, тѣлькожъ годѣ чоловѣка за полу притягнути“.

„Такъ щожъ се значитъ, що ты,

най буде на твоѣмъ, ѡтдавъ визиту? Але *savoir vivre*, съ такими людъми, треба умѣти жити, треба поставитись на ѡтповѣдну стопу, хочъ разъ-два разы до року дати балъ, двѣ-три забавы, притягнути ихъ до себе, показатись передъ ними. Се люде свѣта, житя, товариства, — а мы сидимо грибами и снѣдѣємо“.

„Ба, ба, сидимо, бо сидѣти мусимо. Мои дорогій, кѡнцѣ не сходяться! Я знаю, що менѣ треба Прачиньского, але не для балю, а ось для чого!“ и Гуляйпольскій показавъ на газету.

„Теперь заносится на нову реставрацію шляхты черезъ пропинацію“, говоривъ дальше Гуляйпольскій, вже совсѣмъ протверезившись, „а моспане въ Корытахъ не то горальнѣ але й коршмы нема! Отъ вамъ и ковенька! Другій пѡдутъ въ гору, а мы осядемо на леду“.

„И нема рады, нема виходу?“ стревожена спытала Уршуля.

„Нема и есть. Отъ що ино прочитавъ я газету и знаходжу въ нѣй голось зъ нашего Подѡля, що кидае слабий промѣнь надѣи. Дуже догадуюсь,

що се певно написавъ Прачиньскій ; ѡнъ любить дописувати и знаєся съ газетярями ще зъ школьныхъ лѣтъ.“

„А, ѡнъ дуже любуєся въ литературу. Я кажу, се свѣтовый чоловѣкъ.“

„До лиха тутъ литература! Тутъ кишенья, змысль практичный, солидарность обывательства! Отъ що може помогчи. Та на диво приснився менѣ сонъ дуже цѣкавый, ба не тѣлько цѣкавый, але и дуже поучающій.“

Гуляйпольскій ставъ розказувати своѣй сонъ.

„Провидѣніє боже, провидѣніє боже“, скликнули обѣ сестры, дѣзнавшись, якій то бувъ сонъ.

„Все таки на мое виходить, що треба завести добре знаомство съ Прачиньскимъ“, сказала Уршуля.

„Прачиньскій може насъ выратувати“, ляконично проговорила Дульця и по звичаю спустила на дѣль очи.

Гуляйпольскій глянувъ на неи. Она спаленѣла.

„Але жъ я самъ за тымъ, щобы съ

Прачиньскимъ запріязнитись, я самъ надъ тымъ думавъ и думаю.“

Обѣ сестры ажъ сплеснули руками въ радости.

„Ахъ, братчику, и мы то само думали.“

„И выдумали“, говорила дальше Уршуля. „Все для тебе, для нашего брата, въ любви для тебе.“

„Ге, ге, ге, а для васъ нѣ?“

„Для тебе, тольکو для тебе. Послухай лише. Ты пытавшь, якъ се зробити? Дуже легко, дуже зручно и дуже добре. За три недѣль припадають твои уродини, Зигмундзю, уродини — що то мы ихъ давнѣйше все такъ свѣтло обходили. Видишь, якъ мы на тебе памятаємо. Видишь, яка нагода! Не можна ви опусти-ти. Пятдесяті уродини — то епоха! Тутъ єсть нагода здвигнутися ще разъ, заблыснути и — побѣдити. Памятай, що мавшь крѣмъ мене ще одну сестричку, гарненьку, а що Прачиньскій ще кавалеръ. Дружба, чимъ бѣльше щира и тѣсна, тымъ лучша. Прачиньскій може тобѣ дати пораду, а вже певно добре пора-

дить и поратув, якъ его сердце буде привязане до насъ.“

„Ну, ну, се правда, правда“, озвався Гуляйпольскій, котрому розъяснювався гроха плянъ пропинаційной акціи. Уршуля щоразъ бѣльше переймалась „реторичнымъ ферворомъ“.

„Але треба зручно браться до дѣла“, говорила она дальше. „Прачинскій все жъ собѣ чоловѣкъ вышого товариства, бувалець, любить свѣтлѣсть, чипурнѣсть, выставу, и якъ веѣ, судить другихъ по верхнихъ оздобахъ. Треба жъ намъ ѳтповѣдно выступити, щѣбъ его не тѣлько не зразити, але й притягнути, ему заимпонувати. Мусимо на твои уродини урядити свѣтлый балъ, голосный на всю околицю, мусимо спросити богато гостій, велике товариство, щѣбъ ѳнъ побачивъ, скѣлько людій жиѣ съ нами и величаѣся нашимъ товариствомъ. Мусишь конче, Зигмундзю, сими днями поѣхати до Прачиньского.“

Гуляйпольскій скривився на згадку ѳ свѣтлѣмъ балю, ѳ выставѣ, ѳ численыхъ гостяхъ, ѳ запросинахъ, ѳнъ хотѣвъ

протестувати, перечитись, — але згадка о Прачиньскôмъ побила вго.

„Ахъ, моя сестро, ты все за далеко сягавшь, за високо лѣтаешь, за богато забагавшь. Тôлько не за богато! Дайте менѣ спокôй съ тыми запросинами, я вже отяжѣвъ, постарѣвся, рука вже не двигается, очи не служатъ, менѣ не до писанинъ.“

„Алежь, братчику, мы все за тебе зробимо, понаписуємо листы, поадресуємо, повысылаємо, — ты тôлько побôдписуй и поѣдь до Прачиньского — конче до Прачиньского.“

„Охъ, охъ, охъ“, ажъ застогнавъ Гуляйпольскій, „скôлько труда, скôлько труда, а яке пониженъе! Потомокъ славного роду Гуляйпольскихъ мае кланятись Прачиньскому! Прачиньскій а Гуляйпольскій! Чи вы знаете, що Гуляйпольскій, то найстарша родина, старша ôтъ Потоцкихъ, моспаненьку! Гуляйпольскій, Конецпольскій, Запольскій, Загайпольскій — то все самі старі роды, що вже перемерли.“

„А Прачиньскій що?“ съ досадою говоривъ Гуляйпольскій дальше, „Прачиньскій, — ха, ха, ха, — прачка, праникъ! Що за антенаты, якій родоводъ?! Фі, фі! Куда ёму до Гуляйпольскихъ, моспаненьку, куда?“

„C'est vrai, mon cher“, — озвалась Уршуля, „c'est un homme de bas aloi, — c'est à dire, un parvenu, mais un homme à son aise.“ *)

„Et la belle plume fait le bel oiseau“, **) якбы зъ нѣхочу втрунула Дульця.

„Такъ, такъ, коханий Зигмундзю, намъ не пора теперъ высоко лѣтати. Il faut hurler avec les loups***). Вже теперъ такі часы настали.“

„Та и никто не каже тобѣ поклоны бити передъ Прачиньскимъ“, зновъ озвалась Дульця и якосъ легко покраснѣла. „Тутъ треба ратуватись якъ можна. Sauve, qui peut!“ ****)

*) Се правда, мой дорогій, — се чоловікъ низького роду, се єсть парвеній, але чоловікъ маючий.

**) По красныхъ перахъ пізнати красного штаха.

***) Треба выти вразъ съ вовками.

****) Най помагає, кто може.

„Якъ мы будемо такъ всѣхъ цуратись, ѳтстрашувати“.... присѣкалась зновъ Уршуля.

„Яка жизнь наша, яка доля“.... щebetала Дульця.

„Qui trop choisit prend les pis“.*)

„Якій конецъ нашъ?“...

„Але жь добре, добре, про мене можна и съ чортомъ одружитись“, грубо ѳтрѣзавъ Гуляйпольскій; его вже троха подразнила та Француцина такъ не въ пору пѳдѳбрана та якось немило ховстѣла въ его ухахъ. „Кобы тѳлько полекшало! Про мене! Тѳлько не знаю, чи зъ тои муки буде хлѣбъ“.

„Але буде, буде, братчику милый, душа моя чувъ, що буде. Тѳлько мусишь до него поѣхати, якъ сусѣдъ его ѳтвѣдати, щиро запросити“...

„А, га, га!“ перебивъ Гуляйпольскій трѣпаючи руками. „Майте жь милосердiе надѳ мною. Розтрясете мои старi кости.“

*) Кто дуже перебирає — якъ найгѳрше выбирає.

„Ахъ, братчику, тажъ такъ недалечко.“

„Та й на чѣмъ? На зломаномъ колесѣ?“ отпекувався Гуляйпольскій. „Ще на Збараскомъ отпустѣ розлетѣвся нашъ повозъ, — ледво доѣхали назадъ“.

„Але можна поладнати, можна пожити.“

„Ну, мы вже се беремо на себе, все зладимо, тѣлько вѣдь“.

„Поѣдь, братчику любый, поѣдь“.

„Поѣдь, поѣдь“.

„Ну, най вже стане на вашомъ, поѣду, въ послѣдній разъ поѣду, але се вже моя и послѣдня жертва. Листу не напишу нїякого, нѣ до кого, хочъ плачте. Робѣтъ собѣ, що хочете, моя рука вже не до шаблѣ и не до пера“.

„Мы вже зробимо все за тебе, Зигмундзю, понапишемо листы, порозсылаємо, навѣть поробимо всѣ справунки за тебе. Ты ничимъ не клопочися, тѣлько можебы ты ще самъ запросивъ старосту, а бодай значнѣйшихъ урядникѣвъ зъ староства. Всежь то люде зъ обывательскихъ домѣвъ, люде вихованя и доброго тону,

а, якъ знаєшь, тобѣ неразъ може що придатись до староства въ твоихъ справахъ. Черезъ знакомство можна часто скорше дойти свого, якъ черезъ право и процессы.“

Гуляйпольскій зновъ скривився, заховавъ, але згадавши на своій солодкій сонъ и веселый образъ пана старосты, такъ радѣючого пропинаційному зростови Корыть, дався наконецъ намовити ще и до сеи жертвы.

Такъ то перебороли панны Гуляйпольскій найтяжшу запору лекше, якъ могли того надѣятись. Теперь вже на добре почали готовитись до балю. Не багато часу лишалось, щобъ все приготовити, все довести до ладу. Три недѣль, а тутъ треба було все готовити, все ътъ першого до послѣднёго. Всего не доставало, все треба було доперва придбати. Треба було выступити свѣтло, примануючо, чаруючо. А тутъ сукня *à la Pompadour*, що мала до нестямы довести пана Прачиньского и всѣхъ адораторѡвъ панны Кордулъ, спочивала ще въ сповиточку, нескроена, навѣтъ невыторгувана у маломѣскои моднярки Шпринцѣ; тамъ ще блыщали

пекуплені шклянні „брилянты“, що мали окрасити ви буйне волосє, ви думне чоло, надати огню ви блыскучимъ очамъ; тамъ ще на торговій лавѣ спочивала коронкова намѣтка, що мовъ чорною мракою мала открыти костисті плечѣ панни Уршуль и чаровнои приманы надати ви сукнѣ „belle orange“, тамъ ще треба було роздобути блыскучій дядемъ Діяного полумѣсяця съ стрѣлою, — а тутъ ще въ господарствѣ було порожно и пусто и ключниця въ голову заходила, где роздобути курчатъ-„пѣдкѣпнякѣвъ“, гусій, индикѣвъ и дичины, — дичины надъ усе, бо безъ того вся гостина буде до ничего, а выйде проста компромитація, якъ замѣсть заяця прійдесе подати „шпиковане“ ягня, а замѣсть дикихъ качокъ свойскихъ траскунѣвъ съ дикимъ сосомъ. Три недѣль часу! Якже мало, якъ коротко, щобы всему дати раду, у всѣмъ ладъ вывести!

Зашумѣло, закипѣло въ Корытскѣмъ дворѣ, якъ въ казанѣ, панни Гулайпольскій чвалѣмъ пѣгнались до мѣста на моднярску и кредитову нараду съ Шпринцею, двѣрскій слуги метнулись до побли-

зькихъ сѣлъ за курятами, качками и гусьми та индиками, а навѣтъ панъ Гуляйпольскій закинувъ на плечѣ ручницю и пѣшовъ на свое болото за куропатвами и бекасами, але настрѣлявъ лишъ кѣлька паръ шпакѣвъ, що густыми хмарами насѣдали на вербахъ. Черезъ тыждень вже кудкудакало, гегало, квакало, пищало та свистало кѣлька койцѣвъ въсялаго дробу въ курнику, а Грицько (котрого теперъ вже вся двѣрска прислуга кликала Жоржомъ) завчасу готовився на маршалка двору и пѣдчасного, пѣдешувавъ зерна до койцѣвъ, приладжувавъ въ пивницѣ „плюцеры“ зъ Зарубинецкого пива и розкладавъ по пѣску Фляшки „starego (?) węgryna“, та просушувавъ на чистоколѣ свою либерію съ блыскучими гузиками. Здавалось, що всѣ въ Корытахъ забули на жнива, на доспѣлій пашнѣ, а тѣлько о однѣмъ думали, о однѣмъ говорили, одно и те саме повторяли: баль, баль, буде великій баль!

Покѣнчивши найпершій орудки въ мѣстѣ панны Гуляйпольскій горячково взялися писати листы до всѣхъ возможныхъ знакомыхъ и черезъ кѣлька день

розѣслали цѣлу копу запросинь на всѣ стороны. Гуляйпольскій поступився ще на стѣлько своєю ласкою, що самъ власноручно попѣдписувавъ выготовленій листы. Мѣжь численными запросинами бувъ такожь листъ до „Wgo Pana Szymona Kwazyńskiego światłodawcy i Wgo Dobrodzieja w Gołopiętach“, повный облестныхъ слѣвъ, милозвучныхъ фразъ, недосказанныхъ споминокъ, щедро напущенный благовонными пахощами и заадресованный власною рукою панны Уршуль.

Панъ Пюрчиньскій ажъ розсердився и громами розсыпався на „маршалка двору“ зъ Корыть, побачивши передъ собою таку гутыру листѣвъ и спогадавши, скѣлько то разѣвъ бѣльше, якъ звычайно, прійдеса талапнути почтарскою печаткою, але скоро подобрѣвъ и влагодився, якъ Жоржъ нагнувшись до землѣ, вытягнувъ изза свои маршалкѣвскои холявы карточку на гербовѣмъ папери ѳтъ панны Уршуль и смирнымъ голосомъ проговоривъ: „нашій паньство кланяются и просятъ Вельможного Пана По... по... *поштара* (Жоржъ страшно прогрѣшився: его вчили

въ Кори́тахъ величати пана ѓтъ почты: Вельможнымъ Паномъ Почтмайстромъ!), щобъ були ласкаві до насъ приѣхати“. И тутъ зновъ Жоржъ стрѣливъ въ плѣтъ, бо се було письмо не до пана Пюрчиньского, що писарювавъ на почтѣ, але справдѣ до начальника почты, що бувъ „обывательского“ роду и навѣтъ доводився якимсь дуже далекимъ родичемъ Гуляйпольскихъ. Але панъ Пюрчиньскій тожъ выводився зъ роду не такъ обывателѣвъ, якъ паньскихъ офиціалистѣвъ и скоро пронюхавъ письмо носомъ та здогадався, що тутъ бы можна несогѣрше покрѣпитись и повеселитись. Онъ скоро давъ знати своему бюровому товаришеви, „почтовому аспирантови“, що „Почта“ одержала запросины на балъ до Кори́тъ, а ѓттакъ оба звѣстили своего колегу ѓтъ телеграфу о „радѣстнѣй оказіи“ и въ трѣйку почали радитись, якбы то „вырватись зъ бюро“ до Кори́тъ на 22 серпня та якимъ чиномъ въ пору „Maria-Hilf!“ *) роздобути

*) Всѣ дрѣбнѣйші урядники мають своѣй власный подѣлъ мѣсяца на три поры: перша пора звеся „Maria-Empfängniss“ и

фрака та рукавичокъ и лякерôвъ. Панъ Wургазіл, аспирантъ телеграфичный, троха зажурился, що переставъ бувъ кланятись паннамъ Гуляйпольскимъ не маючи надѣи, коли нібудь опинитись въ Корытахъ, та якимъ тутъ чоломъ теперь показатись имъ передъ очи, але панъ Ворець зъ почты почавъ ему выясняти, що се жь именно дає причину, а навѣтъ накладе обовязокъ, вдарити чоломъ передъ паннами Гуляйпольскими и перепросити ихъ за свою короткогляднôсть. — „Такъ хибажъ ще треба справляти *цвижеръ?*“ клопотливо пробурмотѣвъ панъ Wургазіл и вдарився о пусті кешенѣ. — „Якъ хо-

обнимає першій день выплаты пенсіи, діюрны и т. п. та еще кôлька першихъ днѣвъ мѣсяця, о скôлько кто зъ початкуючихъ урядникôвъ-„аспирантôвъ“ надѣся якои помочи грошевою ôтъ родини; друга пора: „Maria-Reinigung“ починаєся пôсля сеи першої блаженної добы и трєває такъ довго, якъ довго що брєнчить ще въ кишенѣ зъ першої поры; а третя пора: „Maria-Hilf!“ обнимає конецъ мѣсяця, звичайно вже ôтъ 20-го або й ôтъ 15-ого, коли то вже треба запожичатись або „брындзю бити“.

чешь“, озвався Пюрчиньскій — „я тебе представляю якъ новаго знакомого!“ Всѣ три сплеснули руками, але все таки урадили для бѣльшого „шику“ посправляти собѣ цвикеры. Зъ почты и телеграфу скоро розѣйшлась вѣсть по цѣлѣмъ мѣстѣ о балю въ Корытахъ и незадовго вся околиця говорила о Гуляйпольскихъ. Слава пошла по свѣтѣ.

V.

Кѣнчився день. На заходѣ червонѣло небо яркимъ свѣтломъ, мовьбы облялось плавкимъ золотомъ, а огняне сонце не наче розпаленый золотый казанъ величезный потопало въ тѣмъ жарѣ, та сыпало навкруги золотыми промѣнями. По горахъ, та по высокихъ лѣсахъ кармазиномъ розливались сонячнї промѣня, золотыми искорками меркотѣли, ярѣли, мовь золотымъ пѣскомъ пересыпались зъ листка на листокъ, зъ билинки на билинку, зъ галузки на галузку, меркотѣли, жеврѣли и — пропадали. А по долахъ, долинахъ, по глубокихъ ярахъ вже розливалась вечерня прохолода, высувались широкї тѣни, налягали туманы, сивѣли, бовванѣли, густою мракою колысались.

Сонце прощалось съ дворомъ въ Ко-

рытахъ. Послѣднй сонячнй промѣня бли-
щали на верховяхъ высокихъ деревъ,
михкотѣли, неначе перегравались въ ши-
роколистыхъ вѣтяхъ, жеврѣли на высо-
кихъ коминахъ, якъбы золоту намѣтку на-
кидали поверху двора. Затрептѣло листьѣ,
зашепотѣло, мовь ѡтъ леготу затряслось
и — обсыпалось зъ золотой ряски. Ве-
чѣрнй сумерки сповили весь двѡръ, за-
пахло вечѣрнымъ холодомъ, залягла ти-
шина.

А зъ двѡрской свѣтлицѣ крѡзь роз-
чинянй ѡкна зъ посередѣ шумного гамору
выбився голоснй баритонъ пана Пра-
чиньского, мовь далекимъ громомъ заго-
готѣвъ и розлявся середѣ вечѣрной ти-
шины. За нимъ овались голоснй крики
веселыхъ гостей, якъ дикй гусы заячѣли,
озався гуркѡтъ стѡлцѣвъ и крѣселъ,
дзвенькѡтъ келѣшкѡвъ. Въ присѣнкахъ
старый Янкель съ своею бандою музикъ
вдаривъ здороваго туша и загравъ весе-
лого марша. Се кѡнчився паньскй обѣдъ,
се бувъ послѣднй тоастъ Прачиньского:
„Kochajmy się!“ — „Vivat, vivat!“ „Ko-
chajmy się! скрѡзь озывались голоснй кри-

ки и рѣзко выбивались въ посередѣ бряскотливой музыки. Всѣ гостѣ обѣймались, цѣлувались и кланялись на всѣ боки та съ гуркотомъ розсували свои крѣсла. Выхилено послѣднѣй чарки „starego węgryna“, затихли музыки, пѣднѣвся голосный гамѣръ.

Гостѣ попереходили въ свѣтлицѣ у другѣй кѣмнаты, где подано морожене и чорну каву. Всѣ гуторили, живо розправляли, смѣялися и веселилися та все ще розкланювались. Жѣнки, якъ рожѣ румяні ѣтъ спекоты, розмахували вахлярями, мужчины червонѣли ѣтъ напитокѣвъ и розмахували руками. Музики заграли тужливого польonesa Огиньского, мовѣбы хотѣли злагодити верескливый гамѣръ, тугою сповити розвеселенѣй головы та закольсати ихъ до солодкого сну пообѣдного. Жоржѣ въ гранатовѣмъ фраку съ червонными вылогами та блыскучими гувиками, съ обсмаленымъ лицемъ и рапатыми руками звивався середъ гостѣй якъ муха въ мазѣ, наздоптуючи панямъ на довгѣй сукнѣ, а панамъ на пекучѣй нагнѣтки. Уршуля и Кордуля, якъ двѣ я-

сочки веселі, съ розрадуванымъ лицемъ припрошували гостей до холодощѣвъ и зъ боку сѣпали Жоржа за полы, потягачи его то сюды то туды нести тяжко заставлену тацу. А Гуляйпольскій розъохотившиє послѣднымъ тоастомъ, зятавъ вѣхъ „друзякъ“ до особнои комнаты на люльки и дальшій пропѣй „потай гарныхъ очій“.

Зъ помежи гурту мужчинъ надъ вѣхъ вызначалась одна видна постать. Се бувъ рослый мужчина, доволъ ще молодой, не бѣльше сорокъ лѣтъ. На нѣмъ була гарна одежа, новѣсенька, якбы що ино ѡтъ кравця, сорочка бѣла, якъ найбѣлѣйшій папѣръ, ажъ вылыскувалась и свѣтло ѡтбивала ѡтъ новенького чорного фрака, ѡтъ бѣлои атласовой краватки. На грудяхъ та при рукавцяхъ блыщали золоті спинки съ кѣньскими и пєсячими головками, а зза камизельки, бѣлои якъ снѣгъ, выглядавъ кѣнчикъ шовковой хустинки рожевой. На широкихъ плечахъ гордо держалась подовгаста пласката голова, въ горѣ широка, у дѣлѣ щоразъ вузша, кѣнчаста, неначе широкій клинъ

або праникъ, до котрого причѣплено ишпаньску борѣдку. Глянувши зъ боку на ту головку на довгѣй шіи, на широкі плечѣ и тонкій станъ, що немовъ клиномъ вбѣивався у двѣ тонкі та высокі ноги, здавалось, що се на тонкихъ нѣжкахъ поставлено два праники, одинъ на другѣмъ, одинъ величезный вкрытый довгополымъ фракомъ, а другій меншій налѣплений добре намащенимъ волосьемъ, роздѣлений по серединѣ. Вся постать хиталась якъ на пружинахъ и въ куцѣмъ фракѣ съ довгими кѣнчастыми полами здавалась ще бѣльше острою, кѣнчастою, мовъбы всюды выбѣгала острыми кѣнцями. Се бувъ панъ Альфредъ Прачиньскій. Ёго лице було поважне, немовъбы сердите, темно-глинясті очи остро виглядали зъ пѣдъ густыхъ темныхъ бровъ, а стисненій уста, здалося, дрожали ѣтъ гнѣву и були готові, що хвилѣ розсыпатись тучею громѣвъ. Прачиньскій мавъ славу страшного чоловѣка. Ёго боялись сусѣды-паны, боялись селяне, боялись и всѣ урядники. Съ сусѣдами бувъ ѣтъ готовъ заводити спори и процессы, робити

троха чи не старопольскій наѣзды на ихъ грунта, селянъ ѓнъ страшно катувавъ, где лише запопавъ, а на урядникѡвъ при першѡй лучшѡй нагодѣ готовъ бувъ писати доносы и статѣ до „Narodówki“. Родовѡдъ п. Прачиньского бувъ закрытый густою темрявою. Никто не знавъ его батька, не знавъ, зъ якого гнѣзда вывелась ся горда птиця паньска. Лише одинъ Гуляйпольскій знавъ, що Прачиньскій бувъ сыномъ колисьто убогого и нужденного окомана, що при своимъ графѣ добробився маєтку. Панъ ѣздивъ за границу, гулявъ по европейскихъ столицяхъ, а старый Прачиньскій господаривъ. Графъ пошавъ въ величезнѣ довги, до крихты протратився и его добра перейшли въ жидѡвскѣ руки, а старый окоманъ таки догосподарився для себе маєточку. У него було шѣсть дочокъ, всѣ повыходили замужъ съ добрыми статками за частковыхъ обывателѣвъ — пѡдпанкѡвъ. Бувъ и сынъ, одинъ однѣсенкѣй — Альфредъ. Ще за „тяжкихъ“ часѡвъ посылавъ его батько у школы. Альфредъ хитривъ учителѣвъ, пѡдлещувався, крутився, мантивъ и съ

порожною головою переходивъ зъ класы до класы. За те привчився Альфредъ зъ молодыхъ лѣтъ вертѣтись навколо богатыхъ паничѣвъ, имъ въ всякой пригодѣ у помѣчь ставати, съ ними дружитись и вразъ съ ними заживати паньскимъ житьемъ та набирати паньскои оглады. Перейшовши до Львова на права Альфредъ и тутъ повертався бѣльше на лѣво якъ на право. Онъ ставъ паньскимъ погоничемъ, правою рукою „золотои молодѣжи“. Панички не розбираючи говорили ему всякй простацтва, насмѣвались зъ него якъ зъ прихвостня, бавились нимъ якъ чорнымъ муриномъ, та все жъ таки держали его при собѣ, навѣтъ съ нимъ тыкались и разъ-вразъ посылали за всякими орудками. Альфредъ вертѣвся вколо нихъ якъ муха коло солодкого меду. Онъ неравъ палавъ гнѣвомъ на образливй докторы и насмѣшки та въ его душѣ було лише одно бажанье, статись и собѣ „золотымъ молодцемъ“, правдивымъ паничемъ. Тутъ понавъ онъ мѣжь дневникарѣвъ, познакомився съ ними и почавъ подавати цѣкавы пригоды зъ „высшого

свѣта“. Онъ ставъ письменникомъ „добраго тону“ и золотои молодѣжи, складавъ стишки окрашеній дотепомъ и выгадами золотыхъ молодцѣвъ, привчився троха по французски у боны одного своего пріятеля-панича и ставъ щоразъ частѣйше писати статейки до дневникѣвъ. На зборахъ академикѣвъ все голоснѣйше выбивався его голосъ, а всякій разъ въ оборонѣ золотыхъ паничѣвъ противъ негербованого гурту. Тутъ вправлявся онъ въ вымовѣта острыхъ дотепакъ, тутъ стававъ голоснымъ „речникомъ золотои молодѣжи“, тутъ здобувавъ першій лавры свои вымовы. Такъ черезъ довгий лѣта барашкувавъ, водився съ паничами по гулятикахъ и забавахъ, гулявъ по баляхъ и вечерахъ, засѣдавъ по всѣлякихъ выдѣлахъ и — верховодивъ посполу съ золотою молодѣжію. Скоро дѣбрався онъ и до краєвого выдѣлу на добре платну діюрну. И тутъ пѣдъ покровомъ добрыхъ панѣвъ барашкувавъ, бравъ добрі грошѣ и ще бѣльше буявъ. Легкій хлѣбъ розбудивъ въ нѣмъ охоту ще довшій часъ побувати на академіи и заправлятися до дневникарской

писаріи. Такъ минали лѣта за лѣтами, ажъ ось лучилась смерть старого Прачиньского. Показалось, що старый скряга, що цѣле свое житье бѣдкався на трату здоровля для графского добра, добре оббрався коло своего графа, послѣднаго потомка славной колись то родины каштеляньской. Въ спадщинѣ по старомъ Прачиньскомъ лишилось село вартости надъ сто тысячъ. Село мало розпастися на сѣмъ головъ, але молодой Прачиньскій, пошпыртавши въ паперахъ по батькови, найшовъ чимъ сплатити всѣ свои сестры. Село осталось за молодымъ Альфредомъ. Оттеперь оселився онъ на селѣ и заживъ веселымъ, справдѣ паньскимъ житьемъ. Завелись гулятики съ давными знакомыми паничами, покотились грошѣ якъ горохъ по гладкій дорозѣ. Недобромъ нажите майно розбивалось неначе срѣбна пѣна по бурливому морю. Ставали прегарні баньки рѣжноцвѣтні веселого життя и трѣскали якъ мылянні баньки. Съ годомъ-перегодомъ почали на Дардановцѣ выростати довги, якъ плѣняні грибы. Побольші паны, давнѣйші други, почали

отскакувати отъ Прачиньского. Они и безъ того не радо съ нимъ дружились, дѣзнавшись про нечестне жерело сего мастка. Прачиньскій ставъ спадати зъ аристократичной вышины та почувати свою самотнѣсть. Счезли его буйнѣ надѣвъ на богате подруже съ высокородною жѣнкою, почавъ пустѣти его голосный двѣръ Дарданѣвскій. Теперь то згадавъ онъ свои столичнѣ знакомства, згадавъ и тѣ часы, коли то стававъ трибуномъ молодѣжи и верховодивъ середъ лѣнивыхъ молодцѣвъ золотыхъ. Погорда, съ якою отскочили теперь отъ него его колишнѣ золотѣ други, вразила до живого его палку души. Пѣдѣрванный мастокъ засуався щоразъ дальше у пропасть и немовѣбы самъ кликавъ помочи. Прачиньскій розглянувся по повѣтѣ, въ его душѣ заблысла нова гадка. Отъ кобы стати маршалкомъ въ повѣтѣ, коли бѣ попасти въ послы, выплысти на широке поле политики, оттогды бѣ зажилось зновъ широкимъ житьемъ, поклонились бы давнѣ други, було бѣ зъ чого почерпати для нового жита. И въ повѣтовѣй и въ краевѣй ав-

тономі бачивъ Прачиньскій нове жерело легкой наживы. Онъ ставъ теперь пильно слѣдити житью у повѣтѣ, розвѣдуватись про всѣлякі справки и посылати до „Narodówki“ всѣлякі дописи, доносы, голоса въ краю и т. д. Всюда накидався на всѣхъ „повѣтовыхъ достоянникѣвъ“, вытягавъ погані справки, додававъ, збольшавъ и весь повѣтъ малювавъ въ черныхъ барвахъ. Всюда выводилось, що тутъ може помогчи лише одинъ чоловікъ, чоловікъ новый, чоловікъ реформы, „органичної працѣ“. Всѣ догадувались, кто се той чоловікъ — и всѣ тремтѣли: старый маршалокъ, староста, нотаръ и судія повѣтовый, що оба славились лихварскими попихайлами. Всѣ они знали острый языкъ Прачиньского и тремтѣли въ дня на день, чи не досягне ихъ колюче перо повѣтового реформатора. Всѣ они мовчали, якъ Прачиньскій обдиравъ своихъ Дарданѣвцѣвъ, грабивъ худобу громадску на громадскѣмъ пасовиску, заводивъ порціи и настановлявъ нову паньщину, якъ найнявши за 2 зр. право ловѣвъ въ цѣлѣй громадѣ вытолучу-

вавъ людскій пашнѣ и каравъ селянъ за поймање заяцѣвъ, що выѣдали капусту по городахъ. Всѣ мовчали и хилили головы, бо й у „достойникѣвъ“ набирались свои грѣхи, може ще тяжшій. А тымчасомъ Прачиньскій, где нѣ появився, всюда вступався горячими словами за загальне добро, проповѣдувавъ реформы, нове житье, нову „працю органичну“.

Отъ и до Корытъ прибувъ онъ, щобъ и тутъ середъ товариства пѣднати своій голосъ, „дати пѣзнатись“, пѣдготовити для себе сторонникѣвъ.

Прачиньскій повѣвъ думнымъ поглядомъ по товариствѣ та побачивши Дульцю съ выхилеями и поклонами пѣдѣйшовъ до неи.

„Quelle brillante réunion *), Mademoiselle“, заговоривъ онъ приязно усмѣхаючись, „вы зворухили, чаромъ приманили цѣлу околицю. Давно вже не збиралось у насъ такъ численне, такъ свѣтле товариство.“

„О, вы дуже ласкаві, пане Альфре-

*) Щѣ за свѣтлый збрѣ.

де“, ввѣчливо ѡтповѣла Дульця. „Que c'est aimable à vous Mr. Alfrède de vous rendre à notre visite.“ *)

„О, ласкава панѣ, ваша воля — для мене приказъ.“

„Je ne puis assez vous remercier de votre bonté“**), прощобетала Дульця румянѣючись. „Та не всѣ були такъ ласкаві, якъ вы Mr. Альфредъ. И половина нашихъ знакомыхъ не прибула сѣгодня до насъ.“

„А, се дуже нечемно зъ ихъ сторони. А все жъ дуже численне товариство, дуже численне“, якомь задумчиво промовивъ Прачиньскій и зновъ повѣвъ очима по свѣтлицѣ. Ёго поглядъ запинився на розчиняныхъ дверехъ до городу, зъ ѡткѡля наплывавъ свѣжій воздухъ, где зеленѣли высокія дерева, где по розкинутихъ цвѣтникахъ розцвітали буйні цвѣты, розкѡшні олеандры червонѣли ря-

*) Якъ се кречно зъ вашої сторони, що вы прийняли нашѣ запросины.

**) Я не въ силѣ вамъ надякуватись за вашу доброту.

снимъ цвѣтомъ, а помѣжь зелену мураву, поподъ розлогій вѣтя деревъ бѣлѣли крутї стежочки высыпанї бѣлымъ пѣскомъ.

„У васъ богато новыхъ знакомыхъ“, зновъ якосъ задумчиво проговоривъ Прачиньскій не зводячи своихъ очїй ѡтъ входовыхъ дверей.

„Ахъ, богато нашихъ наилучшихъ знакомыхъ не прибуло. Всѣ кричатъ жнива, жнива! О, тї нашї господарѣ, тї сидухи, хиба жь у нихъ нема економѡвъ? Ось паньство Бжушковскї, Шелѣскї, Дульскї — сидятъ, сидятъ, годѣ ихъ выманити.“ Дульця перечислила мало що не всѣхъ околичныхъ обывательѣвъ та говорила съ такою певностю, мовѣбы Гуляйпольскї жили съ всѣма ними въ найблизшѡмъ знакомствѣ и наилучшѡй дружбѣ. Она змѣркувала, що Прачиньскому „заимпонувало“ численне товариство та бажала ще бѡльше закрасити свѡй дѡмъ въ єго очахъ, показати, що ось то Гуляйпольскї дружатся съ самою добѡрною шляхтою.

„О, панъ Бжушковскї! ѡнъ не має

часу! Жнива? Маршалкôвство — ось за чимъ онъ теперь ганявся. *Mais c'est question* — се ще пытанье, кто буде у насъ маршалкомъ.“ Прачиньскій споглянувъ на свои блискучій черевики, выпростувався якъ струна, вложивъ шкôльце до ока и згорда поглянувъ по просторôй свѣтлицѣ.

„*Allons nous faire un tour dans le jardin?*“*) несмѣло спытала, мовьбы прошептала Дульця.

„А се прекрасно, съ наибôльшою радостю“, ôтповѣвъ Прачиньскій подаючи руку Дульцѣ. „Я думаю, що й цѣле товариство пôде за нашимъ прикладомъ. — Ласкаві панѣ и панове“, звернувся онъ своимъ дзвôнкимъ голосомъ до товариства, „вношу, щобъ мы единымъ серцемъ и едиными устами прійняли внесокъ нашої ласкавой хозяйки и громадно удались на романтичну прогулку до городу.“

„Славно, славно! Згода, згода!“ озвались голоса. И Прачиньскій съ Дульцею перші переступили порôгъ. Слѣдомъ за

*) Чи може перейдемось по городѣ?

ними пустилась прожогомъ вся молодѣжь до городу. Голосна розмова, смѣхи и хи-хи, выпещене щебетанье панночокъ, подбасковатѣ голоса молодшихъ и старшихъ паничѣвъ залунали по всему саду, якбы на зеленѣ дерева налетѣли стада шпакѣвъ и горобцѣвъ. Всѣ радувались вечѣрною прохолодою, надыхались свѣжимъ воздухомъ, наповненымъ воней цвѣтѣвъ. Панночки, неначе легкокрылѣ метелики пѣрухали навколо цвѣтникѣвъ, розплывались въ похвалахъ надъ поетичностю городу, надъ красою цвѣтѣвъ и добѣрнымъ смакомъ Уршулѣ и Кордулѣ. Мѣжь ними де-де чорнѣли паничѣ въ чорныхъ фраккахъ и сурдутахъ, якъ тонконогѣ бубки и тожь само клекотѣли свои похвалы. Панночки весело щебетали, якъ спѣвучѣ пташки, та зъ подъ ока споглядали за паничами. Они знали, що незадовго заграють музики и розпѣчнутся танцѣ, а тутъ, хочъ вже и нѣчь западала, все ще було мало гулящихъ молодцѣвъ и кожда панночка стиха тремтѣла, чи не прѣйдеся продавати петрушки на балю такъ гучнѣмъ, такъ голоснѣмъ на всю повѣто-

вщину. Чаровный, приманливый погляды, легкй зотханы, солодкй, поддестливй слова перелбтали на всб боки, якб быстрй стрблы зб Аморового лука, и вражувались вб палкй сердца молодикбвб.

Прачиньскй сб Дульцею перебрались крутыми стежочками ажб на конець саду, где по-подб высокй бльхи и тополб журкотбвб быстрый потбкб, а подальше розкрывалась широка долина, вся вкрыта высокою травою, ослонена легкою мракою.

„Якже вы гарно закончили нашй тоасты, Mr. Альфредб, ахб, якб славно, якб дбладно“, озвалась Дульця побся довгого мовчаня. „Quelle idbе! Яка идея, скблько мысли, глубокои, правдивои мысли вб тыхб двохб словахб: „Kochajmy siбe!“ Вы, Mr. Альфредб, справдб збумб-ли дбткнути самои живои, правдивои струны товариского житя!“ И споглянула на Прачиньского своими чорными, палкими очима, мовббы хотбла прошибнути вго душу, огнемб любви запалити вго сердце.

„А, се нашб стародавний тоастб, вб нбмб справдб гомонитб невмираюча си-

ла нашого житя. Не слѣдъ его пропусти-ти при такомъ пирѣ, такъ майже родин-номъ, та ще въ такъ любомъ домѣ, у такъ милыхъ господарѣвъ. — Се обовязокъ.“

„О, вы надто добрї, вы подхлѣбнї, пане Альфреде. Скажѣтъ жежъ по щирости, чому вы насъ оминаєте, на насъ забуваєте — вы, такъ близькій сусѣдъ?“

„Ахъ, се совсѣмъ безъ замѣру, противно, мимо найщиршої волѣ. Звинѣтъ мене ласкаво, у мене дѣла, дѣла, безъ кѣнця и мѣры. Звольте жъ, ласкава панѣ поглянути, якъ у насъ навкруги въ цѣломъ повѣтѣ нема нїякого житя, нїякои мысли суспѣльной, нїякои працѣ органичної. Все спить, марнѣе, упадає! Треба жъ рухати, будити, накликати, організувати! Не правда жъ? Отъ и я роблю, що можу, працюю съ цѣлою силы, потопая въ працѣ. Я мушу бути и господаремъ и политикомъ и литератомъ и организаторомъ“.

„А, се дуже гарно! Якжежъ се люблю, якъ почестно, якъ генїально, чи въ политицѣ, чи въ литературѣ, чи въ то-

варискѣмъ житю стати съ пѣднесенымъ знаменемъ и кликати: Любѣмся!“ Дульця прижмурила очи, вымовляючи тѣ слова, якось любо стулила свои рожевѣ уста, а би грудь лебедева якъ легка филя во-рушилась, здѣймалась и опадала, — дрожала.

„Вы, Мг. Альфредъ“, говорила она дальше зворуженымъ голосомъ, „вы ма-будь проводите сей идеальный покликъ въ житю, въ политицѣ, въ литературѣ, всюда, всюда, куда повернеся ваша душа. О, вы щасливѣ.“

„И рожѣ мають свои кѣльцѣ! И цвѣтѣвъ не можна назбирати безъ колячокъ! Хотѣвши мати цвѣты, треба кропиву и лопухи выполоти, вырвати. Кто хоче перевести идею любви, щирои, органичнои, всенароднои, мусить попереду переполоти нашу зледачѣлу суспѣльнѣсть. Такъ треба переполоти, хочѣбы закрѣвилась власна рука! И ось менѣ припала незавидна доля полоти, выполювати! Я мушу йти на розрѣвъ съ нашихъ суспѣльнымъ ледарствомъ. Я именно й тому вношу сей тоастъ, щѣбъ нимъ нагадати

нашимъ грѣшникамъ, що пора имъ уступити, пора пропасти, пѣдъ землю провалитись, щобъ стали на верху нові люде, съ новою душею, новою думкою, що щиро и праведно могли бѣ выречи се велике слово: Любѣмся! Voila tout!*) Ось въ чѣмъ мое дѣло, тяжке дѣло!“

Се все говоривъ Прачиньскій съ такимъ жаромъ, наче бѣ онъ стоявъ середь цѣлои громады слухачѣвъ. Онъ знавъ, що жѣночій языки найскорше рознесуть его славу, такъ и бажавъ онъ заблыснути въ очахъ Дульцѣ, стати рицаремъ въ еи очахъ. Навертѣвшись довго середь жѣночихъ кружкѣвъ, знавъ онъ, що его горячій слова блыскавками полетять въ Дульциныхъ устѣчѣкъ и скоро бѣдутъ передаватись въ устѣ до устѣ по цѣлѣмъ повѣтѣ. Теперъ онъ здержався въ своимъ розгарѣ и повѣвъ рукою по своимъ широкѣмъ чолѣ, мовьобы хотѣвъ прогнати свою горячку. Онъ схаменулся, що вже доволѣ налепотѣвъ передъ женьщиною о

*) Ось и цѣла справа.

политицѣ, та що требабъ теперь ще подлеститись подъ дѣвоче сердце.

„Справдѣ, якъ тутъ гарно“, озвався Прачиньскій недовго помовчавши. „Скільки тутъ поезіи въ тѣмъ тихомъ парку, въ тѣмъ журкотливомъ потоцѣ, середъ тихъ задумчивыхъ деревъ! Се справдѣ тихій закутокъ, щасливый рай середъ нашої пустынѣ. Все тутъ неначе нашептуетъ: любѣмся, любѣмся!“

„И вы розумѣете ту мову?“

„Ту мову?“

„Ту мову нѣмои природы, тихъ шипучихъ листочкѣвъ, того журкотливого потѣчка...“

„И тихъ рожевыхъ устѣ, тихъ ясныхъ зѣрокъ“, додавъ Альфредъ усмѣхаючись та неожидано стиснувъ и уцѣлувавъ ви бѣлу рученьку.

„О, якій зъ васъ пустяка, Мг. Альфредъ, *vous vous moquez de moi**), о вы жартобливче! Чи се такожъ входить въ вашу политику?“ нѣбы троха сердито, троха ласкаво и нѣжно прошептала Дуль-

*) Вы собѣ жартуете зъ мене.

ця и зъ легка потрѣпала Альфреда вахляремъ по руцѣ.

„Ахъ, ктожь бы не по́ддався сему чарови! Тутъ ще у нашихъ пань можемо бути отвертї и щирї, тутъ безъ обхожи можемо праведно голосити сей покликъ: любѣмся!“

„Чи и тутъ вы лише выполняете, вырываете?“ живо спытала Дульця и засмѣялась весело, ажъ еи дзвѣнкїй голосъ залящѣвъ середъ похилыхъ вѣтей.

Прачиньскїй и собѣ засмѣявся, хотѣвъ щось ѳтповѣсти, та тутъ же озвалась зъ свѣтлицѣ голосна музика веселого польонеса. Вся молодѣжь заворушилась, мовъ ѳтъ потайной силы здрѣгнулась и якъ на голосный покликъ почала парами звертатись до свѣтлицѣ.

„Ахъ, се починався польонесъ“, озвалась Дульця и якось зѳтхнула. Не знати, чи жаль було еи, що такъ скоро скѳнчилась самотна розмова съ Прачиньскимъ, чи такъ горячо забажалось еи, понестись на легкихъ крылахъ веселого танцю.

„Pourrai-je avoir le plaisir...“*) озався

*) Чи можу мати прїємнѣсть.

Прачиньскій и не докѣнчивъ, а тѣлько споглянувъ ввѣчливо на Дульцю. Дульця обкинула его такимъ поглядомъ, мовьбы цѣла душа запалала радостію въ єи палкихъ очахъ, и любо потакнула головою.

Обое помчались швидко якъ на крылахъ до свѣтлицѣ.

Тутъ охочо та єь повагомъ розплывались голоснї звуки повѣльного польонеса: то лагѣдно гомонѣли мовъ тиху пѣсню любовну нашептували, то солодко звенѣли якбы любѣй розмовѣ коханкѣвъ пригравали, то зновъ тысячными голосами озывались, неначе бѣ цѣлымъ хоромъ радости розпывались, дразнили, дровичились, залицялись, приманювали и пѣдлещувались, то зновъ буньчужно и думно гоготѣли, нездержаною буюто якъ хижимъ вихромъ бушували, галасували и зновъ поважнѣли, стихали и солодкими чарами безжурного щастя розпывались. Пара за парою йшла, якъ по тихѣй водѣ плыла, заверталась, закручувалась, мовъ у вирѣ потопаля и зновъ выплывала, зновъ злучалась, тихо плыла, здержувалась, сама собою любувалась и зновъ пропадала се-

редь рѣжноцвѣтныхъ парь, шелестячихъ шовкѣвъ, що разомъ мѣшались, веселкою грали, — середь нихъ пропадала, мовь у морскѣй пѣнѣ рѣжноцвѣтнѣй порынала.

Передь у танцяхъ вѣвъ самъ Гуляйпольскій съ старостихою. Въ чорнѣй чемерѣ контушевѣй, въ атласовѣмъ жупанѣ, що, здавалось, ажъ трѣщавъ на здоровѣмъ животѣ, пѣдперезанный широкимъ бѣлоцяткованнымъ поясомъ съ довгими чорными тороками, Гуляйпольскій точився и потрясався на отяжѣлыхъ ногахъ якъ здоровый околѣтъ на тарахкотячѣмъ возѣ ярмарковѣмъ бѣля старой причепуреной бабы. А пухкенька старостиха неначе широка перина сунулась якъ чорна хмара по синѣму небѣ, зъ пышна пѣдобрала трема пальцями одинъ кѣнець свои шовковой сукнѣ и шелестѣла нею якъ порохнава верба сухимъ листьемъ пѣдъ погѣдну осѣнь. Она була саме пѣдъ пару своему пятьдесятѣлѣтному товаришеви ювилятови, та такъ чепурилась, прѣгала, съ ласкою усмѣхалась и свѣтила своими жовтими очима, наче бѣ бажала всему свѣтови сказати: ось глядѣтъ, ось я, я

старостиха! — наче бѣ ви свитала доперва трийцята весна, а за нею не гуляло вже чотыри дорослыхъ дочокъ!

За Гуляйпольскимъ и старостихою пѣсаджувався у другѣй парѣ сухорлявый староста съ панною Уршулею яко хозяйкою дому. Высокій якъ тыка обвита рясынымъ хмелемъ, тонкій, гнучкій та натягнений якъ струна на басолѣ, староста нѣ троха не бувъ похожій на свою пухленьку подругу житя, ѡнъ, здалося, ѡтступавъ ви всѣ выгоды своего высокого уряду, а самъ задержавъ тѣлько ту горду сановитѣсть, що робила єго страшнымъ и неприступнымъ для дрѣбныхъ урядникѣвъ, громадекыхъ вѣйтѣвъ и писарѣвъ та для всего страждущого народу, а такъ липкимъ и запопадливимъ на паньскій ласощѣ та крыхкимъ передъ богатыми жидами и купцями. Єго лыса, по бокахъ рудава голова, съ вытрѣщковатыми очима, съ острымъ носомъ, обголеными усамы, выголеною бородою и пѣдстрижеными, рудыми „напоритками“, гордо хиталась на довгѣй шії, якъ порожна макѣвка на высокѣй, безлистѣй бадылинѣ.

Уршуля въ довгѣй, жовтѣй сукнѣ шовко-
вѣй съ прозорчатою чорною намѣткою,
съ широкими на контушевый ладъ ѡтки-
ненными рукавцями, съ напушеною голо-
вою въ чорныхъ льокахъ, переплѣтанныхъ
рѣжноцвѣтными стяжками, съ розпуще-
нымъ вахляремъ у правѣй рудѣ, съ бли-
скучимъ дѣдемомъ пѣвмѣсяця на чолѣ,
хиталась, пышалась поручь старосты, не-
наче высокѣй, широколистый сонячникъ,
та быстро стрѣляла очима на всѣ бо-
ки, якбы розсылала промѣня своего горя-
чого сердца. Староста съ паньскою думою
вѣвъ Уршулю, съ гордовитою ласкою
споглядаючи навколо себе и тѣлько ѡтъ
часу до часу якбы ѡтъ нѣхочу озывався
до Уршулѣ. Наразъ на скрутѣ доглянувъ
ѡнъ за собою Прачиньского съ Дульцею
и стряся, мовьбы его холодомъ проши-
бло. Ему здалося, що быстрый поглядъ
Прачиньского прошибае наскрѣзь его пле-
чѣ, читае его тайнѣ думки зъ его гордой
поставы. Ѡнъ троха змѣшався, що попе-
редивъ Прачиньского, ѡнъ жежъ якъ
огню его боявся и хотѣвъ скѣлько можна

пѣдлеститись небезпечному политикови повѣтовому.

Лице старосты стало наразъ лагѣдне якъ весняне сонце, его сѣрїи очи засвѣтились любимъ усмѣхомъ, ѳнъ ѳтступився, пѣднявъ руку Уршулѣ въ гору и съ смиренънимъ поклономъ пропустивъ Прачиньского съ Дульцею якъ крѣзь тріюмфальну браму. За Прачиньскимъ веунувся якъ шипучїи паровикъ пузатый судя повѣтовый съ молодою и гарною нотарихою, выстровною якъ пышна пава въ шовки, золота и всякїи свѣтила. Все на нѣи свѣтилось, блыщало и шипѣло, а остравоня нѣбы цинамоновыхъ нѣбы гвоздиковыхъ пахощѣвъ ажъ въ нѣсъ колола. Але судя съ товѣтымъ, якъ кармазинъ червонымъ носомъ, набитымъ бердичѣвскою табакою, (судя дѣстававъ ѳи даромъ ѳтъ жидѣвъ-пачкарѣвъ) любувався тыми пахощами, разъ у разъ усмѣхався до нотарихи, стискавъ ѳи дрѣбну, перстеными вскрыту рученьку и пѣдпускавъ до неї ласы, все щѣсъ нашѣптующи до уха. Часами тѣлько захитався на непевныхъ ногахъ и съ любимъ усмѣхомъ оглядався

за нотаремъ, що якъ надутый пѣхуръ, кругленькій и крепкій якъ здоровый пеньокъ съ повагою вѣвъ паню Запольску, тѣтку и опѣкунку всѣхъ обывательскихъ сирѣтъ.

Панѣ Запольска славилась послѣдною потомницею преславного колісьто роду Запольскихъ и зъ цѣлои тои славы унаслѣдувала лише имя и родову думу. Розказують, що панѣ Запольска ще замолоду такъ перенялась гадкою добра загибающого роду правдивои шляхты, що ѳтказалась ѳтъ замужа и зъ першихъ лѣтъ дѣвочихъ посвятилась опѣцѣ давныхъ родѣвъ шляхоцкихъ. По родинѣ не дѣсталось ей нїякого маєтку, та родова дума не дозволяла ей ѳтдавати свои руки негетьманьскому сынови. Она пробувала по рѣжныхъ домахъ шляхоцкихъ, тамъ своѣй вѣккѣ коротала и все находила молодыхъ сирѣтъ шляхоцкихъ, що радо звали ей своею тѣткою и за ей раду и опѣку давали ей у себе пристановиско. Въ цѣлоѣй ей постати пробивалась дума колісьто великого роду, она мало що говорила съ людьми звичайного роду, тѣлько

зъ горда покивувала головою и николи не усмѣхалась. Насилу згодилась она, пѣти съ нотаремъ у танецъ. Се бувъ тяжкѣй грѣхъ противъ родового звичаю, але она не хотѣла робити „афронту“. Нотаръ знавъ, що панѣ Запольска має вступъ до всѣхъ паньскихъ домѣвъ и сливе тамъ дамою „доброто тону“, що она несогѣрше доброто фактора знае всѣ справки и интереса паньскѣ и радо ними займаеся, а навѣтъ сама зноситься съ адвокатами и нотарями. Онъ знавъ, що панѣ Запольска може его увести до богато паньскихъ домѣвъ и такъ подати ему добрый заробѣтокъ. Отъ онъ и припавъ коло Запольскои съ лестными, пѣдхлѣбными словами, не ѣтступавъ ѣтъ неи и безперестанно гнувъ ей всякѣ кречнѣ баляндрасы, а вконецъ попросивъ до польонеса. Панѣ Запольска поважно зѣтхнула, — ахъ, она не хотѣла робити „афронту“ въ обывательскѣмъ домѣ, въ домѣ Гуляйпольскихъ, — и жертвовалась та съ повагою идучи пѣдъ повѣльный тактъ польонеса подала нотареву два пальцѣ свои высокороднои руки. Такъ, она зробила съ себе жертву,

остра воня гвоздиковыхъ и цинамоновыхъ пахощѣвъ нотарихи разили ей нѣжный носикъ, вытискали слѣзы въ ея очахъ и она затулювалась хустишкою напущеною щиро-парискими пахощами. Она зробила въ себе жертву, она прогрѣшилась противъ своего роду и съ важкимъ сердцемъ ступала теперь поручь съ плебеємъ и на опрощенье сего грѣху стиха ѳтмовляла вже въ пятый разъ „Zdrowaś Magua“ до чудотворного образу въ Ченстоховѣ.

Якбы на бѳольшу досаду Запольской тутъ же за нею йшовъ пѳдтющемъ панъ Верцѣпентскій, властитель великихъ дѳбръ *in partibus infidelium* и частковый пѳдпанокъ невеликого хутора Швадронѳвки, съ панею Дриптальскою, тайною соперничкою Запольской. Съ маленькою, мовь курячою головою, съ довгимъ, кручимъ волосьемъ, що довгими кучерями рострясалось навколо тонкой ши, худый и смаглявый, съ запалыми очима, протяглымъ носомъ и запалыми щоками, въ чорнѳмъ контушѣ съ ѳткиненными рукавами, въ бѳлѳмъ, саетовѳмъ жупанѣ, на довгихъ ногахъ, Верцѣпентскій крутився и вер-

тѣвся коло своєї танечницѣ якъ чорнокрылый бузько коло копицѣ сѣна, неначе вѣтракъ розкидавъ руками и ногами и довгими рукавами свого контуша. Се бувъ вѣрний образъ хутора Швадронѡвки, где тожь само все безнастанно крутилось, вертѣлось и фуркотѣло, где господарство велось на високій паньскій ладъ старошляхоцкій съ оконнами и жидѡвскими факторами, писарями, гайдуками и полѣвыми, та безъ всякої признаки, съ невыходными довгами, съ худыми шкапенятами, голодною худобою, поломаными возами, где старый дѣдъ, въ обдертыхъ лахманахъ робивъ службу маршалка двору, а горобцѣ и мыши свистали и пищали по обдертыхъ и поваленыхъ будынкахъ. Панѣ Дрипталѣска ще въ 1848 р. тужила по своѣмъ першѡмъ судженѡмъ, що гдесъ мавъ загинути въ Бернѣ чи Оломуцу, та доси ще слила „молодою вдовою“. Она дуже сердечно опѣкувалась всякими нещастными „патріотами“ и рада була придѡбати собѣ богатого мужа, щѡбъ ще бѡльше „патріотствувати“. Патріотизмъ щоразъ бѡльше упадавъ, а бо-

гатового мужа не було. Панъ Запольска стала великою соперничкою панъ Дрипталъскои, она ѳтбивала єи все що горячѣйшихъ и богатшихъ „патріотѳвъ“, а на саму Дрипталъску поза очи выговорювала, що она совѣмъ не патріотка, а хитра пѳдлестниця и мантѣйка. Та и Дрипталъска не дарувала свого и тожь поза очи выговорювала на неї несосвѣтнї рѣчи; навѣтъ на єи родову славу накинупася и стїха говорила, що панъ Запольска совѣмъ не зъ славного роду Запольскихъ, а хїба яка ключниця каштелянъска. Але въ товариствѣ, око въ око, они стрѣчались дуже церемонїально и съ пошановою, а внутрѣшню досаду захоували въ глубинѣ сердца. На перекѳръ Запольскѳй Дрипталъска убиралася дуже яскраво. На єи головѣ якъ макъ цвили всѣлякї цвѣты, мїхтѣли понсовї стяжки; єи лице було якъ облѣплене червоною краскою, товстенькї плечи и груди широко обнаженї, а шовкова сукня, червона якъ кровь, ажъ хапала за очи. Дрипталъска, на злѳсть Запольскѳй, залицялася до Верцѣпентекого, усмѣхалася, поморгувала

намащеними бровами и такъ стрибала своїми маленькими черевичками, наче бь она танцювала мазура а не польонеса.

Дрипталська разъ у разъ перешептувалася съ Верцѣпентскимъ и смѣялася въ Запольскои, що она „зѳйшла вже на нотариху“, та сунеса якъ задеревѣла лялька або засушена мумія. Запольска опаморочена острою вонію гвоздикѳвъ и цинамону, подразнена неперестанными шептами Дрипталської съ Верцѣпентскимъ, на силу держалася въ своѳй поважнѳй ходѳ и мало що не дѳстала судорогѳвъ*). Млѳсть била на неи, а ви „шляхотне“ сердце ажъ краялось въ жалю, що такій добрый бѳдняка, такій простодушный шляхтичь, якъ Верцѣпентскій, такъ припадае коло такои Дрипталської. Ахъ, она бь и нимъ поопѳкувалася та пригорнула до свого сердца — ѳнъ жежъ бувъ щирошляхоцкого роду, хочъ правда, совеѳмъ пѳдунавшого!

Слѳдомъ за ними йшло ще богато паръ всѳлякои повѳтровои зѳбиранины. Тутъ заразъ за Верцѣпентскимъ выхитувався панъ Пужаковскій, колись то таки прав-

дивый „Пужакъ“, а теперь „пленипотентъ“, поправдѣ писарь зъ Мотылицѣ, — съ панною Клярисею, гарною, молодою, але нешляхцянкою и негрошевитою, отже й для него непригожою красавичкою. Дальше йшло чотыри пары старостяньскои гвардіи. Се були молоді урядники зъ старства, що ихъ „откомандирувавъ“ панъ староста до свиты своихъ чотырехъ дочокъ. Якъ слухняні жовнѣры они цѣлою душею отдались своимъ урядовымъ танечницямъ, повбіранымъ на одинъ ладъ въ однаковѣсенкї блѣдожовтї сукнѣ тарлятановї, и гасали съ ними якъ чорні круки съ конопляными горетками.

За ними поскакувало ще кѣлька паръ „молодого цвѣту“ глухой повѣтвощины и закѣнчувало крутого ужа польонеса. Скоро почали пары мѣшатись съ собою, одні другихъ попереджати, уступати, завертатись и зновъ крутымъ ужемъ посуватись. Цѣла свѣтлиця неначе густымъ макомъ зацвила, живыми цвѣтами наповнилась, ясною веселкою заграла.

Коло дверей пѣдъ стѣною опертый

о одвѣрки стоявъ панъ Семень, якъ школяръ на покутѣ. Ёго повнѣ, засмаленѣ лица, гладенько выголенѣ, блыщались, ажъ вылыскувались ѡтъ якоисъ ецѣлющои воды, що нею залявъ цируликъ нынѣ рано цѣле професорске лице; добре намащена „гривка“ ажъ прилипла до приплащеного чола, усы сторчали якъ дроты, але свѣрѣи очи чогось дуже побаранѣли и якось сумно глядѣли на гуляючѣи пары. Онѣ съ такою радостю, мовь на орлиныхъ крылахъ, мчався нынѣ съ першимъ веходомъ сонця на великѣи балъ, ширшавъ и бѡльшавъ буйными думками, якъ царъ свѣта ѡтъ неожиданого щастя, панна Уршуля такъ щиро ёго привитала, такъ любѡ усмѣхнулась та лестными словами обсыпала, навѣтъ Дульця злегка стиснула ёго руку и самъ Гуляйпольскѣи мало що съ нимъ не уцѣлувався и не назвавъ своимъ братомъ-гостемъ, все здавалось для него такъ приязне, привѣтне та любѡ, що ёму ѡтъ тои неожиданой радости ажъ голова закрутилась, неначе ѡтъ пропою ходоромъ, заходила. Та пѡсля першой превеликои втѣхи мало-помало

насталa розвага. Зашумѣли танцѣ, а панъ Семень вперше пригадавъ собѣ, що ђнѣ зъ роду, зъ вѣку нѣколи й ногою не поступивъ пѡдъ скочный тактѣ музыки, хибѣ ще въ войску дриботѣвъ за голосомъ тарабана та войсковои трубы, або за школярскихъ часѡвъ пѡдъ голосъ веселои пѣсенѣ гулящои. О, се було давно, дуже давно. А тутъ гудѣла весела музика, здався на силу всѣхъ у танецъ пѡдѡймала, неслись пары за парами, якъ по быстрой водѣ пропливали, и Уршуля и Кордуля мовъ у крутому вирѣ середъ чудовыхъ цвѣтѡвъ вертѣлись, кружляли, маячѣли. Серце занивало єму въ грудяхъ. ђнѣ попробувавъ пѡдняти одну ногу, пѡднявъ и другу, ноги здавались не наче колоды тяжкѣ, неповоротнѣ. Та й якъ єго сувати тыми ногами, щобъ такъ попасти все доладу, все пѡдъ ударъ музыки, якъ повертатись, якъ ступати?!

Засумувавъ панъ Семень. ђнѣ почавъ розглядатись по свѣтлици, по всѣхъ гостяхъ, що такъ смѣло и весело пересувались передъ єго очима, и теперъ стало єму якось нѣяково на души, ђнѣ

почувся якось не своїмъ середъ того товариства пышныхъ пань и гордовитыхъ мужчинъ, а староста наводивъ на него невысказану тревогу. Вперше довелось ему побувати въ такôмъ „высокôмъ“ товариствѣ и на него найшовъ такій лякъ, якъ бувало часами на рôчнôмъ экзаменѣ передъ инспекторомъ п. Бжущковскимъ и о. Дамяномъ. Перша гадка була така, щобъ чимъ скорше вырватись зъ свѣтлицѣ та махнути до дому. Щôжь було ему тутъ робити? Все сама старшина, самі паны, паничѣ, горді панѣ — все чужина! Ни съ кимъ брататись, ни съ кимъ навѣть заговорити. Але ось заблысли палкѣ очи Дульцѣ, якъ двѣ зôрки ясні, промайнула єи чарôвна постать, замаячѣла єи червона сукня — Семень задрожавъ, ему стало веселѣйше на серцю, мовьбы яка розрада налінула на него ôтъ сеи любои душѣ. Отъ и Уршуля прошелестѣла сама коло него и такъ на него споглянула, мовьбы хотѣла до него проговорити та розпытати, чому стоить ôнъ такій сумный та невеселый. И щоразъ бôльше ôтживає єго душа, зновъ линутъ

его очи веселыми образами гулящихъ паръ, зновъ стрѣчаеся его поглядъ съ веселымъ лицомъ Дульцѣ, зновъ затремтѣло его сердце. Ахъ, яка она гарна, яка гарна — думавъ Семень — та яка пышна, мовь краля — и не зглянеся на мене! И зновъ засумувало его сердце, туюю нависли его сѣрї очи.

Незадовго скѣнчився польонесъ, розпочався швидкїй валець, ще шумнѣйше понеслись пары за парами, мовь веремїя закрутили, а Семень все ще стоявъ, стоявъ и думавъ, а въ его очахъ михкотѣли червонї та синї та жовтї барвы, мовьбы передъ нимъ стояла широка та ясна дуга. На дворѣ було вже совѣмъ смерклося, въ свѣтлиці и въ всѣхъ кѣмнатахъ свѣтились ряснї свѣчники та лампы. Свѣтло розливалось широкими струями и надавало якоись чаровитой красы тымъ бѣлымъ лицамъ жѣночимъ, тымъ блискучимъ очамъ, тымъ рѣжноцвѣтнымъ шовкамъ, що полыскувались ѣтъ свѣтла, мѣнились, тысячными барвами блискотѣли.

За той часъ знявся въ переднѣй

кѣмнатѣ новый гамѣръ. Се приспѣли на балъ пѣзнѣ гостѣ: почтовѣ и телеграфичнѣ аспиранты-урядники на чолѣ съ Пюрчиньскимѣ. Имѣ нѣякъ не можна було скорше выбратись, якѣ доперва пѣсля урядовыхѣ годинѣ, та до того ще треба було довго розбѣватись на всѣ стороны, щѣбѣ допасти якои жидѣвскои тарадайки, або мужицкои фѣрчины, котра невеликимѣ коштомѣ пѣдвезлабѣ ихѣ хочѣ на кѣлька гонѣвѣ ѣтъ Корытъ. Добѣвшись щасливо пѣдѣ пѣзну годину до Корытъ, весела громада безжурныхѣ гулякѣ прожогомѣ кинулась до переднои кѣмнаты и ледво щѣ привѣтавшись съ Гуляйпольскимѣ (они представились ему якѣ давно знакомѣ высокѣ „урядники“, хочѣ майже всѣ вперше бачили Гуляйпольского) якѣ голодна шаранча обѣшли навколо стола, заставленого всякими стравами, щѣ були лишились зѣ обѣду.

„Отѣ славно кампанѣ!“ озавася по бѣдоносно п. Выпражилъ, мовѣбы отрясаючись съ тяжкихѣ тарапатѣ головоломнои подорожи.

„Та не жаль же й труда. Тутѣ бачу

попали мы въ саму пору, та й скѣлько тутъ панянокъ, якъ маку — и не перелѣчишь“, заговоривъ Пюрчиньскій, простуючи свои довгі ноги, та всаджуючи цвикеръ на свѣй дулястый нѣсъ. Онъ пѣдѣйшовъ до зеркала, що висѣло напротивъ входовыхъ дверій, поправивъ свѣй стоячій ковнѣрокъ, обтягнувъ примнятїи полы пожиченого фрака, здвигнувъ скѣлька разѣвъ раменами и заглянувъ зъ поза музикъ до свѣтлицѣ, где пара за парою мчалась веселого вальця.

„О, справдѣ тутъ є съ кимъ перетрястись“, говоривъ Пюрчиньскій, вернувши до своихъ товаришѣвъ.

„Ну, що то, то мы вже добре перетряслись на тѣй скаженѣй тарадайцѣ“, замѣтивъ Выпражилъ, ласо споглядаючи на стѣлъ, „а теперъ була бъ пора покрѣпитись“.

„О, се розумно сказано“, озвався Томко Хлыстуньскій, великій прїатель Пюрчиньского и тожь аспирантъ почтовый. „Треба перше покрѣпитись, бо ажъ соловѣѣ спѣвають въ серединѣ. Треба промочити горло. Ну, философъ,“ звер-

нувся онъ до третого почтаря, котрый, не знати чому, славився философомъ межи почтарями, „Философъ, якъ то тамъ кажуть: prima charitas ab ego. Чи такъ?“

„А га! У насъ кажуть, не говори богато, бо зголоднѣшь, а коли голодный, бери, що попало“, озвався философъ и вхопивъ пальцами зъ полумиска здорове стегно курятины та такъ и мигомъ поторощивъ его въ своѣмъ просторѣмъ ротѣ, що тѣлько захрупотѣло.

„Отъ, що философъ, то философъ“, заговоривъ смѣючись Пюрчиньскій, „а я ще й роздумувавъ, якъ тутъ братись до ѣды немавши видельця“.

„Ну, а съ нашою посухою якъ буде?“ спытавъ Выпражиль. „Тажъ не будемъ погибати, якъ на Сагарѣ. Не ляжешъ на лонѣ Авраама, якъ не окропишся исопомъ“.

„Браво, браво, Пражилку“, озвались товаришѣ и всѣ на голосъ роземѣялись. „Та где тутъ взяти Мойсея, щобъ середъ пустынѣ роздобувъ сцѣлющего нектару“.

Быстре око Пюрчиньского, узброене цвикеромъ, спостерегло конецъ стола здо-

рову фляшку съ ланцутскою етикетю. Якъ Мойсей своимъ жезломъ, такъ Пюрчинскій своею довгою рукою шурнувъ за благовѣстною фляшкою, ѳтоткавъ и прихиливъ до своихъ усть.

„Контушѳвка!“ сказавъ ѳнъ смакуючи и зновъ перехиливъ фляшку до своего рта та здорово хлыснувъ зъ неи.

„А! га! ха! справдѣшна контушѳвка, мабутъ таки и литовска“, говоривъ ѳнъ смакуючи пекучій напитокъ.

„Литовска чи не литовска, абы до губы була ховска“, озався Хлыстунскій, вырываючи фляшку у Прачиньского. „Дай но и намъ скоштувати“.

Теперь почала переходити фляшка зъ рукъ до рукъ, що разъ бѳльше выпоржняючись. Веселї товаришѳ стали перебирати полумиски и покрѣплятись всѣмъ, що лише попало.

„Отсего займайте, хлопцѳ“, пѳдохочувавъ Пюрчинскій своихъ товаришѳвъ, нагорнувши собѳ спорый кавалокъ застиглои баранины съ дикимъ сосомъ. „Се бачте заяць, та ще й якъ славно приправлений, якїй крухїй и солонинкою пѳд-

тыканий“, — говоривъ ънъ дальше, ласо проковтнувши скѣлька куснѣвъ. „Я, якъ знаєте, знавецъ на дичину. Вже то що правда, то менѣ остили тѣ заяцѣ. Давно на заяця и окомъ не кину, але се, знаєте, зроблено справдѣ съ паньскимъ смакомъ. Гмъ, справдѣ дуже до смаку!“

„Гмъ, и справдѣ дооре, хочъ и застигло“, озвався Хлыстуньскій, смакуючи тойжъ самой баранины. „А щѣ то мусѣло бути за свѣжа! Шкода, що припѣзнились. Дуже добра дичина, не така, якъ тямишь у того попа на празнику, що намъ опѣсля черезъ цѣлый мѣсяць лежала въ срединѣ“.

„Еть, и не нагадуй, не псуй смаку“, троха сердито приговоривъ Пюрчиньскій, заѣвшись та закашлявшись. „Дай сюда лучше той литвинки чи контушѣвки, щѣбъ пѣдѣляла того скакуна“.

Фляшка зновъ пѣшла по черѣ и скоро стала совѣмъ порожною.

„По правдѣ кажучи“, озвався философъ, „по правдѣ кажучи, то до дичины годилосьбы скѣлька фляшокъ „токаю“

або „бордо“. Божь сказано: „рыбы, грибы и дичина потребуютъ шклянку вина“.

„О, такъ, такъ — шклянку вина“, съ наголосомъ гукнувъ закукурѣченный Выпражилъ и ставъ розглядатись, чи який услужный духъ не почуетъ его винного бажаня.

Далекоглядный цвикеръ Пюрчиньского зновъ забмыщавъ на все стороны, а его дулястый нѣсъ роздувся, неначе вѣтривъ широкими нѣдрами за запахомъ вина. Томко Хлыстуньскій и собѣ зыркавъ на все боки своими зызыми очима, але съ бѣльшимъ щастьемъ. Онъ ѳткрывъ въ однѣмъ кутику кѣлька фляшокъ и съ радостью кликнувъ до своихъ товаришѣвъ: „Теперь я буду винодайннымъ Мойсеємъ!“

Фляшки були вже по бѣльшой части порожнїи. У нихъ ледво що на днѣ лишилось по троха вина. Хлыстуньскій, Выпражилъ и Пюрчиньскій стали по черзѣ зъ каждой фляшки выцѣджувати вино та прихвалювати, що дуже добре и мабуть дуже старе.

„Философъ“, що доси безпощадно то-

рощивъ всѣ присмаки зъ всѣхъ полумисокѣвъ и тарѣлокъ, и собѣ заворкотѣвъ : „А лишѣтъ тамъ и для мене, а я вамъ лишу отсихъ бекасѣвъ“.

„Бекасѣвъ?“ спытавъ здивованый Пюрчиньскій и ласо простягнувъ свою довгу шію.

„Бекасѣвъ! Слово чести!“ ляконично ѣтповѣвъ философъ.

„Ну, ну, я вже для тебе тутъ заховаю сего ўгриня и застерѣгаю собѣ въ ѣтплатъ твоѣи дичины“, усмирювавъ Пюрчиньскій философа, що здавалось, готовъ бувъ наразъ проковтнути цѣлый полумисокъ курятины заправленои куропатвовымъ сосомъ. „Та якимъ дивомъ я сего не спостерѣгъ?“

„Та якъ бачу“, говоривъ дальше Пюрчиньскій присуваючи до себе полумисокъ, „тутъ въ Корытахъ водится много дичины. Мусимо, Томку, колись выбратись на ловы“.

Томко Хлыстуньскій запакувавъ свѣй ротъ здоровымъ куснемъ хлѣбового торта и тѣлько щось замуркотѣвъ незрозумѣло, показуючи пальцемъ на полумисокъ.

„Бекасы!“ зновъ заговоривъ Пюрчиньскій вкусивши кавалокъ курятины съ сосомъ, „бекасы? Отъ и менѣ знавецъ! Та се жь куропатва“.

„Куропатва?“ озвалось наразъ скôлька голосôвъ.

„Тажь бачите сосъ куропатвовый и мясо бѣле, а у бекасôвъ мясо темне“.

„Та мабуть и у куропатвы мясо темне“, озався Выпражилъ.

„Е, що ты знаешь, ты зъ роду не фѣвъ куропатины“.

„Ну сварѣтся, спорѣтъ, чи куропатва чи не куропатва“ — озався философъ, „а выйде такъ, що мудрагель куропатву зѣфѣвъ! Я тымчасомъ заходжуся коло той фляшчины зеленыку“. И философъ тріумфуючо пôднѣсь въ гору зелену фляшку повну вина и перехиливъ еи у свôй ротъ.

Кôлька рукъ простяглося за фляшкою, але философъ ще дужше еи державъ и тягнувъ зъ неи, що ажъ булькотѣло.

„А — а — менѣ!“ ледво проговоривъ Хлыстуньскій зафввшись тортомъ и мигомъ выдеръ фляшку у философа, що

ажь шійка двенькнула объ зубы философа. Философъ якось дуже скривився, мовьбы єму зубъ вылетѣвъ и почавъ спльовувати, вхопивъ чимъ скорше кавалокъ торта, проковтнувъ и почавъ смѣятися. Тымчасомъ фляшка йшла зъ рукъ до рукъ и скоро вышорожнялась. Та кождый лыкнувши кривився и плювавъ, ажь по черзѣ Прачиньскій хлыснувши зъ фляшки мало не кинувъ нею объ землю та на голосъ крикнувъ: „А бодай вась! Тфу, оцтомъ чоловѣка строили!“

Всѣ почали спльовувати и ѳткашлювати та закусувати острый одеть тѣтами та мясивомъ.

Тымчасомъ музики перестали грати вальця. Пюрчиньскій давъ знакъ до атаку.

„Пора намъ теперь заглянути до нашихъ пань“, сказавъ Пюрчиньскій, вытягиючись передъ зеркаломъ та простуючи свои колючі ковнѣрики та рукавцѣ. „Тѳлько жь мабутъ ѳтъ насъ буде теперь дуже чадѣти горѣвка. Щось мы тои контушѳвки надудмили троха надъ мѣру. Ану повоняй, философе, чи ѳтъ мене тхне горѣвка?“

Философъ розтворивъ губу, а Пюрчиньскій хухнувъ ему зъ цѣлои силы, якъ ковальскій мѣхъ.

„Нѣ, не розберу чимъ оно тхне“, сказавъ философъ троха скривившись, „але мабуть скорше тхне оцтомъ, якъ горѣвкою“.

„Е, у тебе нема за крейцарь нюху! Ану ты, Выпражимьку, повоняй“.

И Пюрчиньскій хухнувъ зновъ на Выпражиля. За єго прикладомъ почали веѣ товаришѣ хухати одинъ другому въ роты и провѣрювати, чи не воняє ътъ нихъ горѣвка. Веѣ впевняли себе, що нѣ, хочъ не одному вже таки добре розгорячилось въ головѣ ътъ „литовскои контушѣвки“.

„Nun sind wir ganz salonfähig“, потвердивъ Хлыстуньскій, „але для обезпеки я все таки радивъ бы выкурити ще папѣроса“.

„Sehr gut, Herr Collega, sehr gut!“ кликнувъ Выпражилъ и въ одной хвилѣ якъ зъ чотырохъ коминѣвъ закурились густѣ клубы дыму.

Музики заграли пригровку до ка-

дриля и стихли. Въ свѣтлицѣ пѣднвяся новыи шумъ, почали зѣиратисъ пары.

„Ахъ, панове, кадрилъ!“ крикнувъ Пюрчинскій до своихъ товаришѣвъ.

„Послѣдний часъ! Смѣло на передъ!“

Всѣ покидали недопаленіи папѣросы, и посунулись до свѣтлицѣ.

Дульця сидѣла задумана, якась нѣбы сумна-невесела. Она мовъ бы що ино пробудилась зъ солодкого сну и якась туга-печаль найшла ей сердце, що се бувъ лише сонъ-мара, а не дѣйствна правда. Передъ ей очима стоявъ образъ Прачиньского неначе живый, она чула его любіи слова, бачила его вѣчливый поглядъ, а его рамя, здалося, ще обгортало и тулило ей станъ гнучкій и обое въ дружнѣмъ любѣмъ обняти неслися по воздуху якъ на легкихъ крылахъ пѣдъ голосъ милозвучной музыки. Дульця радувалась, торжествовала, побѣда надъ Прачиньскимъ була за нею. Аж ось затихла музыка, Альфредъ ще разъ сердечно стиснувъ ей рученьку, ще разъ споглянувъ на ней палкими очима, прошептавъ якійсь солодкій

слова чемненько, склонився и ѳтѳойшовъ. Дульцѳ живо бѳлося сердце въ грудяхъ, она зѳтхнула легкимъ зѳтханьемъ и потонула въ любыхъ думкахъ. Она побѳдила? Такъ ѳи здалося. Она жь обгорнула ѳго всѳми чарами свои красы, прикувала ѳго мало що не у своихъ нѳгъ, вызвала въ ѳго серцю молодечу радѳсть, — на ѳго устахъ вже такъ и тремтѳли слова: „люблю тебе!“ ѳнъ черезъ цѳлмый часъ не ѳтступався ѳтъ неи, нѳ съ кимъ бѳльше не гулявъ, навѳтъ не заговоривъ, тѳлько съ нею, съ нею одною! А теперъ, хочъ и ѳтѳойшовъ, такъ се мабутъ лише на хвилю, на часочокъ, щобъ не надъ мѳру впадало всѳмъ въ око, якъ ѳнъ коло неи припадаѳ. Такъ! Дульця була певна, що ѳнъ скоро зновъ до неи прилине, съ нею пѳде гуляти кадрия. Ахъ, се жь такъ любо, такъ весело, такъ можна наговоритись, надрочитись и нѳмыми знаками любовными обмѳнятись середъ сего танцю, якъ разъ сотвореного для закоханои пары. Такъ думала Дульця и злѳтала на широкихъ крылахъ буйныхъ думокъ своихъ.

Такъ ось минають хвилѳ за хвиля-

ми, такъ довгій для розлюбленого сердца, вже й музики заграли пригравку до танцю, вже й пары почали збиратись, а Прачиньскій не являеся. Чи жь мавъ бы такъ скоро забути? И якійсь сумнй думки заворушились въ Дульциномъ сердцю. Она повела очима по свѣтлицѣ. Скрѣзь сидѣли то проходились веселй пары, тѣлько пѣдъ дверми стоявъ задуманый Семень Квашиньскій, а Прачиньского анѣ видати! Ёи поглядъ зашннвсѣ бѣля другихъ дверей и — она затрусиласѣ, мовъ бы на неи хлинула филия холодной воды. Она впѣзнала почтарѣвъ на чолѣ съ Пюрчиньскимъ, якъ они гусакѣмъ всувались до свѣтлицѣ, ёи очи стрѣнулись съ цвикромъ Пюрчиньского и она хутко ѣтвернуласѣ въ иншу сторону. Дульця и бѣзъ того не любила Пюрчиньского за те, що ѣнѣ переланувавъ ёи листы, вкрадавсѣ въ тайны ёи сердца та якъ сухій репяхъ навязувавсѣ ёи съ своими любѣцами. Теперь жежъ пѣсля любѣхъ маревъ Прачиньского попавсѣ ѣнѣ въ дорогу якъ гѣркій полинѣ пѣсля солодощѣвъ. Дульця все ёще дивиласѣ, чи не появитсѣ любѣй

Альфредъ. Въ тѣй хвилѣ закрипѣли коло Дульцѣ бмыскучі чоботы и почувся протяглый голосъ :

„Маю ту велику честь и превелику пріємнѣсть просити ласкаву паню до кадрили“.

Дульця зглянулась и зъ легка здрогнулась. На неи вдарила воня тютюну змѣшаного съ горѣвчанымъ сопухомъ. Се стоявъ передъ нею Пюрчиньскій якъ гойдавка выхитуючись на довгихъ ногахъ и придержуючи цвикеръ, що якось непевно держався носа. Дульця змѣшалась и зъ разу не дала ніякои ѳповѣди.

„Мы прибуваємо троха за пѳзно“, зновъ лепетѣвъ Пюрчиньскій якось чудно усмѣхаючись, „але вже така наша доля, нашъ — урядъ.“ Се послѣдне слово зазвенѣло дуже голосно въ его устахъ.

„Ахъ, справдѣ троха за пѳзно, бо я вже заангажована и не можу вамъ служити“, ѳповѣла Дульця съ кречнымъ холодомъ.

Пюрчиньскій замнявся, а Дульця почервонѣла и спустила очи. Она сказала неправду и ввела себе въ великій кло-

пѣтъ, якъ съ честію выдобутись зъ тои неправды.

„О, шкода, шкода“, забурмотѣвъ Пюрчиньскій, „я летѣвъ якъ на крылахъ.“ И не дожидаячи ѡтповѣди поплентавъ дальше шукати собѣ пары.

Дульця споглянула по свѣтлиці: Прачиньского нѣ слѣду! Она важко зѡтхнула. „Що менѣ теперъ дѣяти?“ пытала она себе саму и зажурина оглянулась навколо. Пары ставали вже до танцю, се бувъ послѣдній часъ выдобутись зъ клопоту. Ёи очи зновъ стрѣтилися съ сумовитымъ поглядомъ Семена Квашиньского. Якась нова гадка промайнула въ ёи головѣ, она мовъ на крылахъ подѣбгла до него.

„Пане Семене, я васъ ангажую, вы мусите зо мною гуляти кадрили“, прошептала она до него, майже благала. „Зробѣть менѣ тую ласку, для мене — вы мусите.“

Семень выдивився на неи и усмѣхнувся, якъ Иваць въ щастію.

„Я — я — я не гуляю, то всть, не умѣю гуляти.“

„Будемо собѣ помагати, пѣдповѣдати, я буду васъ провадити. Тѣлько поглядѣтъ теперъ vis-à-vis.

Дульця счезла зъ передъ очій Семена якъ хуткокрыла ластѣвка, а Семень стоявъ якъ зачарованый. Отъ и спало на него превелике щастье неожиданно, якъ зъ неба, обняло его своимъ чаромъ, якъ сонячними промѣнями освѣтило, сердце веселило, давнї думки-надѣвѣ воскресило. Онъ совсѣмъ позабувъ на „визави“, онъ и не знавъ, що се такого и чого має онъ глядѣти, онъ знавъ лише одно, однимъ тѣшився и вже напередъ въ души пышався, що онъ буде гуляти съ Дульцію. Дульця вернувшись назадъ застала его на тѣмъ самѣмъ мѣстци, съ тымъ самымъ усмѣхомъ и мусѣла въ послѣднѣй хвили повчити его, що треба попросити ще другои пары, щобъ съ нею гуляти. Але Дульця була рада, що позбулась Пюрчиньского и такъ гладко вывинулась зъ клопоту. Би сердце скимѣло за Альфредомъ та стаючи съ Семенемъ у танецъ, бажала она тымъ показати Прачиньскому, що она тѣлько задля него такъ понизи-

лась и єму осталась вѣрною, єго дожидала. До того жь хотѣла она вколоти Пюрчиньского, що волить гуляти съ такимъ профессоромъ, якъ съ такимъ почтаремъ. Пюрчиньскій побачивши Дульцю въ парѣ съ Семеномъ справдѣ закипѣвъ гнѣвомъ и якъ блыскавками засвѣтивъ своими колючими очима, вызвѣрившись на безповинного Семена. А Семень навѣтъ не догадувавсь ничего. Онъ весь вдивився въ Дульцю якъ въ ясну веселку и зъ превеликого щастя не знавъ навѣтъ, якъ и що до неї заговорити. Онъ тѣлько разъ въ разъ усмѣхався и кланявся та выдававъ зъ себе якійсь незрозумѣлій голосы. Въ танцю мотався Семень якъ попутаный, не знавъ якъ повернутись, коли стати а коли переходити и що съ собою зробити. Онъ обдоптувавъ панямъ сукнѣ, штовхавъ другихъ своими лѣктями и мѣшавъ весь танецъ. Переходячи коло Пюрчиньского, Семень першій разъ вдарився съ нимъ лице объ лице, а въ другій разъ зачѣпивъ за шнурокъ почтарского цвикера и зѣрвавъ єго Пюрчиньскому зъ носа та ще й наступивъ

ѣму на самого мозоля *). Пюрчиньскій зновъ вызвѣрився на Семена та съ гнѣвомъ гукнувъ ѣму въ ухо: „Волови до хлѣва, а не до танцю!“ Семень и собѣ запалавъ гнѣвомъ, але побачивши Дульцю схаменувся и присмирився. Онъ не догадувався, що Пюрчиньскій самъ шукавъ съ нимъ зачѣпки и поприсягъ ѣму пѣмсту за Дульцю.

Прачиньскій не дуже бувъ охочій до танцѣвъ. Пѣдѣбравшись въ превелику ласку у Дульцѣ та перегулявши съ нею першій танцѣ, онъ скоро змѣркувавъ, що ѣму ничого бѣльше добиватись середъ жѣночого товариства. Онъ нагадавъ собѣ старосту и въ нѣмъ розбудилась нетерплячка, хочьбы страхомъ притягнути ѣго до себе, собѣ покорити и розвѣдатись, чи твердо держить староста сторону Бжушковского. Съ такими думками пѣшовъ онъ у другій кѣмнаты, где за зелеными столиками та за повными чарками почало збиратись поважнѣйше товариство мужчинъ. Гуляйпольскій поприносивъ туда

*) Нагнѣтка.

що добѣрнѣйшій фляшки вина та старого вишняку и почавъ наново гостити своихъ любыхъ товаришѣвъ. За добрыми напитками порозвязувались языки. Бесѣда скоро зѣйшла зъ буденныхъ новинокъ на шляхотскій справы. Тиха, повѣльна, мовъ недбала розмова ставалася щоразъ живѣйшою и голоснѣйшою. Почулись нарѣканя на бѣду, на зъубожѣлѣсть шляхты и всего христіяньского миру, на загальну непоряднѣсть та щоразъ бѣльшій упадокъ.

Пужаковскій, „пленипотентъ“ зъ Мотылицѣ, розсыпався якъ циганскій мѣшокъ съ жалями на злѣ часы. Кѣлька нацять лѣтъ тому назадъ ѡнъ бувъ ще простымъ окономскимъ писаремъ у графа въ Мотылици. Ѣнъ знавъ пѣдместитись графови, прикинувся дуже вѣрнымъ слугою, набрехавъ передъ графомъ на старого окомана-Нѣмця несотвореній рѣчи и такими пѣдступами выкуривъ своего наставника а колишного добродѣя, що вывѣвъ его зъ Пужака въ Пужаковского, та самъ ставъ окономомъ. На новѣмъ окономствѣ ѡнъ такъ споро заходився коло графского добра, що за кѣлька лѣтъ по-

набивавъ грѣшми всѣ свои несытїи кишень, потай графа накуплявъ ѡтъ людїи кѡлькадесять моргѡвъ землѣ, обрѡблявъ ихъ паньскими плугами и робѡтниками та засѣвавъ паньскимъ збѡжемъ, а теперъ вже роздумувавъ, якѡбы то закупити собѣ яке селце та ще й бѡгато оженитись. Паньскїи доходы разъ въ разъ меншали, та се не була єго вина, се були „злїи часы“, а противъ нихъ ничего не вдѣвшь! Онъ такъ безнастанно твердивъ графови про тїи злїи часы, що графъ ажъ самъ захавъ, за голову рвался та ще й дивувався, що Пужаковскїи въ такїи поганїи часы добуває зъ єго маєтку и такїи доходы. Пужаковскїи такъ навикъ до тыхъ жалѣвъ, що все и всюда бѣдкався и, здалося, мало що не плакавъ надъ людскою недолею.

„Мы йдемо до руины“, разводивъ онъ, добившись голосу середъ гамѡрливого товариства. „До руины, до цѣлковитого упадку! Все стає комѣть головою! Хлопъ краде, где лише що запопаде, не хоче робити, не пѡде на паньскїи ланъ, поки не упорався на своѣмъ полю, дорожится,

бунтуеся и паношится. Отъ прошу васъ, що тѣ хлопы дѣють съ п. Бжушковскимъ въ Голопятахъ! Чиста Содома и Гомора! Правуются и правуются, прошу васъ, панове, они, такі злодѣйскій мудѣ смѣють правуватись съ паномъ! Та ще якимъ паномъ! — съ мужемъ загального довѣрія, съ паномъ маршалкомъ!“

„А, то лайдаки!“ крикнувъ Гуляйпольскій.

„Собаки, звѣтна рѣчь, собаки!“ потакнувъ нотарь.

„Ну, але все жъ таки мы ще пѣддержуемъ повагу права“, озвався судія, проковтнувши чарку вина та вдаривши кулакомъ о стѣль. „Такъ вѣсть, пѣддержуемо повагу права! Го, го, пѣддержуемъ! Ну, се звѣтна рѣчь, кождому вѣльно правуватись, — на те свобода. Але жъ зновъ, моспане добродѣю, на те судейска власть въ нашихъ рукахъ, щобъ такихъ голопятекихъ горобцѣвъ пѣдемушити та не давати имъ дуже широко лѣтати. Панъ Бжушковскій може спокѣино сидѣти за запѣчкомъ, якъ довго я начальникую въ судѣ. Отъ, скѣлько вже лѣтъ, моспанень-

ку, и що вдѣляли? А спытайте ихъ, скѣлько то ихъ вже пересидѣло въ мене въ арештѣ, скѣлько они напла- тились каръ, скѣлько натратились днѣвъ, выстоялись за порогами, скѣлько на- брались ганьбы! Го, го, я знаю ихъ обертати! И будуть ждати до суду-вѣку и не дѣждутся. Намлю имъ горячого сала за шкѣру, що попамятають. О, панъ Бжуш- ковскій не подається свого права!“ Судія ажъ цмокнувъ, а его очи якъ блыскавки заевѣтили зъ пѣдъ густыхъ, мѣтлатыхъ бровъ. Онъ згадавъ въ душѣ за тѣ не- злѣчимѣ хабарѣ, що ему безнастанно дѣ- ставались ѣтъ Бжушковекого и хотѣвъ выставити себе въ свѣтлѣ строогого суди. Дровъ, набѣлу и всякои омасты та дробу набиралось у него доволѣ зъ голопят- ского двора, ѣнъ не погордувавъ и хабар- ями ѣтъ голопятскихъ людѣй, бравъ у нихъ куры, гусы, поросята и всяку вся- чину, все те черезъ свою жѣнку, мовѣбы то самъ ничего не знаючи, а таки все тягнувъ сторону Бжушковекого, чуючи тутъ бѣльше наживы для себе. „О, мы пѣддержимо повагу права“, гукавъ ѣнъ.

„Неправда жь, пане старосто, бо и панъ староста прикладали вже своихъ рукъ до сеи справы“.

„Гмъ, гмъ, Panie Dzieju“, озвався староста пышаючись якъ индикъ на веснѣ, „те, те, те, все оперлось въ самомъ зародѣ о мою голову, Panie Dzieju, о мою голову, ще за сервитутовыхъ часѣвъ. Гмъ, лѣсы и пасовиска, се звѣтна захланнѣсть хлопка. Я то, Moster Dzieju, заразъ змѣркувавъ ще давными, давными лѣтами. Я тутъ заразъ скрутивъ голову тымъ гайдамакамъ, бо то прошу, те, те, те, якъ его, то есть протѣ гайдамацтво. Я заразъ на комисію, Panie Dzieju, разъ, на комисію два, жандармы, войско, остро, скоро, розѣгнавъ, позамыкавъ гайдамакъ до криминалу, паль-валь, те, те, те, Panie Dzieju, ѡтдавъ дворови пасовиско и баста, ша, спокѣй. На дорогу права, на дорогу права, Panie Dzieju, тамъ най тягаются, гмъ, гмъ, гмъ, якъ его, на дорогу права, я знавъ, що панъ начальникъ вже удержать право въ рукахъ пана,.... е, е, е, якъ его, то есть въ рукахъ, кому оно належится“.

„Ну, я тѣлько такъ для прикладу згадавъ о тѣй справѣ“, оправдувався Пу-
жаковскій. „Все таки выходитъ, що хло-
пы драбы“.

„Оно тѣлько дивно, що они такъ
завзято правуются, дѣставши стѣлько про-
чуханцѣвъ“, заговоривъ ктось зъ това-
риства.

„Ба, ба, спружина есть, пѣдпаль
есть и пѣдпалачъ есть“.

„А, звѣстно, покутнѣ писарѣ, покутнѣ
писарѣ“.

„Го, го! Нѣ, моспаненьку, нѣ. Вѣ-
дома жъ рѣчь, чѣи сесе справки. Се пѣпъ,
пѣпъ, шизматикъ, ѣнъ ихъ бунтуе. Се
попѣвска справка!“ съ натискомъ говоривъ
Пужаковскій. „Бо то, прошу, все йде
рука въ руку. Лѣсы, пасовиска и — и
отъ та тверезѣсть!“

„Прошу васъ, що се за гадка твере-
зити хлопа?! Що се за розумъ? Проста
окоманія (Пужаковскій хотѣвъ сказати:
економія), проста окоманія противится
тому. Кто жъ буде споживати горѣвку?
Для кого ви виробляти? Где подѣють
скарбы свои бараболѣ, якъ выгодують

волѣвъ безъ горальнѣ? А въ тѣмъ, чи може хлопъ обѣйтись безъ горѣвки? Чи возможна господарка безъ пропинаціи? Хлопъ мусить бути нашимъ робѣтникомъ, нашимъ живымъ инвентаремъ. А чимъ его приманити, чимъ притягнути? Я знаю тѣлько два способы на хлопа: кій и горѣвка, якъ не букомъ то горѣвкою! Иншой рады не ма. Прошу жь, недавно скасували кіѣ, а теперъ хочуть касувати горѣвку! Чиста руина господарска! Пропалисьмо! Я не знаю, якъ держава може на то дозволити! Прошу взяти прикладъ. Мы въ Мотылицѣ мали шѣснацять скарбовыхъ коршемъ. Се зовѣмъ не було богато, бо Мотылиця сама велике село, сама удержувала чотыри коршмѣ, а навколо села провадять гостинцѣ на всѣ боки и для проѣзжого люду зовѣмъ не було богато дванацять коршемъ. Они всѣ пускались высоко въ аренду. Аренда несла двацять чотыри тысячъ въ рѣкъ, — се вже щось значить, а нынѣ, прошу, що осталось? Три коршминѣ, кажу, три коршминѣ — зъ шѣснацять, та и зъ тыхъ хочуть арендарѣ

утѣкати. Отъ вамъ тверезость, отъ окоманія! Замѣсть дваццать чотыри тысячъ теперь и трехъ тысячъ годѣ выдусити зъ аренды. Руина, руина, чиста руина“.

„О, руина, правда, правда“, потвердивъ Гуляйпольскій. „Пропинація — се велика сила.“

„Се все, усе!“ горячився Пужаковскій. „Пропинація се нашъ дохѣдъ, нашъ, колисьто найпевнѣйшій, неохибный дохѣдъ, що єго и слота не забье и вода не забере и огонь не спалить и градъ не побье. Пропинація се головна жила нашого господарства, се перша промысленна спѣжива нашихъ сырыхъ плодѣвъ, се нашъ навѣзъ, се наша волѣвня, се нашъ робѣтникъ, се наша приманююча сила, — пропинація — се грунтъ и баста!“

„О, пропинація то грунтъ“, зновъ потакнувъ Гуляйпольскій, „пропинація се нашъ ратунокъ, се нашъ спасъ!“

„Ну, а до чогожь то все йде теперь?“ тягнувъ дальше Пужаковскій. „Хлопамъ тверезость, хлопамъ школы, хлопамъ рады и повѣтові и громадскі, ба й до сойму, ба й до Вѣдня! Всюда высаджують

хлопа на передъ, съ нимъ панькаются, возятся, якъ съ збитымъ яйцемъ, — хлопъ и хлопъ, якобы вже й никого не було бôльше на свѣтѣ. А шляхта где? Шляхта пôдъ стôль, шляхта въ куть, жидамъ и хлопамъ на услуги!“ Пужаковскій такъ розгорячився, наче бô ѓнъ справдѣ бувъ найчистѣйшою шляхоцкою крови. Въ Гуляйпольского ажъ вступивъ духъ и ѓнъ поналивавъ всемъ повнѣ келѣхи.

„Пью на здоровье шляхты, мои панове“, гукнувъ Гуляйпольскій. „На здоровье нашей шляхоцкою реставраціи. Vivat конфедерація шляхты!“

Гуляйпольскій поздоровкався съ всема товаришами и выхиливъ чарку до дна.

„Такъ, такъ, моспаненьку“, тягнувъ дальше Гуляйпольскій, „реставрація шляхты — оеь надъ чимъ намъ треба заходитись. Конфедеруймось, братаймось, — а нѣ то пропадемо! Намъ лишаеся ще одна стеблина до ратунку. Се есть пропинація, якъ, моспаненьку, дуже справедливо завважавъ нашъ дорогій пленипотентъ. Шляхта повинна ожити, схамену-

тись, Мости Добродѣю, пѣзнати свѣй ин-тересъ и не попуститись своего права. Такъ! се наше право!“ гримавъ Гуляй-польскій вдаривши кулакомъ въ стѣлу,
„се наше право, наше, наше! Теперь хочуть намъ и се право выдerti и зновъ такъ въ поле вывести, якъ съ паньщиною! Го, го, моспаненьку, бачнѣсть! Въ друге не обдуришь. Такъ, брiатя, треба намъ сконфедеруватись!“

„Такъ, такъ сконфедеруватись!“ озвались голоса.

„Конфедерація, конфедерація!“

„Прочъ съ нашою рѣвнодушностію!“

„Прошу, прошу, те, те, те,“ озвався затревоженный староста. „Я Panie Dzieju, мушу троха успокоити. Станъ не есть такъ небезпечный, якъ здаеся. Нема причины тревожитись. Гм, гм, те, те, я, Моспане, мушу пригадати, що навѣтъ самі завзяті противники, то есть, те, те, оппозиційнй газеты признають, що гм, гм, rząd sprzyja krajowi. Прошу, прошу, те, те, такъ есть, сприяе, сприяе. Слово гонору! Вправдѣ пропинація мусять, те, те, те, то есть мае бути знесена“...

„Що? що? Знесена? Пропинація знесена?“ закричали голоси.

„Nieprozwalam, Panie Dzieju! Nieprozwalam!“

„Veto, veto!“

„Але жь прошу, прошу“... благавъ староста.

„Го, го! Пропинація знесена?!“

„Протестую!“

Го, го! Моспаненьку!“

„Але прошу, прошу о голосъ, я ще не докôнчивъ, — пропинація не буде знесена“, добивався голосу приголомшений староста.

„А, а, а — то що иншого! Просимо, просимо!“

Саме теперь побачивъ староста, що въ кôмнатѣ появился ще Прачиньскій. Ђму стало якось ніяково, ôнъ замнявся и не знавъ, ôтъ чого зачати.

„Прошу, я не перерываю, прошу дальше“, звернувся Прачиньскій до старосты.

„Мы власне, гм, гм, говоримо о оборонѣ интересôвъ шляхты“, почавъ наконецъ староста. „Я такожъ всѣма силами

обстаю за тымъ, те, те, якъ ёго, то ёсть за тыми интересами и будъте певнѣи, мои панове, гм, гм, що я се говорю въ душѣ тыхъ, котрыхъ те, те, заступаю, то ёсть маю честь заступати и представляти. Але мы, то ёсть власть, котру я заступаю, мусимо числитись съ духомъ часу. Ёсть певнѣи перестарѣлѣи формы, то ёсть, гм, гм, перестарѣлѣи въ очахъ такъ званого либерализму, котрѣи треба замѣнити новыми. Гм, гм, моспане, ходить о те, що бы при змѣнѣ формы не змѣнено самой рѣчи. Такъ на прикладъ либералы кричатъ на пропинацію, що се забутокъ середновѣчныхъ часо́въ“...

„Ага, кошерно - тевтонскѣи крикуны“, озався Прачинскѣи.

„Такъ ёсть, те, те, Panie Dzieju, — псевдолибералы“.

„Жидо́вскѣи по́дбрехачъ!“

„Те, те — гм, такъ! Ну, то ёсть фактъ, съ котрымъ треба числитись. Слава вольности, свободы, — либерализму дуже пригожа для всякой власти. Вольнодумцѣи домагаются, щобъ знесено пропинацію яко середновѣчный привилей.

Ну, гм, гм, панове знаєте, щó то значить право пропинаціи — для насъ — гм, то есть моспане, для обывательства. Се есть *pervius vitae*. Перетяти его, знести се право, значить розтяти житье нашего обывательства“.

„Се руина, наша руина!“

„Дуже добре сказано, гм, гм, и для того наша власть мусить застановитись, якъ погодити тѣ суперечнѣи интересы. Треба отже конче вынайти нову форму. Наше вольнодумство має то до себе, що дуже легко вдоволяєся самою формою. Щожъ зробимо? Ото, моспане, скажемо: выключне право пропинаціи зносится — але ажъ по двацять пяти лѣтахъ — зносится“...

Шумъ зновъ почавъ пòдòйматись.

„Але прошу, прошу... Теперъ ще не зносится право пропинаціи, ажъ по чверть столѣтїю — и то, прошу, не за дармо, але за вынагородою, те, те, за сплатою. А се, моспане, не мала рѣчь, бо за влѣи вольнодумцѣ и вороги шляхты, котрыхъ гм, гм, не мало знайдете и въ нашòмъ краю, жадають бесплатного знесеня вы-

ключного права пропинаціи. А такъ скажѣмъ собѣ правду *entre nous*, межи нами — мають рацію, бо анѣ титулъ сего права, анѣ его выключнѣсть обывательска не оправдуются исторично.“

„Якъ то, тажъ мы ѡтъ вѣкѣвъ, ѡтъ найдавнѣйшихъ часѣвъ були панами пропинаціи“, озвався обыватель зъ „забранныхъ дѣбръ“. Ёму забрали жидаы весь ѡтцѣвскій мастокъ за довги и ѡнъ зъ того часу все жалився, що ёму неправно забрано, сконфисковано ёго добра, та зачислявся до патріотичныхъ мученикѣвъ.

„Польске право узнае тѣлько за шляхтою право власности“, троха на здогадъ озвався Прачиньскій.

„Такъ, такъ, *Panie Dziejcu*, гм, гм, я, то есть мы такожь такъ говоримо передъ свѣтомъ, противъ тыхъ вольнодумцѣвъ, противъ ворогѣвъ шляхты и будьте певнїи, що такїи историчный вивѣдъ буде прїинятый за основу „предложеня“, то есть „проекту о знесеню права пропинаціи“. Але инша рѣчь мѣжь нами, якъ мы *sans génade* толкуемо. Аджѣ жъ вѣдома рѣчь, що се було постыдно для

шляхты займатись ремеслами та якими тамъ промыслами. Се все оставлялось простому поспѣльству. Оно зъ давень давна выварювало меды, оно мало свои винокурнѣ, а хочь гм, гм, моспане, шляхта въ великихъ руинахъ, то есть, те, те, те, пѣдувавши на маєтку бралась и собѣ до винокурства, до пропинаціи, то се тѣлько моспане, задля бѣды, ради нужды. Шляхта, моспаненьку, знала свое „чоповѣ“, а поспѣльство робило на чопове. Ну, але те, те, те, се мимоходомъ кажучи. Я тѣлько нагадую се, щобъ дати цѣну нашому праводавчому помыслови сплаты за знєсенє права пропинаціи“...

„Та, але я читавъ, що то самі дѣдичѣ мають складати той фондъ пропинаційный“, озвався Гуляйпольскій. „Ну, моспаненьку, и щожь мы зыскаемъ? Одною рукою бери, а другою дай, отъ се тѣлько Нѣмецъ такъ выгадає!“

„О, прошу, прошу, то не Нѣмецъ, а таки нашъ землякъ такъ выгадавъ. Гм, гм, и якъ славно выгадавъ, те, те, якъ его! Дуже славно. Такъ выдаєся, що ось шляхта стала такъ великодушною, та

й сама зрѣкаєся свого права, сама платитъ за знесенєе своего таки права! Не правда жь, якъ се величаво. Ну, моспане, а на дѣлѣ оно выходитъ совсѣмъ иначе, гм, гм, совсѣмъ иначе. Кто жь то буде складати пропинаційный фондъ, якъ не тѣ самѣ, що пють горѣвку? Нашѣ пропинаційнѣ консументы, нашѣ хлопы, поспѣльство — они то своимъ грошемъ зложатъ сей фондъ! Отъ, якъ выдумавъ нашъ землякъ, моспаненьку! Такъ и Нѣмецъ не выгадає! И такъ, *Ranie Dzieju*, будете панове мати и сплату и пропинацію и заткаете горло тымъ крикунамъ, бо прошу, прошу, те, те, моспане, по двайцятьпяти лѣтахъ остаются всѣ коршмы, такъ якъ и теперь, паньскими и кождый може выробляти горѣвку и закладати шинкъ чи коршму. И на око буде здаватися, що кождый може се робити, а на дѣлѣ не такъ. Кто має теперь горальню и коршмы, той буде мавъ ихъ и потѣмъ, а кто новый схоче заводити коршмы, той мусить призволятись у насъ!“ Староста съ думою показавъ рукою на свои груди. „Ну, прошу, моспане, якъ можна

призволити нову коршму тамъ, где вже єсть давна? Се деморализація! Закрѣмось деморализацією, те, те, те, якъ єго, то єсть взглядами на моральнѣсть и скажемо: не можна заводити новой коршмы, бо вже є давній, було бѣ за богато, розпивався бѣ людекъ, — не можна! Не правда жь?“

Всѣ сидѣли та слухали якъ зачарованій, тѣлько судя, нотарь и двоухъ „експосесіонатѣвъ“ спокѣйно грали виста. Навѣть Прачиньскому подобалася бесѣда старосты и ѣнѣ разъ вѣ разъ покивувавъ головою. Лице Гуляйпольского такъ и розсвѣтилось радостью та червонѣло неначе мѣсяць у повню. Ѧнѣ вже вѣ думцѣ перебиравъ, где бы тутъ поставити хочъ одну коршму вѣ Корытахъ, заки прійде до новыхъ порядкѣвъ сѣ пропинацією. Зѣ радости зновъ наповнивъ ѣнѣ выпорожненій чарки и крикнувъ:

„Vivat proripasu!“

Задзвенѣли здоровій чарки, ще бѣльше розгорѣлись лица, а староста вѣвѣ свою рѣчь дальше:

„Найже жь теперь, то єсть, те, те,

моспане, по дваццятъпяти лѣтахъ кто въ необывателѣвъ схоче забавитись въ пропинацію, най спробуе завести горальню! Горальня и такъ сама собою звычайно не оплачуеся, а тѣлько такъ въ господарствѣ великѣмъ, вразъ съ волѣвнею, съ дешевымъ робѣтникомъ. А тутъ най спробуе гнати горальню не маючи своихъ коршемъ! Гм, гм, най спробуе! Гдѣ буде ѣнъ збувати свою горѣвку! Ге, ге, ге! Ну, та прошу, прошу, у кого то на селѣ знайдѣся такій капиталъ, щѣбъ заводити свою горальню? Гм, гм, видите, мои панове, и по чверть столѣттю останеся пропинаціѣный монополь за панами, — а въ теоріѣ, передъ свѣтомъ, передъ тыми вольнодумными крикунами мы будемъ величатися, що ось то мы у себе знесли пропинацію, та ще якъ великодушно!

„Браво, браво!“

„О, прошу, прошу, се не мои помысли, се замѣры моихъ.... те, те, те, нашихъ проводникѣвъ, нашихъ зверхникѣвъ. *C' est la intention de notre régime!* Я тѣлько хотѣвъ показати, що мы йдемо до лучшого, а не до гѣршого. Мы повин-

ні завѣрити нашимъ проводникамъ, которыхъ загальне довѣріє поставило на чолѣ нашего те, те, те, якъ єго, — правитель... нашої самоуправи. О, моспане, нашъ многозаслуженый землякъ зъ Бовшовець, наша ексцеленція зъ Рожискъ, нашъ маршалокъ... прошу, прошу, — они стоять у насъ на чолѣ, имъ повѣрено власть, — съ часомъ те, те, буде бѣльше, буде все въ нашихъ рукахъ, — тѣлько, гм, гм, мои панове безъ крику, мало-помало... *et, et notre régime et nous* — се одно, одно, одна душа, одна гадка!“

Всѣ були вдоволені, всѣ пили всякій здоровля, обѣймались, цѣлувались и зновъ пили. Тѣлько Прачиньскому не до ладу була та спокѣйна, сама собою вдоволена радѣсть. Єму бажалось темного свѣтла, нарѣкань, жалѣвѣ, щобъ середъ непорядного заколоту блыснути своими гадками, стати месією хочьбы спершу въ тѣмъ малѣмъ повѣтѣ.

„Ничого бѣльше небезпечного, якъ ѡтдаватись марнѣй оманѣ“, заговоривъ ѡнъ съ огнемъ. „Подивѣмся тѣлько вколо насъ, щѣ у насъ дѣється? Безладъ, — анар-

хія, — нѣ, не анархія а *хлопáрхія!*“
Прачиньскій такъ и съ прѣголосомъ вы-
мовивъ се свое ново выгадане слово, що
нимъ думавъ незадовго повеличатись въ
новôй статіи и нимъ здивувати весь
свѣтъ „Narodówki“.

„Такъ, хлопархія, — се насъ руїнує
и мусить довести до упадку! Чимъ єсть
нынѣ хлопь? Хлопь єсть собѣ паномъ,
а панъ — слугою, невôльникомъ свого
великого имени, свого роду, своєї исто-
рії. Мы служимо хлопови, мы на него
робимо, мы мусимо єго навѣтъ слухати!
Я вамъ заразъ дамъ доказъ. Я до васъ,
пане старосто, маю одну важну претенсію,
— дуже важну!“

Староста струхлѣвъ. „Прошу, про-
шу, гм, гм, яку претенсію?“ спытавъ
ôнъ тревожно. „Я готовъ до всякихъ у-
слугъ“.

„Я потребую мати ексекуцію на
хлопôвъ“.

„А на що, якъ смѣю спытати?“

„На то, щобъ ихъ приневолити, йти
до мене на роботу, на ланъ, на жыва.
Ось у мене перестигло збôже и нїякъ не

можу роздобути робѣтника. Каждый хлопь перше коло своего порався, нѣ за що не поде на лань. Менѣ треба екзекуціи, — щобъ имъ показати, що они мусятъ дворови робити“.

„А, а, а, гм, гм, Panie Dzieju, се трудна справа“, замнявся староста.

„Ось бачите и на тоє виходить! Не можна, бо у насъ хлопархія! Не можна тыкати хлопа, хочьбы тобѣ все зѣгнило на полю, хочьбы до снѣгу мало стояти на пни, хочь гинь, хочь пропадай — не можна! Преси ласки, чи зволятъ екосити, зкати, звести — просися!“

„Га, те, те, то єсть, якось не уходитъ силувати. Моспане, — свобода, свобода“...

„Ага, хлопархія, хлопархія — и вы самѣ садите хлопа на крѣло, та ще й панькаєтесь съ нимъ!“

„Гм, гм, Panie Dzieju, небезпечно противъ волоса чесати, але те, те, те, *paullatim summa petuntur!* Най но помало по̀дѣтнемо крыла тымъ хлопоманьскимъ крикунамъ, тымъ просвѣтителямъ, тымъ отверезителямъ, тогды й буде мо-

жна хочьбы й противъ волоса чесати. А й теперь схочете, можна вамъ помогчи, порадити, можна вамъ дати, чого бажаєте. Тòлько треба покрывки. Най се буде, гм, гм, те, те, якъ єго, най буде яка змова противъ двора, аграрна агитація, заколотъ, отъ мы, моспаненьку, заразь ихъ выведемо на прохолоду, насыплемо бобу, не то екзакуцію дамо, а й до арешту, до криминалу“.

„Ба, покрывки давати, ждати, що колись, може... Економія не знає жданки. Заразь, таки заразь! Робòтника треба, робòтникъ мусить бути, безъ просььбы, за однимъ словомъ! Хлопы се нашй историчнй робòтники, ихъ и машины не заступлять. Сеи историчной звязи не можна розривати, а мы єи розтяли, мы дали волю хлонскòй громадѣ, дали єи выростати въ силу безъ пана, безъ дѣдича. Осъ чимъ мы прогрѣшились противъ нашой историчной идеи и теперь йдемо до руины. А нашй проводирѣ щò? Ще й грають въ ту трубу, панахають наше историчне тѣло, ховають собѣ нову гайдамаччину! Для хлопòвъ особнй приви-

леѣ вексельовѣ, для хлопѣвъ банки, для хлопѣвъ и право за лихву и ще ѣ устава противѣ пьянства! Отѣ до чога мы ѣдемо! Тѣлько коло хлопѣвъ ходи, ихѣ бережи, обезпечай, на нихѣ працѣю, за нихѣ думай, имѣ служи! А мы шляхта гинь, пропадай! Отѣ чому я кажу, що намѣ ничога теперѣ радуватись та ѣтдаватись марнѣю оманѣ. Мы далеко, дуже далеко ѣтѣбли ѣтѣ нашего историчного идеалу народного, мы кинули въ болото нашѣ историчный клейнѣтъ шляхоцкѣй, ще ѣ самѣ ѣго допчемо и доптати помагаемѣ. Що зѣ насѣ буде, якѣ хлопѣ порозумѣе все тѣ свои права, якѣ дѣйде до того великого розуму? Кто буде пивѣ нашу горѣвку? Чи пѣде хлопѣ зажичатись до двора, якѣ банкѣ ѣму буде дававѣ не то грошѣ, але ѣ зѣже — и ще до того дешевше ѣтѣ насѣ на малѣй процентѣ и безѣ ѣтробку за пожичку? Чимѣ оплатимо робѣтника, якѣ не будемо могли давати пашнѣ на ѣтробокѣ, якѣ насѣ будуть потягати за лихву? Що намѣ зѣ того, якѣ хлопѣ буде добре матись? До чога ведуть тѣ школы, тѣ якѣсь читаль-

нѣ для хлопѣвъ, тѣ якійсь товариства для просвѣты народа? Упаде коршма, упаде горальня, пропаде господарство, а вразъ съ горальню пропаде и наша продукція волѣвъ! Руина, чиста руина“.

„Браво, браво, пане Альфреде“, озвались голоса зъ всѣхъ бокоѣвъ.

„Ахъ, коханий, любый пане Альфреде, якъ зъ нашего сердца, якъ зъ самыхъ нашихъ устъ выйнявъ ты тѣ слова. Ахъ, ходи, коханий пане Альфреде, най тебе поцѣлую“, промовивъ Гуляйпольскій мало не съ слѣзами въ очахъ. Ёму пригадався ёго колишній сонъ, онъ ще бѣльше розжалився и припавъ на шію Прачиньскому.

Зновъ наповнились чарки. Почали пити здоровлье Прачиньского. Кѣмната ажъ тряслася ѣтъ голосныхъ „виватоѣвъ“.

Прачиньскій радувався, що трафивъ своѣй братаи до сердца. Онъ набиравъ щоразъ бѣльшого духа.

„А щѣ нашій проводирѣ, нашій мужѣ стану, нашій пресвѣтлѣ ексцеленціи?“ говоривъ Прачиньскій съ ще бѣльшимъ жаромъ. „Се зрадники нашій, запродан-

цѣ, запродають нашъ клейноть, нашу справу, нашъ идеаль, запродують, якъ запродавали ихъ батьки и дѣды нашу рѣчь посполиту за часѡвъ Станислава Августа нашимъ ворогамъ. Кухарчуки, торговичане, потомки нашихъ ѡтступникѡвъ, люде темного роду — ось они накинудились намъ за проводирѣвъ и верховодять! Та якъ верховодять? Отъ вамъ Валевскій фалшує нашу исторію, величає царицю Катерину, оправдує, выхваляє подѣлъ Польщи! Ну, Валевскій, звѣтна рѣчь, нечистого роду. Побѡчна дитина Наполеоньского урода. Але отъ вамъ правнукъ гетьманьскій, отъ вамъ самъ цвѣтъ торговичанъ, преславный графъ Станиславъ Тарновскій — що ѡнъ дѣє? Болотомъ обкидає всю шляхту, публично передъ цѣлымъ свѣтомъ ганьбить всю шляхту нашу, що она здирає нарѡдъ, лупить его зо шкѡры, дере зъ него лихву — *порціями!* Публично передъ цѣлымъ свѣтомъ кричитьъ, що мы беремо лихву зъ народа, порціи, порціями живимось!“

„Порціи — лихва? А се щѡ?“ закричали голоса.

„Порції — здирство?!“
„Тажъ порції, моспане, бували у насъ
зъ вѣку-правѣку, не нынѣшна установа.“

„Ось бачите, що выгадавъ, щобъ
насъ обезславити, насъ передъ свѣтомъ
лихварями назвати.“

„Онъ самъ брехнею лихву бере, за
позволеньемъ, моспаненьку“, гукнувъ Гу-
ляйпольскій.

„Але жъ прошу“, оббѣзався Пужа-
ковскій до своихъ товаришѣвъ, „тажъ
порції и у насъ и у васъ и въ Гололя-
тахъ и въ Швадронѣвцѣ и въ Дарданѣв-
цѣ — всюда порції. Що жъ се? Хиба жъ
се лихва, якъ запоможесе хлопа на пе-
реднѣвку, якъ єму дасться пашнѣ и ка-
жесе потѣмъ ѳтробляти, замѣсть брати
ѳтъ него процентъ? Що у хлопа праця?
Не буде робити, буде на запѣчку лежати.
Праця у него не має нїякои вартости.“

„А на моихъ добрахъ тожъ були
порції, зъ дѣда-прадѣда водились“, озвав-
ся и панъ на забранихъ добрахъ. „И якъ
жежъ єго ѳ господарити безъ порцій. Се
жъ добродѣйство для люду, що не знає
ваги працѣ.“

„И на те все мы мовчимо!“ ще бѣльше розжарювався Прачиньскій. „Мы даемо битись по лицу власными зрадниками! Але я не перенесу на собѣ сего сорому, я — я прилюдно вызву того Станислава на поединокъ! Я якъ Рейтанъ своею грудію заслоню нашу честь, але не кинусь имъ до нѣгъ, не буду валятись въ ихъ поросѣ, але хлюсну имъ въ саміи очи.“

„И я съ тобою, коханий пане Альфреде“, крикнувъ Гуляйпольскій, рознявши руки. „И я съ тобою, — ще моя стара рука“....

„И я, и я, и я — и мы, мы всѣ, всѣ разомъ за нашъ гоноръ народовой“, роздалися крики.

„Я розѣбю те гнѣздо краковскихъ шершунѣвъ, до крыхты рознесу“, говоривъ Прачиньскій, не зважаючи на тѣ крики. „А то они засѣли на нашѣмъ Бавелю та давай нашимъ добромъ торгувати, нашу рѣчь посполиту панахати, та ще й себе одинъ другого величае и курульскій крѣсла въ народнѣй радѣ засѣдае. Отъ хочѣбы й Матейко, давай такого

зрадника Тарновского та на образъ Баторого розмалёувати*), на вѣки вѣчній прославляти, а той въ ѳтплатъ ему королѣвске берло ткне — и заводять на смѣхъ и соромъ нашъ комедію передъ цѣлымъ свѣтомъ, що ось то Матейко держить королѣвске берло польске — Матейко король Польци! И мы маємо ще очи на те все дивитись, ще й практикуємо и собѣ гейбы то зъ радости пѳдскакуємо якъ дурный лошаць на бичѳвнику! Ось якъ убрали насъ краковскій шершуны въ свои шоры!“

„Прочь съ ними, прочь съ ними! — На погибель Станьчикѳвъ!“ закричали голоса, задзвенѣли келѣхи, полялось розжарююще вино.

„Сей подвигъ мусить выйти ѳтъ насъ“, зачавъ зновъ Прачиньскій. „Шля-

*) На образъ Матейки „Стефанъ Баторій“ лице Тарновского майже съ вѣрностію портрета зняте зъ теперѣшного гр. Станислава Тарновскоого професора поль. литературы въ Краковѣ и автора статіи „О Porcyach“.

хта нашого повѣту не повинна дрѣмати якъ доси, повинна зробити починь въ нашой органичнѡй праці народо-вѡй, повинна на своѣмъ чолѣ поставити маршалка, що знавбы боронити нашій інтереси, що потягнувбы за собою и другі повѣты, а тамъ и цѣлый край привернувъ на нову дорогу, що знавбы загрѣти серця всѣхъ, въ всѣхъ грудахъ оживити нашъ идеаль. Мы мусимо прилюдно запротестувати противъ ганьбы порцій, запротестувати противъ по́суду шляхоцкои лихвы, очистити нашъ дорогий клейноть, мы мусимо самі стати на чолѣ.“

„Такъ, такъ разомъ запротестуемо противъ порцій!“ почали кричати.

„Якъ на долони выкажемо, що у насъ нема порцій“, гукали другі забувши, що передъ хвилію самі жь призналися до порцій.

„Не можемо ѡтдаватись оспалости пана Бжушковекого“, хотѣвъ бувъ зновъ говорити Прачиньскій, але крикъ єго товаришѣвъ приглушивъ єго голосъ.

„О, будемо протестувати на погибель Станьчикамъ!“ кричали одні.

„Се московскій запроданецъ. Рублѣ, рублѣ!“ кричали другі.

„Vivat нашъ коханий Прачиньскій!“

„Конфедеруймось, конфедеруймось!“

„Подольска конфедерація противъ Станьчикѡвъ!“

„Vivat конфедерація, погибель краковскимъ шершунамъ!“

„Най жиє нашъ маршалокъ Прачиньскій!“

„Най жиє нашъ Рейтанъ Прачиньскій!“

Оклики не уставали, чарки наповнялись и выпорожнялись, головы розгорѣлись. Каждый говоривъ, кричавъ, то величавъ Прачиньского, то клявъ Краковянъ та вымахувавъ руками на все боки, наче бѣ въ кѡмнатѣ набіралась цѣла громада гуркотливыхъ вѣтракѡвъ и гудѣла на все заставки та розмахувала довгими крылами. Прачиньскій съ щоразъ бѡльшимъ огнемъ розводивъ свои думки о новыхъ великихъ дѣлахъ шляхты, о поединку съ Тарновскимъ, о протестѣ

противъ порцій, о народовѣмъ идеалѣ шляхты, о Бжушковекѣмъ, о выборахъ новой рады повѣтровои, Гуляйцольскій гукавъ щось о пропинаціи и хвалился, що поставитъ три коршмѣ въ Корытахъ, Пужаковскій нагадувавъ золоті панцизняні часы и клявъ шизматикѣвъ, обыватель зъ „забранныхъ дѣбръ“ плакавъ надъ „забранными краями“, а староста заклинався въ своѣй жичливости для шляхты и разъ вразъ твердивъ: „rząd sprzyja krajowi, Moster Dzieju!“

За той часъ въ свѣтлицѣ танцѣ велись на своѣй ладъ охочо. Слѣдомъ за Прачиньскимъ и Пужаковскимъ перенеслась вся знать поважныхъ мужчинъ до кѣмнаты, где лялося вино и клетѣла „политична“ розправа. Въ свѣтлицѣ лишилась сама молодѣжь. Чотырохъ неѣтступныхъ старостяньскихъ поклонникѣвъ безъ утомы носило на своихъ рукахъ чотыри старостѣвны пѣдъ быстрымъ доглядомъ старостихи, що стерегла своихъ дочокъ, якъ манипуляційный директоръ своихъ актѣвъ. Чотырохъ почтовыхъ и телеграфичныхъ аспирантѣвъ давало собѣ

духа на всѣ заставки. Се була головна гвардія гулякъ, до котрыхъ ще часами поневолю прилучувався Верцѣвентскій и панъ Семень. Панъ Запольска и панъ Дрипталеска потворили вколо себе два осѣбні кружки дамъ, що продавали петрушку и „ценауровали“ всѣхъ молодцѣвъ та панянокъ. Панъ Дрипталеска жалилась на теперѣшну молодѣжь, що єи не дѣстає рицарского духа и сердечной мягкости та ввѣчливости для пань, а Запольска, мовѣбы згадала давнї часы, коли то єи неразъ доводилось бути гувернанткою высокородженихъ панянокъ, почала широко розводитись о романтичнѣй поезїи, згадала щось о Бродзиньскѣмъ, о Марїи Мальчевского и конче напиралась, щобъ имъ кто задеклямувавъ Мицкевичевого Густава зъ „Dziad-ѣвъ“. Та не знайшлося никого, кто бъ знавъ на изусть премогучї слова божевольной розпуки любовной. Она сама почала нагадувати о срѣбнѣмъ мѣсяченьку и „кропистѣй росѣ“, о „туманѣ якъ снѣговый пухъ сивѣмъ“, о „тѣй самѣй зѣрцѣ“ вечѣрнѣй, що михтить на веходѣ, и навела такї

марева на своїхъ слухачокъ, що они стали споглядати на широкі́ окна осрѣ́блені́ яснымъ свѣ́тломъ мѣсяця, а коли наступила перерва въ танцяхъ, вийшли въ садокъ, розглядати бѣлолицѣго мѣсяця, моргаючу зѣрку всхѣдну и сивого тумана.

„Мусимо теперъ съ нимъ розправитись“, заговоривъ Пюрчиньскій до своихъ товаришѣвъ, гнѣвно споглядаючи за Семеномъ, що мовчки та съ веселимъ лицемъ йшовъ слѣдомъ за Дульцею и Уршулею.

„А, треба провчити того простака“, озвався Хлыстуньскій.

„Я его змушу до поединку! Якъ такий вѣль смѣе переймати менѣ панну, та ще й пхатись до танцю, не знаючи й ногами волочити!“ грозивъ Пюрчиньскій.

„Але таки заразъ, тутъ на мѣсци, въ садѣ! Се буде дуже романтично. Побачишь, що заразъ десять панночокъ залюбится въ тобѣ по шию.“

„А я тобѣ буду за секунданта, о, буду, я все готовъ съ тобою. А дамо прочуханця тѣй поганѣй квашѣ! Такъ и на

мѣси розôлєся квашою. А се буде съ шикомъ!“

„А чимъ бы то такъ его взяти: на шпады, чи на пистолеты? Отъ тамъ въ другой кôмнатѣ висять на стѣнѣ два здоровы пистолеты, мабуть и набиты“, озвася Выпражилъ.

Пюрчиньскій якось задумався. Видко, не дуже до вподобы припала ему остра розправа.

„Оттакъ по нашому, на кулаки“, ôтôзвася „Философъ“.

„А щô жь? Такъ, штухана, штухана въ бôкъ, та кулакомъ въ каркъ та въ рôвъ, за плôтъ! Отъ и позбудешя своего соперника!“

„Нѣ, нѣ, мусить бути поединокъ — для шику!“ говоривъ зновъ Выпражилъ, нагадавши собѣ, щô его неразъ дôбре пражили штуханцями та кулаками.

„Е, я мушу поединкуватись!“ поважно озвася Пюрчиньскій. „Туть моя честь, моя слава, а може й щô бôльше... Тôлько дôбре не нагадую собѣ, кто мае першій стрѣлъ, — чи вызванный, чи вызываючій?“

„А, вызванный!“ оббъзався Выпра-
жилъ.

„Нѣ, вызывающій!“

„Але жь вызванный, вызванный!“ озва-
лись другіи голоса. „Рѣчь ясна, кого вы-
зываютъ, той має першій стрѣль“.

„Такъ значить, треба такъ зробити,
щобъ онъ мене вызвавъ“, заговоривъ
Пюрчиньскій. „Я буду мати тогды пер-
шій стрѣль. — И стрѣлю, а ѳттакъ
втѣчу — думавъ Пюрчиньскій самъ про
себе.

„Такъ, такъ, треба ему що нибудь
такого зробити, щобъ онъ вызвавъ“, по-
твердили товаришѣ. Всѣ посчезали въ
темныхъ тѣняхъ деревъ.

А панъ Семень ишовъ слѣдомъ за
Дульцею и Уршулею, ишовъ, ишовъ и
думавъ, думавъ, въ радощахъ розпльав-
ся и не стямився, якъ загубивъ слѣдъ
своихъ зѳрокъ и самъ опинився конецъ
саду надъ журкотливимъ потокомъ, где
недавно Дульця съ Прачиньскимъ такъ
уносилаь надъ красотою тихого закутка.
Вся широка долина була якбы вкрыта
срѣбнымъ серпанкомъ — сивымъ туманомъ.

номъ, тихимъ сномъ спочивала пѣдъ сръбнымъ накрываломъ, а блысучій потѣкъ неначе сръбна стяжка выкручувалась середь той долины. На темносинѣму небѣ, чистѣмъ якъ кристалъ, плававъ мѣсяченько середь меркотливыхъ зѣрокъ, сръбнися, сынавъ тихимъ, лагѣднымъ свѣтломъ неначе величава лампа середь тысяча свѣчокъ пѣдъ величезнымъ, темнолакирнымъ наметомъ. Гдѣсь далеко озывалась тужлива сопѣлка, чистымъ та любымъ голосомъ до сердца пробиралась, любій мары наводила, думки розколысувала. И въ сердце Семена озвалась якась тиха радѣсть, нѣбы тиха любовь просіяла, сердце огрѣла. Гляне ѳнъ на ясні зѣрки и ѳму здався, що се свѣтятъ ясні очи Уршулѣ, що онде мигогать, неначе моргають, палкїи очи Дульцини, що онде вырынаѣ ѳи румяне личко, до него усмѣхаѣся, а онде зновъ заяенѣла постать Уршулѣ, затряслись ѳи кручїи волося, зашеlestѣла ѳи шовкова сукня. Радѣе сердце Семена. И не може ѳнъ вгадати, куда ѳму своимъ сердцемъ прихилитись, кого вѣрно покохати? Дульцю? Ахъ, она така

гарна, чарѡвна, така люба, — она жь єго перша у танець вывела, — о, любо, любо було хочь постояти коло неи, хочь надивитись на єи пышну уроду. Та згадає ѡнь Прачиньского, згадає Дульцину пышну красу и сердце єго заньє. Не полюбить она єго николи, не зглянеся на него, коли єи клонятся такї паны! И Семень нагадує собѣ Уршулю, якъ она єго перша щиро привитала, любыми словами до него заговорила, якъ опѡсля середь танцѣвъ до него усмѣхалась, коло него присѣдалась та у танець пѡдохочувала, — згадає, — и любымъ здаєся єи образъ, любо озываются єи слова, чаруютъ єи блыскучїи очи. Тѡлько жь Дульця красша! Красше лице, палкїйшїи очи, гарнѣйша постать, чарѡвнѣйшїи голосочокъ. Та гордовита, мабуть!

Щось зашелестѣло за Семеномъ мѣжь деревами, почувлись голоса, спѣшна ходá.

„Ага, єсть!“ почувся голосъ и до мѣсяця блысли два малесенькїи шкла на товстѡмъ носѣ. Семень пѡзнавъ цвикеръ Пюрчиньского.

„Мой пане!“ озався грубый голосъ Пюрчиньского, „я маю съ вами розправу!“

„Та бо зачинай, — до дѣла!“ почувся тихій шепѣтъ Выпражиля.

„Паль-валь, тай вже!“ озався Хлыстуньскій.

„Мой пане!“ почавъ зновъ грѣзно Пюрчиньскій, близше приступаючи до Семена. „Мой пане, то єсть, ты воле, якъ ты смѣвъ ѡтѡбрати менѣ панну Гуляйпольску, якъ смѣвъ съ нею гуляти, ты штурпако, мене по ногахъ доптати, мене... Я тобѣ...“

Семень схопився, ѡнѣ побачивъ до мѣсяця, якъ до него сунувся кулакъ Пюрчиньского. Кровь заграла въ нѣмѣ такъ живо, якъ вже давно не грала, хибѣ ще того вечера, якъ єму свѣтився передъ очима здоровый гарбузь, якъ ѡнѣ палкими очима, мовъ грѣзный Зевсь, споглядавъ на Голопятску „плебанію“. Кровь заграла въ нѣмѣ, сильнїи кулаки стиснулись, — Семень ѡтѡбивъ однимъ кулакомъ руку напастника, а другою сунувъ навманя, у пѡтемки — и тѡлько почувъ, якъ цвикеръ двенькнувъ о дере-

во, а его кулакъ осѣвъ на огорчастомъ носѣ.

„Я тебе... на поединокъ“, залепотѣвъ Пюрчиньскій, гдесъ провалившись въ корчѣ.

„А протакъ, протакъ — мудъ, — берѣмъ его!“ почувлись коло Семена головы почтовыхъ и телеграфичныхъ аспирантовъ и зновъ высунулись чіисъ кулаки. Семень нагадавъ собѣ свои вояцкіи часы, закрутивъ вколо себе млынка своими здоровыми кулаками, якъ довбеньками лущивъ по чужихъ раменахъ та плечахъ. Его противники розскачили на всѣ боки, щось гепнуло у рѣвъ, мало не провалилось у потѣкъ. Се Выпражилъ, обѣрвавши добраго прочуханця въ самъ каркъ, шубовенувъ такъ нещасливо въ набережнй корчѣ.

„А, бодай его, — кулаки якъ камѣнцѣ! Лупить якъ довѣнями. Охъ!“ чути було стоны товаришѣвъ Пюрчиньского.

„Я не казавъ, берѣмся разомъ всѣ“, озвався Выпражилъ на силу выдрапуючись зъ рова.

„Отъ захотѣлось вамъ печеного леду“,

съ сумнымъ спокойемъ сказавъ „Философъ“
вылазючи изъ за дерева. Онъ одинъ дер-
жався зъ далека и заховавшись за дерево
не попавъ пѣдъ твердѣ кулаки професора.
На щастье въ садѣ не было вже никого
и никто не замѣтивъ горячои розправы
межи професоромъ а аспирантами.

Пѣсля такого несподѣваного „поедин-
ку“ Семень якъ думный витязь вертавъ
поважно и спровола до свѣтлицѣ. Прохо-
ловши зъ першого гнѣву онъ радъ бувъ
зъ цѣлои тои пригоды. „Отже видко вже
й другимъ впала въ око прихильность
панни Гуляйпольскои для мене — роз-
думувавъ панъ Семень, — зяздро имъ
стало мого щастя! Але жъ наторощивъ
имъ, що поамятають!“ Семень выпру-
чавъ свои широкѣ рамена, не знати, чи
готовъ онъ бувъ ще разъ помѣряться
силою, чи въ думцѣ розтверавъ рамена
передъ чарѣвною постатю панни Гуляй-
польскои, що такъ и не сходила ему зъ
очѣй. Зъ свѣтлицѣ розливалось рясне свѣ-
тло, гудѣла весела музыка, высокѣ тѣни
якъ ѣтъ вихру носились, миготѣли, разъ
въ разъ перелѣтали по при яснѣ ѣкна. Се-

мень пѳдѳйшовѳ вже теперѳ смѳлѳйше до панни Уршулѳ, що задумана придивлялась гулящймѳ, хотѳвъ навѳтъ щось промовити до неѳ, але зѳ радости не знавѳ що такого сказати, и тѳлько усмѳхнувся и ставѳ за ѳѳ плечима. Онѳ бувѳ теперѳ ѳѳ нѳмымѳ поклонникомѳ, любувався ѳѳ тонкимѳ станомѳ, вонею ѳѳ пышно-учесаного волосѳ, ѳѳ блыскучими дѳядемами.

Не такѳ скоро и не такѳ смѳло появились почтовѳ и телеграфичнѳ аспиранты. Першѳй всунувся „философѳ“ и якось зѳ коса споглянувѳ на Семена, за нимѳ невдовзѳ появилася Хлыстуньскѳй и не зважаючи на свѳѳй зачервонѳлый нѳсъ пустився гуляти. Вже починало на дворѳ зорѳти, якѳ появилася Выпражилѳ и Пюрчиньскѳй. Тѳлько жѳ оба они не сунулись вже до свѳтлицѳ, а пѳшли до кѳмнаты, где озывались голоснѳ „виваты“ на честь Прачиньского. У Выпражиля були дуже заболоченѳ черевѳки, у Пюрчиньского вже не свѳтився на носѳ далекоглядный цвикерѳ, а тѳлько самѳ нѳсъ якось дуже червонѳвся и мовбы ще бѳльше напухѳ.

Семень тѳлько мимоходомѳ спогля-

нувъ на своихъ соперникѣвъ, ще бѣльше запышався и снувавъ дальше свои любѣи думки, вдвляючись то въ Дульцю, то въ Уршулю.

Тымчасомъ гамѣрливе товариство поважныхъ мужчинъ добилосъ до своего берега. Голоснѣи крики ставали щоразъ голоснѣишѣи, ажъ глушили музыку. Наразъ якъ зъ процы выскочили зъ кѣмнаты Гуляйпольскѣи и Прачиньскѣи побравшись попѣдъ рамена. У каждого зъ нихъ була фляшка вина въ рукахъ, лице Гуляйпольского було сине якъ бѣозъ, у Прачиньского горѣли очи, якѣи жаромъ свѣтились, а на лицахъ выступили два круглѣи румянцѣи. Прачиньскѣи крѣпився и пѣддержувавъ похитливого Гуляйпольского, що якъ у танцю выкидавъ ногами та пѣдѣймавъ фляшку въ гору ажъ пѣдъ саму стелю.

„Гей музыка, мазура, — бѣлого мазура!“ крикнувъ Гуляйпольскѣи до музыкѣи. „Бѣлого мазура — погуляѣмъ!“

Музыки заграли грѣмкого мазура. Гуляйпольскѣи съ Прачиньскимъ понеслись по свѣтлицѣи, затупѣтли ногами,

вымахували фляшками та все кричали: „погуляємъ, брата, погуляємъ“. За ними выскакували зъ кѣмнаты парами веѣ поважнѣй мужчыны „политичной розправы“, кто съ фляшкою въ рукахъ, кто съ келѣшкомъ, тупотѣли, пѣдекакували, заточувались и тожь выгукували. Пужаковскій скакавъ попѣдъ боки съ обывателемъ зъ „забранныхъ дѣбръ“ и разъ въ разъ кричавъ: „гейже, vivat конфедерація“, а обыватель додававъ: „vivat реставрація“. Верцѣиентекій тягнувъ нотаря и вымахувавъ рукою, мовѣбы шаблею рубавъ, и кричавъ: „на погибель Станьчикамъ, на погибель нашимъ ворогамъ, vivat Прачиньскій, vivat нашъ маршалокъ!“ Навѣтъ староста и судя розъохотились до танцю та пѣддержуючи одинъ другого розписували „мислѣте“ на веѣ боки. „Го, го, мы пѣддержуемъ повагу права, го, го, пѣддержуемъ!“ гукавъ судя. „Се все наша голова въ тѣмъ, наша голова“, бурмотѣвъ староста похитуючи своєю лысою, рудавою головою. Вся свѣтлиця ажъ задуднѣла, ходоромъ заходила ѣтъ галасѣвъ та стукѣтъ. Гуляки що разъ бѣльше

розъохочувались, щоразъ скорѣйше мчались по помостѣ та голоснѣйше тупотѣли ногами — и щоразъ дальше ѳтскакували ѳтъ себе. Съ крикомъ „vivat нашій красній панѣ“ выпили они здоровлье просто въ самыхъ флашокъ и ще бѳльше хитаються на ногахъ потягли гарныхъ пань до бѣлого мазура. Прачиньскій мовъ несамовитый вытинавъ голубчика съ Дульцею, Гуляйпольскій вчѣпився Запольскою и гукавъ щось о проинаціи, Верцѣвентскій закрутивъ съ Уршулею такого млынка, що ажъ о стѣну повалився, а староста вытрѣщивши свои и безъ того вытрѣщковатїи очи запинився передъ старостихою и непѳзнаючи свои власной жѣнки любенько припрошувавъ еи до бѣлого мазура впевняючи по десять разъ, що „zad sprzyja krajowi!“ Старостиха розсыпалась на свого чоловѣка цѣлою тучею палкихъ слѳвъ, староста остовпѣвъ и зновъ щось замуракотѣвъ, але тутъ же нагнався Пужаковскій съ панною Дрыпталською и крикнувъ надъ самою головою остовпѣлого старосты : „кто не съ нами — противъ насъ!“ та схопивъ въ пѳдѳоки зляканого

старосту и помчавъ якъ вихоръ выгукуючи та витупкуючи, що ажъ запятки трѣщали. „Ану, панове — кугутика!“ гукнувъ Прачиньскій и ще дужше задуднѣвъ помѣсть, панѣ ѳтлѣтали на бѳкъ якъ легкї снопы, а гуляки крутились млынка, выкидали руками и ногами та гукали „гей-га, гопъ-га, гопъ дзѣсь-дзѣсь!“ Гуляйпольскій съ Прачиньскимъ а судїя съ нотаремъ зновъ счѣпились разомъ, захопили мѣжь себе старосту та закрутили такого веремїя, що мало всѣ не провалились на землю. „Vivat пропинація!“ гукавъ Гуляйпольскій, „не попустимъ, братя, свого права“, погукувавъ Прачиньскій, „vivat стара гвардія“, кричавъ судя, а староста тѳлько бурмотѣвъ: „sprzyja, sprzyja krajowi! vivat nasze obywatelstwo!“ И зновъ метнулись гуляки до пань, зновъ понеслись пары за парами, заохали гарнї дамы, загудѣвъ помѣсть ѳтъ лопоту запяткѳвъ.

Вже на дворѣ добре розвиднѣлось; ѳтъ ясного свѣта, що бивъ крѳзь широкї ѳкна, поблѣдли и пожовкли лямпы та свѣчки, помарнѣли гарнї панѣ, полиняли

пышнѣй сукнѣ, а музыка все ще гудѣла
охочого мазура, а гуляки гуляли щоразъ
завзятѣйше, мовь безъ памяти лѣтали, та
ще разъ и ще разъ пили здоровье та гу-
кали „vivat“ и зновъ гуляли ажъ пѣтъ
котився ряеными краплями по лицахъ, а
курава дымомъ сповнила всю свѣтлицю.
Ще всходяче сонце блыснуло своими зо-
лотыми промѣнями на „бѣлого мазура“,
мовь усмѣхнулось до безпамятної гульнѣ
и пригадало брыкливѣй шляхтѣ, що пора
вышити „стремѣнного“.

VI.

Була вже дуже пѣзна осѣнь. Дощѣ ляли не цѣлыми днями а цѣлыми тыжднями, день въ день, безъ перестанку хлюпотѣли, иногда съ снѣговицею переплѣтались. По дорогахъ розтѣкались непроходимі калюжѣ, по ровахъ та долахъ пропливали мутні рѣки и потоки, весь свѣтъ, здалося, перемѣнився въ превелике, до безоднѣ розквашене болото. А холодні, до живого переймаючі вѣтры и день и нѣчь гудѣли зъ пѣвнѣчного заходу, надували важкі, дощеві хмары, мовъ зъ якои безоднѣ выкидали цѣле море плюскотливого дощу, засували цѣле небо сумными, оловяными бовванами и закрывали цѣлу землю непроглядною пѣтьмою. Тяжко було въ таку пору и за порѣгъ выхилитись. На поляхъ и по доро-

гахъ було глухо та пусто, никто не показувався на далекихъ шляхахъ, тѣлько гайвороня вразъ съ густыми хмарами чорными стадами налѣтало, сумно кракало, обмоклыми крылами трѣпотало, або гдесъ-недесъ потопали въ болотѣ лихомъ гнаніи возы та пѣшіи пѣхотинцѣ. Все, здалося, завмерло, у туманѣ потонуло, поснуло, нѣ свѣту божого, нѣ людий не видати.

Ще бѣльшій сумъ окошився надъ Голопятами. Невелике село, колись то у пѣзну осѣнь такъ веселе, гамѣрливе, сповилося теперъ якимсь тяжкимъ смуткомъ. Давно небѣленіи стѣны похилыхъ хатъ попѣдрываніи, дощемъ розбитіи приспы, повгинаніи, зеленіи стрѣхи бѣзверхіи, пообломованіи плоты, пообсовованіи острѣжки, пустіи хлѣвы та стайнѣ, — все те пахло якоюсь страшною пусткою. Нѣ слѣду не було тои тихой домашной работы, що робится по нашихъ селахъ въ пѣзну осѣнь по стодолахъ, ще повныхъ всякои пашнѣ, по хатахъ и коморахъ наповненихъ недавно выбраною городовиною, где журчать жорна, тупають сту-

пы, стукотять пранники та макоfony. Де-де тѣлько було чути плачь малои дитины, де-де выглядали зъ хать сумнѣи лица, або часами просувались болотнистыми улицями попѣдъ плоты похилѣи, мовъ погорѣленѣи постати задуманыхъ чоловѣкѣвъ.

Навѣть на попѣвщинѣ було тихо и сумно. О. Дамянъ прибитый клопотами и горемъ не встоявъ противъ навѣсныхъ ворогѣвъ и злягъ тяжкою недугою. Северина не ѡтступала ѡтъ бѣткѣвского ложа, якъ приморожена квѣтка тремтѣла надъ пригасающимъ свѣтломъ своего рѣдного сонця. Панѣ-матка, мовъ пѣдкошена, на силу вешталась коло господарства, побивалась надъ тяжкимъ нещастьемъ та стиха вздыхала и молилась. Навѣть наймички и наймиты якось посоловѣли, якъ соннѣи мары снувались за своимъ дѣломъ и тѣлько часами стиха прошептывали якѣсь проклоны. И ихъ сердце скимѣло, жалемъ ворухилось за добрымъ пан-отцемъ, що за паньскою напастю, за людскою злостю, за свѣтовою неправдою не мѣгъ на свѣтъ Божій тихо дивитись, въ мирѣ-покою проживати.

Только середь самого села на горѣ бѣлѣвъ новый великій будынокъ пѣдъ широкимъ гонтовымъ дахомъ, якось пышно и думно споглядавъ на цѣле село своими новыми великими ѡкнами, мимо слоты свѣтився середь села якъ бѣлый лебедь середь багнистого озера. Широка крѡвля зъ бѣлыхъ гонтъ на швайцарскій ладъ зложена, ажъ вылыскувалася ѡтъ плюскотливого дощу и здавалася мовѡю полякерованою, свѣжо вымытою. Высокі стѣны, заслонені широкою крѡвлею ѡтъ дощу, свѣтились якъ бѣлый папѣръ, а широкі рамы ѡконні та просторі дверѣ ажъ займали за очи свѣжою ясно-зеленою краскою. Только малый дзвѡнокъ на верху пѣдъ зубчастымъ дашкомъ казавъ догадуватись, що се не паньскій двѡрокъ, а нова школа голопятека.

На долинѣ коло греблѣ счинився великій крикъ и луною пѣшовъ по всему селу. Здавалось, що тамъ зѡбралася цѣла голопятека громада та пѣдняла галасъ на все село. Зъ помѣжь великого гамору выбивались голосні крики, та грѡзні голоса, то жѣночій плачь, начебъ тамъ

завелася яка буча. Середь крикливыхъ голосовъ чути було тяжкї проклоны та нарѣканя. Крики, проклоны, нарѣканя лунали по долинѣ, стелились ажъ до самого паньского двора и тамъ мовбы зновъ оживали, перемѣнялись якимь глухимъ гаморомъ. Се займали громадеку худобу зъ пасовиска и гнали до двора. Съ перегодомъ стали голоса розходитись по селѣ. Се розходились люде до своихъ хатъ та по дорозѣ ще гаморили, гукали. По пѣдъ гору коло коршмы пѣбиралось зъ десятокъ чоловѣковъ, голосно выгукуючи та розмахуючи руками. За ними недалеко йшло кѣлька жѣнокъ съ слѣзами въ очахъ.

„Господоньку небесный, свѣтоньку божій, чи чувавъ кто, чи видавъ, чи въ снѣ пригадавъ таку напасть!“ говорила одна жѣнка мало що не на голосъ плачучи. „Скарана година съ тымъ нѣвѣрнымъ паномъ! Щобъ єго тяжка година не минула, щобъ єго трястя побило за нашу кривду.“

„Не богато тои худѣбки лишилось, тай та марно пропаде“, бѣдкалась друга

жѣнка. „Та Господь же знає, щó теперь робити бѣднѣмъ людямъ. Дома и стѣблинки не ма, ничимъ самому християнинови прожити, а тутъ ще й худобу годуй, на пасовиско не пускай.“

„Хиба най зъ голоду гине таки въ очахъ, передъ часомъ! Гдѣсь и надъ нѣминою не зжалитя“...

„Але, ле, — зжалитя кумонько! Где тамъ зжалитя! Скорше камѣнь розжалишь, якъ того звѣрюку. Надеръ онъ нашего добра, надеръ, вже не першій разъ, нашимъ добромъ збогатѣвъ, та ще не насытився, ще те пасовиско хоче загарбати. Щобъ его сто колькокъ вкололо, щобъ его кожда наша гóрка слѣза огнемъ спалила.“

„Най займає, най займає“, завзято гукавъ одинъ зъ помѣжъ чоловѣкѣвъ махаючи кулаками въ сторону двора. „Най наѣсться моєю конякою, — щобъ его въ горлѣ задавила, — най собѣ тримає — и такъ менѣ єи не треба! Щó съ нею буду робити? На запѣчку не заховаю, а въ голодѣ не дамъ загибати.“

„Отъ и доправувались до собачого хвоста! Теперь хочъ сядь та й плачь!“

„А где жь то нашй раднй, где Кѣндрать, нашъ панъ начальникъ преславный? Мабуть примерзъ до паньской клямки! На запѣчку заховались, теперь и носа своего не высуе! Га, зрадники, давайте ихъ сюда, най идуть вызволяти нашу худобу.“

„Оно, бачте, люде добрй, таки такъ треба буде зробити“, заговоривъ одинъ чоловѣкъ стаючи передъ коршмою. „Отъ покличмо цѣлу громаду, най громада насъ розсудить. Най та наша старшина стане намъ тутка до ока, та най передъ цѣлою громадою скаже, на якій конецъ она насъ завела въ таке болото? Чи жь намъ въ першій разъ правуватись? Правувались нашй батьки, правувались и мы не рѣкъ не два, та все таки пасли худобу на нашѣмъ пасовиску. Ажь ось якъ настали отті двѣрскй заушники, такъ и занапастили нашу справу. Оттеперь и зводятъ тобѣ комисіи, та й кажутъ, що се не наше пасовиско! Чи не смѣховиско людске! Кто бѣ таке пригадавъ, що наше пасови-

ско, зъ дѣда-прадѣда наше пасовиско, та було таки не наше! Смѣхъ людямъ казати. Най она собѣ буде сто разы комисія чи не комисія, а оно таки не може бути, щобъ мое та не було мое.“

„Таки й бо правда, свята правда“, озвався другій чоловік. „Отъ якбы й менѣ сказала комисія, що сей кожухъ та не мѣй, а паньскій! Мѣй батько въ нѣмъ ходивъ и я въ нѣмъ ходжу, а дасть Богъ дочекати, то й сынъ ще нагрѣся.“

„Якъ не заграблять за податки або за школу“, съ насмѣшкою пѣдхопивъ ктось зъ помѣжъ гурту.

„Ну, якъ за виннѣ, то ще й не жаль чоловікови, якъ заграблять. А хибажъ мы що завинили панови?“

„Та оно, куме, бачите не въ тѣмъ рѣчь. Ось тѣ паны ѡтъ комисіи казали, що судъ присудивъ пасовиско панови!“

„Ага, га, шпачки на вербѣ. Дури хлопа, бо хлопъ дурный. А чому они не присудили перше? Чому не присудили за нашихъ батькѡвъ, чому не присудили за старои рады? Ажъ ось якъ Кѡндрать Макогѡнъ вхопився паньскои клямки та

вбравъ цѣлу раду въ паньскій шоры —
отъ и тогды присудили! Бачь, яку вы-
кинули штуку! Я вже не нынѣшний.
Не легко мене здурити. Та ще кто знає,
що оно за комисія була. Коли они по
правдѣ судили, такъ за що имъ такъ го-
ститись въ дворѣ? Еге!“

„Щось тутъ покрутили, що й самъ
чортъ не розбере.“

„Отъ задурили дурныхъ!“

„Ну, комисія, такъ комисія; най
буде, що тутъ покрутили та намъ тѣлько
тумана пѣдпустили. Але за щѣжь до кри-
миналу забрали стѣлько нашего люда?
Цѣле село перетеребили! Се не абы-що!“

„Пусткою стало цѣле село, — ажъ
сумъ бере“, потакувавъ другій, загляда-
ючи скося до коршмы.

„Отъ где було давнѣйше и весѣля
о тѣй порѣ по всѣмъ селѣ гудуть, тай
оказія не одна лучится, а теперъ якъ Та-
тарва перейшла“.

„Гай, гай, видко, не далеко вы ще
по свѣтѣ бували! Абожь то до крими-
налу невинныхъ не садять! Та хибажъ
нашій якій злѣдѣвъ, чи розбишаки, чи па-

лѣѣ? Хибажъ ихъ не за те забрали, що не давали панови пасовиска, що вступились за нашу кривду? А я жъ ще самъ хлопцемъ памятаю, якъ цѣла наша громада съ цѣпами та рыскалями залягла пасовиско и не вступилась комисіи и паньскихъ посѣпакъ прогнала — и таки на нашомъ стало, — а криминалу не було!“

Громадка чоловѣкѣвъ що разъ ближе присувалась до коршмы. Зъ коршмы выйшло имъ на зустрічъ ще кѣлька чоловѣкѣвъ та почали балакати про пасовиско, про зраду громадскои старшины. „Покличмо громаду, покличмо цѣлу громаду!“, чути було голоснї крики, ажъ веѣ мало помалу попереступали до коршмы и тамъ засѣли за чарками горѣвки. Журба та розпука нещастныхъ людїй шукала собѣ розрады въ безпамятности. За чаркою горѣвки затихавъ голодъ, мовкла грызота, забувалась тяжка недоля, а гучна розмова въ гамѣрливѣмъ товариствѣ съ грѣзными криками, проклонами та погрозами якось хочъ на часочокъ приглушувала заподѣяну кривду, що наче змією обвилась коло серця приголомшенихъ людїй.

Тымчасомъ жѣнки йшли дальше дорогою бѣдкаючись надъ своею недолею. Они на силу пробирались по слизѣкѣмъ болотѣ, навкруги ихъ було сумно и мрачно, тѣлько на горѣ яснѣла школа высокими, бѣлыми стѣнами, та широкимъ блыскучимъ дахомъ, немовъбы згорда на нихъ споглядала.

„Якось не сидится нашему професорови въ новыхъ палатахъ“, озвалась одна жѣнка, споглядаючи на зачиняній зеленій дверѣ. „Гдесъ ганяєся по свѣтѣ, якъ не-самовитый, та ще въ таку пору, що й собаки за порѣгъ не выженешь“.

„Совѣсть грызе, кумонько, совѣсть не дає спочинку на самотѣ. Чижь то не грѣхъ такій хоромы ставити та на те людий здирати. Тяжкій грѣхъ, кумонько! А маложъ то нашихъ слѣзъ потонуло въ тыхъ стѣнахъ, мало то нашої працѣ пропало за тыми вытребеньками. Ще якъ свѣтъ свѣтомъ никто не видавъ такой школы. Где то школа, где то школа, то паньскій хоромы а не школа. Отъ и въ нашѣмъ дверѣ не блыщатся такъ ясно ѳкна, та й не такій широкій якъ въ тѣй

школѣ. А дворѣ хочь до церкви приста-
вляй, а въ серединѣ якій тамъ свѣтлицѣ,
якій свѣтлицѣ, Господоньку, а все на ти-
совыхъ помостахъ, хочь тѣсто качай, такі
бѣленькі, такі гладенькі. Ой, Госпо-
доньку, грѣхъ, тяжкій грѣхъ. Где тутъ
нашимъ дѣтямъ ходити, куда имъ до та-
кои школы! Дитина злякаєся и духа въ
собѣ забуде, якъ побачить такі хоромы,
що ихъ и не въ кожного пана подыбати.
Тажь то цѣлѣсеньке село за про ту школу
на жебракѣвъ зѣйшло, въ довги попало
и вже до суду вѣку не оправится“.

„Ой правда, кумонько, свята правда.
Вже намъ нашего добра не бачити. Тажь
то по 40 сръбонныхъ ѳтъ кожного нумеру
выбирали, на 40 сръбонныхъ нашій статки
продавали, нашій коморы грабували. А що
тутъ ще нашої працѣ пѣшло, кѣлько то
вся громада ще нарѣбилась, кѣлько то
нашого поту крѣвавого, кѣлько нашихъ
слѣзъ гѣркихъ мы тутъ намѣсились, на-
шимъ горемъ его паньскій зѣбаги покры-
вали! Ой Господоньку, тажь то 40 сръб-
онныхъ не легко сказати, а коли жь то ихъ
приробити!“

„Ой пропали мы, пропали, звалилась на насъ бѣда зъ всѣхъ бокѡвъ. И зъ ѡтси горяче и зъ ѡтти боляче. Не знать, якъ и прожити бѣднымъ людямъ до переднѡвку. Тажъ то не мало такихъ бѣдакѡвъ, що ледви що мають чимъ перекалатати до Рѡзда. А опѡсля щѡ?“

„Ой грѣхъ, тяжкій грѣхъ доводити людій до такои нужды. Щѡ тымъ панамъ гдесъ серце не красея дивитись на таку людску недолю. Тажъ то совѣсть, кумонько, совѣсть и въ злодѣя пробудится, и злодѣй, кажуть, часомъ бѣдного пожауе. А тожъ сидѣти у такихъ хоромахъ, панувати на тисовыхъ помостахъ, та дивитись крѡзь блыскучій ѡкна на людску бѣду, на людскій плачь! Гай, гай, Господоньку, тажъ то серц екрѡвавится, занивае, слѣзы самій лютее, якъ глянути по нашѡмъ селѣ. Где то наша веселѡсть, где то наша радѡсть, — мовъ чорнымъ повѣтромъ завѣяло.“

Жѣнки опинились пѡдъ школою и поставали.

„Ой кумонько, добре Трохимъ казавъ, що имъ серце не розжалится! Где

въ нихъ совѣсти пытати! Отъ и той, чуете“, — жѣнка показала на школу, — „и той буюе, вы́брыкуе, якъ кѣнь на добрѣмъ ѡвѣѣ. Носить его якась пѣмста Богъ знае куда. Ъздить, та й Ѫздить и пѣпару ему нема, якъ та сновида въ саму тяжку слоту кудась повѣявса. И на що тои школы, коли разъ у разъ запоромъ стоять? Хиба дивитись на неи та людеку кривду собѣ нагадувати!“

„Ага, куда Ѫздить! Хиба жъ вы, кумонько, не чували? Якусь велику паню сватае, до панѣвъ залицяеся та съ панами братаеся.“

„Бачь, куда его поперло! Мѣжъ панѣвъ помѣзь та тамъ и свою совѣть запропастивъ! А то якъ до нашої попадянки сватавса, то й не деръ носа, а сидѣвъ въ старѣй школѣ.“

„А якъ гарбуза пѣднесли, то мовъ несамовитый ставъ. Съ панами спѣзнавса та й панюшится. И громады не хоче знати и пона за пошитье не мае, дуеся якъ пугачъ на дзвѣнници — и не приступай! Ще й пугукуе надъ людскою недолею.“

„Та послушайте но, що я вамъ роз-

кажу“, озвалась Василиха. „Отъ вчера якъ всилився мого чоловѣка, репяхомъ причѣпився: поѣдьте, Василю, зѣ мною завтра, каже, поѣдьте, я вамъ що хочете дамъ, тѣлько поѣдьте. А якжежь тутъ ѣхати въ таку плюту, въ такій безодній дороги, въ таку лютъ?! И себе занапастись и худобу потратувешь и воза положишь.“

„Та гдежь теперь ѣхати, Господоньку, тажь то кара Божа за порѣгъ выхилитись.“

„Кобы то ще не далеко, а то ажъ до Корыть!“ говорила Василиха.

„Отъ куда єго!“ скликнули жѣнки покивуючи головами та слушаючи говѣрливои Василихи.

Ну, всилився мого чоловѣка, нѣякъ не ѡтпекатись. Я вамъ — каже — дамъ, що схочете за вашъ трудъ, и сына вашого, — мого Ивана, — зъ школы вызволю и все вамъ зроблю, тѣлько поѣдьте. Ѳтмовляєся мѡй чоловѣкъ и сякъ и такъ, — нѣ, таки ѣдьте та ѣдьте. Нѣ, каже мѡй чоловѣкъ, хочъ менѣ и золотї горы обѣцуйте, а не поѣду. Якъ те-

перъ ѣхати, коли заразъ за селомъ така пропасть, що й четвернею воза не вытягнешь.“

„Таки й правда, кумонько, теперъ никто навѣтъ не ѣде, хибѣ той почтарь съ бѣдою.“

„Такъ, чувте, професоръ якъ почувъ такий ѳтказъ, ажъ за голову взявся, мало не заплакавъ. Що жъ менѣ теперъ дѣяти — каже, — я жъ на васъ всю надѣю покладавъ, що вы менѣ въ пригодѣ станете, а теперъ такий завѳдъ! Я мушу бути завтра въ Корытахъ, щобъ и цѣлый свѣтъ валився, щобъ прійшлось пѣшки въ болотѣ грязнути — поду! Отъ и зжалився мѳй чоловѣкъ надъ професоромъ; хочъ и не мало лиха залявъ онъ намъ за шкѳру, а все жъ не годится и намъ лихомъ ѳтплачуватись. Най тамъ Господъ розрахуе его совѣсть, мовляли нашѳ панотець. Я бѳ вамъ не радивъ, — каже мѳй чоловѣкъ, — пѣшки выбиратись въ таку слоту. И пѣшки не зайдете и возомъ не доберетесь. Отъ якбы вы сѣли на коня, то ще бѳ найскорше доѣхали. Конемъ, звѣстна рѣчь, и пропасть обѣдешь и че-

резъ болото проберешся. Якъ почувъ те професоръ, та ажъ сплеснувъ руками зъ радости. Отъ и мудро выгадали, Василю, каже, ей Богу мудро, а менѣ й на тямку не прійшло. досѣсти коня! Та не знаю, каже ему мѡй чоловѣкъ, — чи вы коли вже ѣздили верхи конемъ. — Ой чому нѣ, ѡтказує, не разъ ще хлопцемъ товкся по коняхъ и теперь зъумѣю, тѡлько дайте менѣ коня. — Щѡ жъ було робити, годѣ було ѡтпекуватись. — Мои конѣ не вчені самі пѡдъ верхомъ ходити, каже чоловѣкъ, але щѡбъ вы не кривдували собѣ на мене, не ѡтказуюсь, тѡлько кажу, щѡ мои конѣ не вчені пѡдъ верхомъ ходити та ще въ поединку. — Нѣчого, каже професоръ, се вже моя рѣчь, тѡлько дайте коня. Щѡ буде, то буде, а якоесь поѣду. — Отъ и радъ не радъ муѣвъ мѡй чоловѣкъ вылаштувати професорови коня, пѡдгодувавъ добре и окульбачивъ и уздечку новѣсенку давъ и цѣлый мѣшокъ оброку привязавъ на коня, щѡбъ було добре сидѣти, якъ на сѣдлѣ. Привѣвъ нынѣ рано коня та й зновъ каже професорови: ей паноньку, нагадайтеся

добре, бо не знаю, чи далеко доѣдете, розмѣркуйтесь добре, чи не лучше остаетись. Та професоръ, кумоньки мои, якъ побачивъ такого коня, и слухати не хоче такои рады. — О, поѣду каже, якъ на тарѣлецъ поѣду. — Ну, поѣдешь, такъ поѣдешь, думає собѣ чоловѣкъ, на упоръ лѣку нема, ѣдь собѣ хочь и на безголовье.“

„Ой щось его дуже наперло до тыхъ Корыть“.

„Кто его знає, чи то вже на сватанье, чи такъ въ гостину“, говорила дальше Василиха. „Только видко, щось его дуже принаглило, може й незадовго буде весѣлье. Ну, та пождѣтъ, най вамъ кѣнця докажу. Мабуть онъ сватаєся до якоись великои панѣ, бо якъ почавъ прибиратись, каже мѣй чоловѣкъ, — якъ почавъ прибиратись, то може й зо двѣ години прибирався, чепурился, якимись мастигами намащувався та якимись пахучими водами обливався, та такъ причепурился, що ажъ кѣнь побачивши его троха дуба не ставъ. На силу всадовивъ его мѣй чоловѣкъ на коня та все ему каже: ей паноньку, розгадайтесь, роздумайтесь, чи не

лучше дома остатись. А кòнь, бачте, почувши на собѣ чужого чоловѣка такъ и закрутився млынкомъ. — Нѣ, каже профессоръ, поѣду, поѣду... Ще ѥ покликавъ за собою школярѣвъ, щòбъ ѥго провожали за село. Отъ якъ выйшли за село, розказувавъ менѣ мòй Иванъ, то кòнь зновъ зноровився, почавъ крутитись млынка, ажъ профессоръ казавъ школярямъ кидати за собою грудками, щòбъ пòдòгнати коня. Та ѥ смѣхъ людямъ казати, якъ почали школярики кидати грудками за профессоромъ, кто влучить коня, а кто и потрафить самого профессора, та такъ ѥго и болотомъ обкидали. Ажъ ось на щастье надѣхала збараска почта и нашъ коняка побачивши другого коня якось пòшовъ въ дорогу. Та Господь ѥго знає, чи далеко онъ такъ заѣде“.

„Щòсь мабуть зсунуея зъ глузду! Чи жь оно годитея таке выправляти передъ дѣтворю?“

„Отъ и кажутъ: школа до розуму доводить, а тутъ и дѣти самі смѣются зъ профессоровыхъ выгадòвъ. Та ѥ якъ не смѣятись!“

Жѣнки стоячи пѣдъ школоу ще довго гуторили про професорскій выгады та дивогляды. Въ тяжкѣмъ смутку ихъ душа поневолѣ рвалась до веселыхъ рѣчій, до ѣтрады въ веселѣй балаканцѣ, щѣбъ хочъ на часочѣкъ забути лихо, розбити свою тугу-печаль.

За той часъ верставъ панъ Семень свою дорогу. Ёму й до головы не приходило, щѣ тамъ дѣється въ Голопятахъ, щѣ говорятъ про него голопятскій люде. У него були теперъ инші гадки, инші думки роились по ёго головѣ. Пѣсля бучного балю въ Корытахъ думки пана Семена буюали высоко й широко середъ паньского товариства. Имъ николи не приходилось понижатись до Голопять, клопотатись Голопятскими поговорами та недолею убогихъ людій. Горда душа пана Семена ще ѣбльше вбилась теперъ въ пыху пѣсля того, якъ ёму довелось побувати середъ пышного паньского товариства, где бувъ и панъ староста и панъ судія и стѣлько панѣвъ та панъ высокородныхъ. Скѣлько то разѣвъ вже не снились ёму тѣ пышні образы паньской гулятики, тѣ чарѣвнї

лица чепурныхъ пань, той приманливый усмѣхъ панны Уршулѣ и Кордулѣ! Такъ! обѣ сестрички разъ у разъ снувались у снахъ пана Семена, чарували его душу и онъ ѣ доси не знавъ, куда прихилитись своимъ сердцемъ. Прилинулобъ его сердце цѣлымъ жаромъ до любви Дульцѣ, та якась тревога ворушилась въ его души, ану жъ Дульця насмѣяся надъ нимъ, якъ насмѣялась надъ Пюрчиньскимъ, та ще ѣ може передъ свѣтомъ осмѣе его якъ нездогадливого простака. Оттогда хочъ пѣдъ землю провалися! И прихилаяся его сердце до Уршулѣ, нагадуются ему еи любѣ слова, еи мила стрѣча, еи вѣчливѣсть для него.... любѣ ему, мило ему на души, радѣбы онъ покохати Уршулю, забути про Дульцю, — та на лихо зновъ вырынае образъ Дульцѣ, ще чарѣвнѣйшій, ще любѣйшій и своимъ блескомъ закрывае померклый образъ Уршулѣ. Такъ побивався панъ Семень въ своихъ думкахъ и нѣякъ не мѣгъ ихъ довести до путя! Въ конецъ рѣшивъ, що всежь таки лучше мати въ руцѣ двѣ синицѣ якъ одну. Одна улетить — друга останеся!

Не разъ, бывало, сидячи у своихъ новыхъ свѣтлицяхъ новой школы, роздумуе собѣ, якъ то онъ незадовго заведе тутъ нове житье на паньскій ладъ, якъ гладкї помосты запустить воскомъ, а его жѣночка въ шовкахъ та атласахъ буде прохожатись скрипучими черевичками по тыхъ блискучихъ помостахъ, якъ онъ самъ згорда буде споглядати крѣзь ясны окна на своихъ колишнихъ вороговъ, якъ буде величатись передъ свѣтомъ своимъ щастьемъ. Отъ и рѣшивсь онъ чимъ скорше добитись своего щастя. Нынѣ бувъ день св. Уршулѣ, а на другій день припадало св. Кордулѣ. Панъ Семень рѣшивсь за всяку цѣну бути сегодня въ Корытахъ.

Вже отъ двохъ недѣль ладивсь онъ до той выправы, купивъ собѣ нову одежу, накуплявъ всѣлякихъ гостинцѣвъ для Уршулѣ и Кордулѣ и навѣтъ уложивъ собѣ на двохъ карточкахъ „повѣншования“ для своихъ богинь. Его душа якось вѣщувала ему, що на сихъ двохъ дняхъ рѣшится его доля, настане для него нове житье. Тому то онъ такъ дуже наперся на ту ѣзду до Корытъ и не ля-

каючися непроглядной слоты и норовистого коня, пустився въ дорогу.

Отъ и ѣхавъ онъ теперь верхи на норовистомъ кони Василевомъ за збараскою бѣдою *) почтарскою. Онъ мусѣвъ добре розчепѣрити свои ноги, щобъ вѣстись на величезномъ мѣшку половины чи оброку, привязаномъ посторонками до коня. Его довгі ноги дѣставали ледво що до половины мѣшка и сторчали по обохъ бокахъ коня якъ два гаки, разъ у разъ высуваючися зъ кульбакъ зробленихъ проворнымъ Василемъ на борзѣ зъ грубыхъ посторонковъ. Широкій, сивый плащъ обкидавъ собою цѣлого пана Семена отъ головы до ногъ и розкидався ще широкими складами по коневи. Зъ подъ широкого, червонымъ сукномъ подбитого ковнѣра высувались острокончасті ковнѣрики, сторчали намащені усы мовъ замерзлі квачѣ, а на головѣ по уха затиснувъ высокій, що йно куплений чор-

*) Въ ті часы, коли се дѣялось, ѣздила збараска почта *бѣдою*, с. е. возомъ о двохъ колесахъ.

ный цилиндръ. Въ одной руцѣ державъ панъ Семень розпяту широку червону парасолю, що неначе якій червоный дахъ розпростерлась надъ цѣлымъ вѣдцемъ, а въ другой руцѣ поводы и довгу фанду. Зимный вѣтеръ подувавъ зъ півночи и розкидавъ широкі полы плаща. Тогда видко було, якъ на Семеновыхъ грудяхъ телѣпались всѣлякі фляцины, пачки, пуделочка, скриночки, попривязувані шнурками до гузикѣвъ. Се були гостинцѣ, що Семень вѣзъ своимъ панночкамъ въ подарунку на именины. Тутъ були тонко вонючі перфумы и кольоньска вода, пахнючі мыла, позавивані въ „срѣбныхъ“ паперахъ, цукерки, заправлені кваснымъ малиновымъ сокомъ въ паперчикахъ съ любовными стишками, дактелѣ и помаранчѣ, солодкі рѣжки, люкреція и бомбонки, а навѣть сардинки въ бляскучихъ бляшаныхъ пуделочкахъ. Всѣ солодошѣ и пахошѣ, які тѣлько водились въ малѣмъ повѣтовѣмъ мѣстечку — телѣпались теперь на грудяхъ пана Семена, якъ якій малый крамикъ вразъ съ сардинками,

що, незнатъ чому, выдались Семенови тожь само „паньскими ласоцями“.

Въ густой мрацѣ дощевой, що сповивала всю землю непрогляднымъ туманомъ, и конь и довга постать Семена якось ще больше выросали въ гору, збольшались, ширшали. Здавалось, що се середъ широкои пустыни мандруе на великомъ навюченомъ верблюду якійсь чудоватый Англичанинъ въ широкомъ сивомъ наметѣ съ червонымъ верхомъ. Збараскій почтарь потрясаючись на своѣй бѣдѣ по багнистыхъ вертепахъ и ямахъ только зъ подъ лоба споглядавъ на Семена, якъ на якого опыра, и що силы подганявъ свою шкапину, щобъ чимъ скорше отлучитись отъ „несамовитого“. А Семень мимо слоты и холоду валѣтавъ буйными думками зъ своего высокого сѣдала, линувъ душею въ далеку сторону подольского степу, сизымъ орломъ збивався понадъ Корытами. Бачить онъ передъ собою бѣлый дворокъ, бачить, якъ на зустрічъ ему выходитъ Уршиля и Дульця, якъ его сердечно витають, а онъ мовъ старосвѣтскій рицарь на крылахъ любви

зскакуе зъ своего „вороного“, чоломъ бѣе передъ своими краями и розкрывае передъ ними свою любячу душу цвѣтистыми словами, що вже ѓтъ двоухъ недѣль снуются по его головѣ, якъ джмелѣ по пустѣмъ улію. Панны Гуляйпольскій не то зачудованій, не то урадованій, а просто очарованій цвѣтистою вымовою Семена, его лицарскою поставою, ихъ сердца тануть передъ его горячими словами, якъ вѣскъ на огни, ихъ очи любымъ поглядомъ звертаются на него, а въ тыхъ очахъ сіяе вся ихъ душа, ихъ щирѣсть, ихъ любовь, снѣжній рамена голубятъ Семена, тулятъ его до лебединой груди, рожеві уста горячимъ поцѣлуемъ впоюются въ его розрадуване лице... О, любо ему, любо, солодко и мило!

„Ахъ, якже немилосердно гнетуть тї проклатї посторонки, мовъ дротами рѣжуть!“ застогнавъ Семень, поправляючись на своѣмъ мѣшковатѣмъ сѣдлѣ. Але се була тѣлько хвиля — прозы. Его душа зновъ полинула за любыми маревами. Онъ вытягнувъ зза пазухи двѣ карточки рожевого паперу и якъ школяръ передъ

экзаменомъ почавъ твердити на память свою вже по сто разъ повторювану лекцію. И зновъ стають передъ его очима: веселый двѣрокъ, привѣтлива Уршуля, чарующа Дульця, любою музикою гомонить въ коло него ихъ дзвѣнка, щебетлива розмова, любе свѣтло присвѣчує зъ ихъ палкихъ очій...

Отъ-отъ вже й недалеко. Дорога звертаєся ѳтъ гостинця — се шляхъ до Корыть. Онъ далеко въ густѳй мрацѣ бѳванѣють темнѳ лѣсы, а генъ-генъ на рѳвнинѣ мрѣють высокѳ тополѣ, якъ острроверхнѳ вежѣ — се хуторъ пана Гуляйпольского. Збараска бѣда помчалась дальше гостинцемъ, почтарь тричи перехрестився, ѳтчѣпившись „несамовитого“. Семень завернувъ свого вороного на болотнистый шляхъ до Корыть. Кѳнь якось закрутився, роздувъ свои нѳздря, форкнувъ и нерадо повернувся на шляхъ. Вороный кѳнь Василевый, що доси йшовъ спокѳйно слѣдомъ за збараскою бѣдою и низько похиявъ голову, мовъбы дрѣмавъ пѳдъ одностайный хляскѳтъ болота, здѳймавъ теперъ свою голову гордо до горы,

насторошивъ уха и разъ у разъ розду-
вавъ широкій нѣздра, мовьбы здалека вѣ-
тривъ недалекій ѳпочинокъ. „Гей, коню
вороненькій“, заговоривъ поетично Се-
мень, „коню мѳй вороный, заржи пѳдо
мною, почуй свою дорѳженьку, що сте-
лится до милои вѣ гостѣ“. А вороный,
начебѣ порозумѣвъ ту мову Семена, ще
дужше подѳйнявъ свою голову, ще бы-
стрѣйше насторошивъ уха и заржавъ-
заржавъ, ажъ цѣлый затряся. Семень
поклепавъ коня рукою по ши, поклепавъ
и зновъ промовивъ: „ей, чуєшь небѳраче,
кто на тобѣ скаче, чуєшь, причуваєшь,
якъ до жовтого ѳвса, до повного жолуба
поспѣшаєшь“. Та кѳнь зновъ повернувся
вѣ ту сторону, куда поѣхала збараска
ѳѣда, и почавъ крутитись на мѣци,
мовьбы хотѣвъ вернуться на гостинець.
Семень потягнувъ поводами, сѣпнувъ
разъ и другій, свиснувъ фандою и кѳнь
покрутивши головою пѳшовъ дальше.
Темнї лѣсы почали щоразъ ѳльше вы-
суватись зъ густои мраки, высокї тополѣ
щоразъ ѳльше виростали зъ землѣ и
розвиднювались, — отъ-отъ ще кѳлька

Одуравивъ. Євгеніи
Кіеві.

гонѡвъ и зъ сивои мраки вырынуть Коруита, заблыщить ясный двѡрокъ... Семень вже напередъ полинувъ въ тѣ дороги мѣсяца своего щастя.

Наравъ вороный кѡнь заржавъ, та заржавъ зъ цѣлои силы, ажъ Семень цѣлый стряся. Кѡнь почавъ живо стригчи ухами, якъ дивно перебиравъ ногами и зновъ заржавъ, та ще сильнѣйше, ще голоснѣйше. Недалеко на толоцѣ озвались конѣ, мовьбы ѡткликались своему осамотѣлому товаришеви. Вороный звернувъ зъ дороги и хотѣвъ пуститись полемъ навпрашки до своихъ. Семень мусѣвъ цѣлою силою стягнути поводы и добре пѡдмастити коня фандою, щѡбъ навернути его на дорогу. Та кѡнь почавъ теперь вертѣтись млынка, копырсати болото, форкати и махати головою, мовьбы его пчолы обѣли, и ни способъ не хотѣвъ пѡти напередъ. Семень коськавъ, виокавъ, телѣшавъ поводами, а тамъ и фандою почавъ лущити. Вороный ще дужше закрутився, стряся якъ бѣсноватый и почавъ фиркати задными ногами та скакати и головою крутити. Семень захитався на

своѣмъ высокѣмъ и непевнѣмъ сѣдалѣ, червона парасоля вылетѣла ему зъ рукъ и впала коневи на голову, а ѳттакъ на землю передъ самого коня. Кѣнь побачивши передъ собою невиданный червонный наметъ, цѣлою силою метнувся на бѣкъ и выскокомъ погнався полями туда, где ржали конѣ. Що дѣялось съ Семеномъ? Въ его счахъ закрутився цѣлый свѣтъ, ѳнъ чувъ, якъ перехилився на кони, якъ капелюхъ злѣтае ему зъ головы, якъ поводы вымыкаются зъ его рукъ, якъ наразъ все темнѣе и ѳнъ провалюеся въ якусь безодну, темну пропасть... Кѣнь ще волочивъ за собою довгу постать Семена, та на щастье слабій стремена скоро розвязались и воронный кѣнь помчався съ однимъ мѣшкомъ половы до своихъ товаришѣвъ.

Въ теплѣй кѣмнатѣ на софѣ сидѣла Уршуля. На нѣй була та сама жовта шовкова сукня, що то на балю додавала ей стѣлько приманливои красы; тѣлько зъ переду приперезалась бѣленькимъ, краями гафтованымъ та дрѣбненькими цвѣтами вышиванымъ фартушкомъ, якѣбы

про людске око, що осьто она господынею дому. На грудяхъ блыщалась на золотѣмъ ланьцужку велика бранзолетка, высаджувана дорогими камѣньчыками, а въ буйныхъ звояхъ чорного волося якъ сонце горѣла жовта рожа. Уршуля прибралась на свои именины якъ на яке свято по давному звичаю, коли то на св. Уршулѣ и Кордулѣ въ Корытахъ збиралось чимало гостей. Довга слота сегорѣчна розбила всѣ надѣлѣ на шумнѣ именины. До того ще Дульця выѣхала до далекихъ своякѣвъ, где ви сватали за якогось богатого панича. Уршулѣ приходилось самѣй однѣй стрѣчати свое свято. Отъ и сидѣла она теперь погружена въ думкахъ и мовчки перебирала пахучѣ билетики, що принесла почта въ день ви именинъ ѡтъ близькихъ и далекихъ знакомыхъ. Противъ неи въ коло великой печи стелились густѣ клубы дыму и тѣлько запахъ тютюну дававъ знати, що се дымится не коминь, а якійсь ненасытнѣй курець. Сподомъ виднѣлась зъ дыму пара великихъ, заболоченыхъ чобѣтъ и чути було паханье курця, мовьбы молотникъ молотивъ на тоцѣ.

„И Пужаковскій булабъ не зла пара для тебе“, озвався зъ дыму грубый, троха храпливый пѣдбасокъ, въ котрѣмъ не тяжко було пѣзнати голосъ Гуляйпольского. „А за Вѣрцѣпентскимъ нема що побиватись, у него горобцѣ свищуть и въ кишенѣ и въ головѣ.“

Уршуля ничего не ѡтповѣла, тѣлько выгядѣла ѡилеть Пужаковского и якосъ дуже пильно вдивилась въ него.

„Правда, Пужаковскій не въ ладѣ съ Папроцкимъ и Несецкимъ“, тягнувъ дальше Гуляйпольскій пакнувши скѣлька разѣвъ зъ свои величезной люльки, „але бачишь, мастокъ стане и за герѣ, а въ Пужаковского добре набитѣ кишенѣ. Го, го, знае, якъ заходитись! А подружившись съ Гуляйпольскими, положивбы корону своему маеткови, бо то Гуляйпольскихъ родина не абы-кому рѣвна!“

До кѣмнаты поспѣшно вѣйшла покоѣвка съ заляканымъ лицемъ и промовила дрожачимъ голосомъ: „Прошу паннунцѣ, принесли пастухи зъ поля якогось нежилого пана.“

Уршуля зѣлѣла и выпустила зъ

рукъ всѣ билеты, а зъ дыму высунулось затревожене лице Гуляйпольского.

„Що, що? неживого пана?“

„Або я знаю, — я боялася и глянути, — принесли на рукахъ въ такѣмъ заболоченѣмъ плащу.“

Гуляйпольскій выйшовъ на ганокъ подивитись, скѣлько правды въ словахъ переляканой покоѣвки.

Пастухи тримали на рукахъ якогось чоловѣка, заповитого въ широкій плащъ, а коло плота стоявъ припнятый кѣнь съ великимъ мѣшкомъ на хребтѣ. Пастухи розказали, якъ на толоцѣ появилася якийсь панъ на кони, якъ кѣнь ржавъ и рвався до другихъ коній, якъ скинувъ свого пана и волочивъ его по болотѣ, ажъ потому самъ сполоханий, причвалувавъ до ихъ стада. Притуплене око Гуляйпольского не могло розпѣзнати, щѣ се за чоловѣкъ павъ жертвою кѣньскихъ норобѣвъ. Гуляйпольскій стоявъ троха заляканий, троха заклопотаний, не знаючи, щѣ робити, чи прійняти мерця у себе, чи ѣтослати его до поблизького села до громадскои трупарнѣ. Уршуля показалаась

на хвилю въ дверехъ та побачивши мерця вся струхлѣла, крикнула „Jezus-Marya“, мало що не зѣмлѣла и втѣкала до своей кѣмнаты. Она й не догадувалася, що се була нещастна жертва еи любви. На щастье скоро навинувся Грицько-Жоржь, звѣстный „тотумфацкій“ Гуляйпольскихъ, и першій смѣло приступивъ до неживого знайды.

„Господи!“ крикнувъ Грицько, розкинувши плащъ, „та сежь панъ Квашиньскій зъ Голопять“.

„Що? — панъ Квашиньскій?“, здивованый спытавъ Гуляйпольскій.

„Квашиньскій? Та якѣбы онъ тутъ взявся?“

„Бѣгме, паноньку, що онъ! Онъ дивѣтъ живѣсеньскій, я бы й въ ночи пѣзнавъ тѣ усы. А якъ вѣраный, якъ на яке свято! Може где на празникъ выбрався. А якъ пахне, якъ миромъ помазанный“. Грицько оглядавъ Семена на всѣ боки и разъ въ разъ щось бурмотѣвъ та приговорювавъ. Наразъ сплеснувъ руками и живо звернувся до Гуляйпольского.

„Та онъ живой, паноньку, живѣ-

сенькій, такъ здорово дышае, тѣлько зда-
вся троха приголовшый. Я его заразъ
на ноги поставлю. Дайте но троха воды!“,
кликнувъ Грицько на послугу и вже го-
товъ бѣвъ пѣдъ слотливымъ небомъ тве-
резити Семена.

„Внеси его до мого покою“, сказавъ
Гуляйпольскій, вшевнившись, що се справ-
дѣ Семень та ще живый, „внеси, та тамъ
его приведи до жита. Ставъ онъ намъ
колись въ пригодѣ, станемо й мы ему до
помочи въ тѣмъ нещастю. А якъ приѣде
до себе, дай знати“.

Грицько розтаборився съ паномъ Се-
меномъ въ указанѣй ему кѣмнатѣ. Ко-
новка зимной воды дуже скоро помогла
привернути нещасного путника до при-
томности. Грицько набрався водолѣчебной
науки ще замолоду при *обливаныхъ поне-
дѣлкахъ*, а довголѣтный досвѣдъ поповнивъ
ще его науку и онъ бѣвъ теперь доволѣ
знаменитымъ, хочъ самороднымъ водя-
нымъ лѣкаремъ, несогѣршимъ ѣтъ Са-
сѣвскихъ и Завалѣвскихъ докторскимъ
дипльомомъ *выпосаженыхъ водопоѣвъ*
(гидропатѣвъ). По недовгѣй хвилѣ лѣкар-

скихъ заходѣвъ Грицька Семень розтворивъ очи и тяжко зѣтхнувъ. Ёго понурый, троха переляканный поглядъ блукавъ по кѣмнатѣ и запинився наконецъ на непочестной постати Грицька.

„А, то вы.... вы.... Грицьку...“ прошептавъ Семень и ёго очи зновъ примкнулись.

„О, здоровъ, здоровъ“, бурмотавъ Грицько самъ до себе, обкрываючи Семена довгою плахтою. „Най но троха переспится, буде здоровъ якъ рыба, хочбы й заразь у танецъ“.

Онъ тихо примкнувъ кѣмнату и пошовъ сповѣстити Гуляйпольского.

Гуляйпольскій сидѣвъ съ Уршулю и побивався въ здогадахъ, щѣ такого могло завести Семена въ тѣ стороны въ таку погану пору. Гуляйпольскому и черезъ голову не прійшло, щѣбъ Семень звѣвъ свои очи на котру зъ ёго сестеръ, та щѣбъ въ нѣмъ постала гадка сватати Уршулю або Кордулю. А Уршуля, хочъ и догадувалася, не говорила ничего. Она радувалася въ душѣ, щѣ причарувала Семена. Ёи вже давно не доводилось поко-

рвати собі серця мужчинъ, тожь була она дуже рада зъ своєї нової жертви. И ви не приходило до головы дружитись съ Семеномъ, та любо було ви погратись, побавитись, повеличатись, що осьто ще ви краса не полиняла, а чарує — причаровує!...

„Ну, и щожъ тамъ?“ спытавъ Гуляйпольскій Грицька.

„А добре, прошу, ясного пана. Здоровъ, якъ рыба. Вже прочумався и мене впознавъ и заговоривъ ласкаво, а теперь спить. Най проспится, бо оно певно щось зъ очій, мабуть якісь чары найшли.“

Ге, ге, ге, — чары, чары!“ за-смѣявся Гуляйпольскій. „Бодай тебе, Грицьку! Чары, ге, ге, ге! Що за дурна бестія! Заразъ съ своими чарами! Ге, ге, ге! Чары, моспаненьку, чары. Може ще й бабы прикличешъ, щобъ ѳтшентувала. Иди собі до ѳвса съ твоими чарами, а дай знати, якъ проснеся професоръ.“

Грицько пѳшовъ шенчучи собі пѳдъ носомъ: „отъ и невѳрнй, невѳрнй, що може бути зъ пристрѳту. Гай, гай, старй, старй, а до розуму не дѳйшли!“

Успокоившись за житье Семена, Ур-

шуля цѣла запалала теперь цѣкавостію дѣзнатись, чи правдиві ей здогады, чи справдѣ любовь для ней завела Семена въ таку пору до Корыть. Незамѣтно полишила она своего брата на самотѣ середь густыхъ клубѣвъ дыму, а сама впеvнвившись крѣзь ключеву дѣрку, що Семень спочивае твердымъ сномъ, всунулась тихѣсенько-легѣсенько, якъ хитра кѣточка, до кѣмнаты и стала приглядатись сплячому путникови.

Нещастье пана Семена не було такъ велике, якъ могло здаватись. Правда, онъ злетѣвъ зъ коня, кѣнь волочивъ его якійсь часъ по болотѣ, а потѣмъ якось щасливо покинувъ саме надъ величезною калюжою, але здорове тѣло Семена перенесло всѣ тѣ халепы безъ великой шкоды. Болотниста вода, що струилась зъ калюжѣ попѣдъ саму голову скоро привела его оголомшену голову до тямки. Онъ поглянувъ по просторѣмъ, болотнистѣмъ степу, глянувъ на неприязне небо, сповите оловяными хмарами, — и его сердце струхлѣло не такъ зъ болю, якъ зъ страху, що ему у такѣй пригодѣ дѣ-

яти, якимъ чиномъ дѣстатись до Кориць. Такъ, до Кориць, до Кориць — сей окликъ вырывався зъ его груди мимо боли въ вѣсхъ суставахъ, мимо шуму въ головѣ. Щожь робити? Здатись на долю? „О, колибъ мои чарѣвнѣ русалочки дѣзнались, побачили, яку муку терплю задля нихъ, якъ лицарскою смертію погибаю“, — прошептавъ Семень и его голова опала безсилно на заболоченый плащъ. Недалеко почулись голоса, Семень побачивъ, якъ кѣлькоро людѣй зближалось до него. Его очи зновъ прижмурились, — онъ здався на ласку и неласку своєї долѣ.

Пастухи змилосердились надъ безталанною жертвою норовистого коня, осторожно зняли Семена на розпростертій веретѣ и понесли на хутѣръ, порадитись Гуляйпольского, що зробити зъ мерцемъ. А Семень справдѣ не дававъ знаку житя. Спокойно лежачи на веретѣ, съ прижмуреными очима, съ причайнимъ ѣтдыхомъ, роздумувавъ онъ теперь, якбы то при такѣй нагодѣ явитись въ романтичнѣмъ свѣтлѣ передъ своими романтичними панночками. Якась подѣбна пригода яко-

гось любовного лицаря мовь крôзь сонъ снилась ему, пригадувалась. Чи у книжцѣ вычитавъ, чи такъ гдесъ зачувъ, досыть що нагадує собѣ, якъ недужій лицарь попався у замокъ безъ духу-житя, якъ его небезпечна недуга, его смертельно блѣде лице вразили сердце молодой, прегарной кралѣ, якъ она его мовь рôдна сестра у тяжкôй недузѣ пестувала, якъ ангель-хранитель надъ его головою съ слѣзами въ очахъ просиджувала, безъ ôтдыху, безъ пристанку его доглядала, — якъ вконецъ лицарь пôдъ такою нѣжною опѣкою поздоровѣвъ и розтворивши въ першій разъ очи, по вѣки вѣчнй въ кралою вдивився — влюбився, а опôсля и одружився. Промайнула теперь въ головѣ Семена така гадка и собѣ пôйти тымъ слѣдомъ. Онъ чувъ, яку розмову вели мѣжь собою пастухи, знавъ, що несуть его до Корыть, а сердце вѣщувало, що тамъ стрѣнуть его любй панночки — стрѣнуть, вжахнуться, розжалаятся, може й заплачуть и — залюбляться въ нѣмъ, якъ въ своѣмъ лицарю.

Отже й сталоь сподѣване. Семень

чувъ заклопотаный голосъ Гуляйпольско-го, чувъ, якъ съ жахомъ скрикнула Уршуля впознавши нещастну жертву своихъ чаровъ, — и его сердце зрадѣло, звеселилось, такъ живо забилося, що навѣтъ Грицько дочуея его любовного трéпоту.

Облитый зимною водою, Семень заснувъ солодкимъ сномъ. Чи довго онъ спавъ, чи твердо спавъ, — не знати; але спавъ солодко. Любій сонній мары, якъ першій проблески здорова, завитали въ его сонныхъ привидахъ. Передъ нимъ розстелилась препышна картина недавного балю, заблысли веѣ постати якъ живій, заграла весела музика, зашестѣли скочнй пары за парами у швидкомъ танцю. И Семень повѣсся якъ на легкихъ крылахъ у танецъ съ Уршулюю. Ахъ, она була такъ гарна, такъ любо споглядала ему до очій, мила воня еи пахучого волося хлинула на него якоюсь оздоровляющею и оживляющею струею любыхъ чаровъ, а онъ пригортавъ еи до своєї груди, туливъ до сердца якъ найдорожшу, найкрасшу цвѣточку, поився еи чаровитымъ поглядомъ, нашептувавъ го-

рячі слова щирої любови и щоразъ скорше уносився на широкихъ крылахъ неожиданого щастя....

Невнятно, мовъ тихонога ласичка всунулась Уршуля до кѣмнаты. Семень спавъ неподвижно; спокѣйный, правильный сапѣтъ выдѣбувався зъ єго грудій и дававъ знакъ доброго сну и доброго здоровля. Уршуля стала приглядатись нежданому гостеви. На єго лици, мимо червоного шраму коло уха, розливався якійсь солодкій усмѣхъ. Уста, здавалось, тремтѣли пѣдъ стрѣхатыми усами. На троха заболоченѣмъ сурдутѣ обвисали коло гузикѣвъ шнурочки. На кѣнцяхъ шнурочкѣвъ остались слѣды такъ старанно везеныхъ дарункѣвъ: дощинки зъ розбитыхъ пуделочокъ, кусники паперѣвъ, що недавно ще сповивали дорогі пахощѣ и солодощѣ. Дивнымъ дивомъ осталось цѣлымъ лише одно блысуче пуделочко сардинкѣвъ. Уршуля дивилась, приглядалась и не могла вгадати, що мають значити тѣ шнурки, тѣ дощинки та порозривані паперчики и те пуделочко сардинкѣвъ. На пѣдлозѣ коло Семена лежали

два листочки розевого паперу, що очевидно высунулись зъ розтвореной пазухи нещасного путника. Превелика цѣкавѣсть зняла Уршулю. Хвилю ще боролась цѣкавѣсть съ соромливостію, — але цѣкавѣсть побѣдила. Безъ шелесту пѣдняла Уршуля оба листочки и присѣвши оддалеки на крѣслѣ, почала ихъ розглядати.

На обохъ листочкахъ були прописані стишки. На горѣ на першѣмъ листочку було прописано „До Уршулѣ“, на другѣмъ „До Кордулѣ“. Уршуля догадалась, усмѣхнулась самолюбнымъ усмѣхомъ и почала читати поетичнй выпары пана Семена :

„Зъ Голопять смирный учитель

„На Пегазы крылахъ взнѣся,

„Душь любячихъ попечитель,

„Ихъ любовью розгорѣся.

„Зъ помѣжъ всѣхъ царѣвень сердца

„Ты одна у насъ владаешь,

„Большъ ѡтъ жару и ѡтъ перця

„Огонь въ сердцю розгнѣтаешь.

„Твои очи рожнемъ вбились,

„Въ мое сердце затопились ;

„А узрѣвши Твои лица,

„Я якъ спутана телиця

„О Корытахъ розмышляю —
„Въ Голопятахъ погибаю,
„Безъ професорки професоръ,
„Якъ голодный панъ посесоръ
„Духомъ-тѣломъ занимаю,
„Що чинити, самъ не знаю.
„Якъ погоду господарску,
„Такъ и радѠсть кавалерску
„Календарь менѣ звѣщае,
„На именины завзываетъ.

„О, Ты многихъ веснѣ царице,
„Серця мого чарѠвнице,
„Зглянься зъ высоты Твои
„На печаль душѣ моеи.

„Завитай Ты въ Голопятахъ
„На Зефировыхъ крылятахъ,
„Завитай Ты въ нову школу
„БѠльшу, высшу надъ стодоу.
„Тамъ любовь для Тебе саетъ,
„Зъ усѣхъ Ѡконъ выглядаетъ,
„Мое сердце такъ тамъ бьетъ,
„Що вся школа ажъ трясется,
„Дзвонять шибы, трѣщать стѣны,
„Ждутъ любовной Ѡтмѣны,
„И дзвѠнокъ самъ теленькоче,
„Мовь Ѡтъ радости хихоче.....

Уршуля тѠлько на силу здержувалась Ѡтъ смѣху, читаючи поетичну оду

пана Семена. Она й не догадувалася, скѣлько тутъ власного помыслу Семена, а скѣлько выпискѣвъ зъ „Взѣрцѣвъ любовныхъ листѣвъ и повѣншованъ.“ Ще и не успѣла она всего гараздъ прочитати, якъ на софѣ зарухався панъ Семень и якось тяжко зѣтхнувъ. Уршуля чимъ скорше сховала рожеві листочки и хотѣла незамѣтно счезнути за дверима, якъ ѳи поглядъ стрѣнувся съ широко розтвореными очима Семена. Въ однѣй хвилѣ зѣрвався Семень на рѣвнѣи ноги и съ благодѣющимъ лицемъ, съ розтвореными раменами станувъ передъ Уршулю.

„О, не кидай мене, не утѣкай, мѣи ангеле-хранителю!“ проговоривъ Семень дрожащимъ, зворушенымъ голосомъ. „О, позволь менѣ, ласкава панѣ, тебе такъ назвати, позволь. Е, е, то естъ, — такъ се не сонъ, а щира правда, то естъ, я бачу васъ, найдорожша панѣ, не тѣлько у снѣ, але и на явѣ — вы мѣи ангель-хранитель“. Семень нагадавъ собѣ свѣи сонъ, а тутъ передъ нимъ стояла та сама Уршуля, въ тѣи самѣи сукни, навѣтъ съ тымъ самымъ дѣидеюмъ! Очеидячки

тайна сила любви — думавъ Семень — тайна сила чарѣвъ вяже насъ съ собою!

Теперь була сама пора, щобъ Семень выповѣвъ передъ Уршулію свою поетичну рѣчь вѣршовану, та лишенько: память совсѣмъ опустила єго.

„Зъ Голопятъ смирный учитель“, почавъ Семень, але заразь запикався, замнявся, пролепетавъ скѣлька разѣвъ свое звичайне: „е, е, то єсть, якъ єго“, и зновъ замнявся, почавъ за пазухою шукати свого поетичного выробу, але не найшовъ и замовкъ.

Уршуля стояла заклопотана не значи, що єи чинити, чи утѣкати, чи успокоювати розгоряченого професора.

Наразь заблысли очи Семена яснѣйшимъ блескомъ, онъ зновъ розтворивъ широко свои здорові рамена, приблизився до Уршулѣ и съ жаромъ почавъ говорити:

„О, ты многихъ веснѣ царице,

„Серця мого чарѣвнице,

„Зглянься зъ высоты твоеи

„На печаль душѣ моеи...

„Твои очи рожнемъ вбились,

„Въ мое сердце затопились,

„А узрѣвши твои лица

„Я якъ спутана телиця...

„Е, е, то естъ, якъ єго“... и Семень зновь затывся.

По лицу Уршулѣ перелетѣвъ легкій, насмѣшливый усмѣхъ. Тѣлько на силу здержалась она ѡтъ голосного смѣху.

„Не горячѣтся, пане Семене“, промовила Уршуля лагѡдно, „не горячѣтся, успокойтесь, вы ще недужій, вамъ не можна багато говорити, — сѣдайте.“

„О, предѡбра панѣ, я здоровъ, цѣлкомъ здоровъ. Огонь горитъ въ моѣмъ сердцю, але я здоровъ, якъ рыба. Твоѣй видѣ, ласкава панѣ, мене оздоровляе, мене покрѣпляе, — я якъ на крылахъ расту, — я здоровъ, дуже здоровъ.“

Семень зновь замовкѣ, єму не стало слѡвъ, такъ довго выучуванї стипшки мовѣ заклятї нїякъ не насувались на умъ, буйнї, поетичнї думки не находили собѣ выразу въ словахъ, тѣлько єго уста дрожали, єго очи палали.

„Найдорожша панѣ!“ промовивъ по хвилѣ Семень такъ торжественно, якъ доси ще николи не говоривъ, хїба до

одного инспектора. „Вамъ вже не може бути тайно, вы мусѣли завважати, вы мусѣли догадатись, що я, то єсть моя душа, мое сердце звертаєся до Корыть бѣльше, якъ звичайно, що сюда звертаются всѣ мои думки, то єсть, що я тутъ буваю частѣйше, то єсть, що я тѣлько тутка буваю, а бѣльше нигде. Навѣтъ тучѣ, лють и слота, то єсть, та погана осѣнь съ ще поганѣйшими дорогами не здержали мене прибути сюда. Вы, ласкава панѣ, мусите догадуватись причины“ . . . Семень замовкѣ на хвилию, якбы ждавѣ ѡтповѣди. Уршуля заклопотана ѡтступилась о одинѣ крокѣ до порога.

Семень вправѣ на колѣна передѣ нею. „О найдорожша, найласкавѣйша панѣ“, заговоривѣ ѡнѣ съ цѣлымѣ огнемѣ свои розпаленои груди и ще ширше розтворивѣ рамена, „ты причина сего всего, ты очарувала мене, мое сердце, мою душу, днемѣ и ночью тѣлько о тобѣ гадаю, безѣ тебе жити не можу. Ѳтъ першой хвилѣ, коли ѡтпустѣ св. Антонія зѡславѣ менѣ тебе мовѣ ангела-хранителя, твоѣй образѣ не сходить менѣ зѣ очѣй, ты якъ ясна

зоря за́мысла въ мо́ѣмъ Вефтеле́мѣ и свѣтишь, проводишь мому житю и теперь, коли на мѣсци нужденной хатины въ Голопятахъ стала нова школа, пышнѣйша о́тъ двора, достойна тебе повитати, якъ свою паню... О, зглянься на мене, не о́твертай твого ясного личка, выслухай мого благаня... Безъ тебе я мушу загибати, нема менѣ житя. Подай менѣ твою рученьку, ущасливи мене твоимъ предобрымъ сердцемъ на цѣле житье, будь моею подругою, будь моею“...

Ще Семень не докѡнчивъ свои горячи промовы, якъ о́тхилились дверѣ и показалось замуране лице Грицька. Якійсь насмѣшливый, троха придурковатый усмѣхъ завитавъ на лицу Грицька, коли побачивъ Семена на вколѣшкахъ передъ Уршулю.

Уршуля, що доси стояла заклопотана неожиданнымъ выбухомъ любовныхъ чувствъ Семена, обрадувалася появомъ Грицька, кликнула его и съ повагою сказала :

„Жоржъ, дай панови склянку воды, имъ недобре зробилось, поможи имъ.“

Съ тыми словами Уршуля посиѣшно выйшла зъ кѣмнаты. Семень глянувъ за нею, глянувъ на Грицька, що пѣдѣбгъ до него, помогчи ему встати, глянувъ навколо себе и якъ самъ не свѣй пѣднѣсея на рѣвнѣи ноги. Онъ не мѣгъ зрозумѣти, що се все значить, чи се сонъ, чи дѣйствна правда.

„Сѣдайте, паноньку, сѣдайте, успокоѣйтесь, я заразъ принесу воды“, говоривъ добродушный Грицько, провожаючи Семена, якъ слабу дитину, за руку до софы, а Семень мовчавъ и самъ не знавъ, що робити, що говорити. Онъ потонувъ въ тяжку задуму, тѣлько й теперъ не знавъ, що онъ думае, що гадае. Грицько явився съ водою, налявъ повну шклянку сего оживляющого напитку и ставъ розпытувати Семена, якъ ему на серцю, якъ въ головѣ, якъ въ животѣ. Семень и не чувъ, чи не слухавъ тыхъ безчисленныхъ допытѣвъ сельсого гидропаты и съ якоюсь сонною неприятностѣю ѣтповѣдавъ: „ничо, ничо, — добре, добре!“

„А, вамъ, паноньку, треба покрѣпитись, по такихъ пригодахъ та мукахъ

треба покрѣпитись. Заразъ, заразъ, я все приладжу“, сказавъ наконецъ Грицько змѣркувавши, що Семенъ чогось замлѣває и хутненько вибѣгъ зъ кѣмнаты.

„По такихъ пригодахъ та мукахъ?“ повторивъ Семенъ и въ першій разъ, здаєся, почавъ приходити до себе. „Пригодахъ? — Мукахъ? Абожь я мучився? Пригода — такъ, справдѣ, що пригода, та ще яка славна. Отъ менѣ удалось! Не дармо кажуть, лихо не безъ добра. Мабуть вже такъ судилось. И сонъ зѣйшовъ на мене такій пречудный и она сама явилась такою чарѣвною, такою любою, мовбы мѣй сонъ ѣтгадала. О, яка люба, яка мила, якъ она мене слухала, якъ любо усмѣхалась.... — — Та той навѣстный Грицько вернувся такъ не въ пору съ своєю непочестною пикою. Бодай єго! Въ саму пору, якъ єи оченята такъ любо усмѣхались, єи головка такъ пріязно нахилилась, єи уста тремтѣли, вырочне слово менѣ сказати хотѣли, — а той — шустъ съ своєю поганою пикою, — агі на него! И сполохавъ мою голубку, пурхнула, якъ передъ стрѣльцемъ на легкихъ

крылахъ злетѣла и слова менѣ не сказала“.

Зновѣ розчинились дверѣ и Грицько внѣсь велику тацу, заставлену флашками, келѣшками и полумысками та тарѣлками. Зѣ полумыскѣвъ пѣдносились клубы густои, горячои пары, що розпливалася смачною вонію по кѣмнатѣ и дуже мило ласкотала за языкъ.

„Прошу розгостѣтся, паноньку, покрѣпѣтся“, говоривъ въ своѣй добродушности Грицько, ставляючи тацу на столѣ и розстелюючи бѣлый обрусъ. „По такихъ пригодахъ и мукахъ треба покрѣпитись. Розгостѣтся, паноньку, розгостѣтся, я ще заразъ донесу“, и зновѣ спѣшно вынѣсся зѣ кѣмнаты.

„На маѣшь, зновѣ по такихъ мукахъ и пригодахъ!“ гнѣвно кликнувъ Семенъ въ слѣдъ за Грицькомъ. „По якихъ пригодахъ? По якихъ мукахъ?! Агѣ на тебе, плете справдѣ якъ на мукахъ!“

Але смаковита воня заставленыхъ стравъ нахлинула на Семена и притупила въ нѣмъ гнѣвъ, а розбудила голодъ. Онъ ставъ розглядати заставленѣ

стравы, а побачивши кôлька фляшокъ, старостию оброслыхъ, ажъ моргнувъ бѣлявыми бровами.

„Е, се добрый знакъ“, бурмотѣвъ самъ до себе. „Не пропали видко мои слова марно, будемъ запивати могоричь на щастъ Боже“. И зновъ почавъ приглядатись по стравамъ то напиткамъ, не знаючи чи ждати на кого, чи самому братись та ôтъ чого розпочинати. Духъ вступивъ въ Семена. Онъ догадувався, що его слова добились до самого сердца Уршулѣ, що она выслухала его горячого благаня и на першій вступъ завела для него таку гостину.

„Ну, такъ треба йти смѣло напередъ“, говоривъ Семень самъ до себе. „Коли вже ôтваживсь и взявся за дѣло, такъ треба докôнчити. Коли не погордувала мною панночка, такъ треба теперь завести рѣчь съ самымъ Гуляйпольскимъ, най онъ якъ голова родины замѣсть батька-матери довершитъ дѣло. Тôлько якбы то мудре слово заговорити? Гмъ, не надѣялась моя голова такъ скоро добитись до кôнця.... А щôжь съ Дульцию?.... Га,

Божа воля, видко такъ вже судилось и сонъ такій мене найшовъ и сама она явилась..... Та ба, а гдежь мои... мои листочки рожеві?“ и почавъ розглядати кишенѣ у сурдута, пазуху, та битись долонію по грудехъ. Ничого не було, ни слѣду, тѣлько коло гузикѣвъ мотались шнурочки, пуделочко съ сардинками обѣрвалось и стукнуло о помѣсть. „Господоньку!“ скрикнувъ Семень, споглядаючи теперъ самъ на себе, „а я й не запримѣтивъ, все потративъ, веѣ гостинцѣ пропали, все пропало, лишились тѣлько тѣ шнурочки и я такъ — съ тыми шнурками... — Господоньку! Отъ що може сонъ, що може горяча любовь! А ще такъ нежданно настигла мене, мовъ изъ сну на яву просто выскочила... Та сталося. Отже й безъ медѣвникѣвъ припавъ милѣй до вподобы!“

Семень все ще сидѣвъ въ глубокой задумѣ и якосъ бездушно споглядавъ на благовоннѣ стравы, якъ до кѣмнаты вѣйшовъ Гулайпольскій съ здоровою флашкою свого домашно-пропинаційного выробу.

„Ну, якжежь тамъ здоровля, моспа-

неньку, чи гараздъ?“ спытавъ Гуляйпольскій вдвляючись въ Семена. „Ба, ба, вы ще й ничего не тыкали. А, не треба такъ по́ддаватись слабости. Перша рѣчь добре попоѣсти, напиться и баста.“

„О, я здоровъ, совсѣмъ здоровъ.“

„Ну, ну, перше напьёмось оттои тернѡвки. Се найлѣпшій лѣкъ въ всякихъ слабостяхъ, неохибный лѣкъ, моспаненьку. Переѣсть въ серединѣ, якъ жаромъ огрѣе, наче зълектризуе. Потому на те троха росолу, троха печенѣ, а потѡмъ вишнячку и зновъ чимъ переложити и старымъ медкомъ запечатувати — отъ и будете здоровій, хочъ горы коти.“ Гуляйпольскій попорядкувавъ пѡсля того розставленій фляшки, розтворивъ фляшку тернѡвки и стукнувъ здоровою чаркою о стѡлъ.

„Отже, хочъ вы й професоръ, а не знаєте йти добрымъ прикладомъ на передъ. Моспаненьку, треба менѣ лѣкарювати та вамъ продоптати дорогу. Я васъ заразъ на ноги поставлю.“

Гуляйпольскій налявъ чарку, выхиливъ еи на здоровля своего гостя и почавъ частувати Семена та припрошувати до

заставленныхъ стравъ. Спора чарка тернôвки справдѣ мовъ жаромъ обсыпала Семена и розвеселила его голову. За добрымъ прикладомъ Гуляйпольского Семень скоро покрѣпився и почавъ смѣливѣйше розмовляти. Мимохôтъ повернулась розмова до нещастного wypadку съ норовистымъ конемъ. Пôдъ впливомъ тернôвки и вишняку розказавъ Семень свою пригоду досыть поетично.

„И скажѣтъ менѣ, моспаненьку“, говоривъ Гуляйпольскій, „що вамъ захотѣлось въ таку пору та ще до того на такôй хлопскôй шкапѣ выбиратись въ дорогу?“

„А, обовязокъ надъ усе, обовязокъ надъ усе.“

„Та якійже обовязокъ, куда?“ спытавъ Гуляйпольскій, ничего не догадуючись о задушевныхъ плянахъ голопятского професора.

Обовязокъ вдячности и... и... люб... вдячности кликавъ мене до Корытъ“, ôтповѣвъ Семень загикуючись.

Гуляйпольскій поглянувъ на Семена зъ пôдъ своихъ густыхъ, стрѣхатыхъ

бровъ якимсь пытливымъ поглядомъ, наче бъ не розумѣвъ добре єго слѣвъ. Потѣмъ розтворивъ нову фляшку, мохомъ старости оброслу, поставивъ двѣ гарно рѣзані склянки и налявъ до нихъ старого меду.

„Ну, спробуймо теперъ отсега напитку, моспане“, заговоривъ Гуляйпольскій, якбы не зважаючи на послѣдні слова Семена. „Се ще зъ моєи найпершои пасѣки, лѣтъ тому пятнайцять. Инакше то illo tempore бувало, моспаненьку. Робились тогды меду правдиві, а не такі якъ теперъ, що й не знати, чи се варене солодке деревце, чи солоджена вода“.

Старый медъ справдѣ красувався якъ чистый рубинъ, мовъ искрився огнемъ. Семень надпивъ склянку и почувъ въ собѣ якбы якій сцѣлющій лѣкъ оживляющій. Онъ ажъ цмокнувъ губами, а Гуляйпольскій таки ѳтъ разу выхиливъ цѣлу склянку. Семенови здалося, що теперъ сама пора завести рѣчь про свою справу.

„Я згадавъ вамъ, высокоповажный пане добродѣю, о моѣмъ обовязку“, по-

чавъ Семень поважно выпростувавшись,
„о моѣмъ обовязку що до Корытъ. Я чую
въ собѣ обовязокъ, то есть, почувваюся до
обовязку, бѣлише обьяснитись. Вы, ласка-
вый добродѣю, мусѣли завважати, що я
частѣйше буваю въ Корытахъ, якъ зви-
чайно, то есть, якъ менѣ позволяе мѡй
професорскій завѡдъ“.

Гуляйпольскій пильно вдивився въ
Семена, его стрѣхаті брови ще бѡльше
наѣжились. Онъ зновъ налявъ повнѣй
склянки меду.

„Причина такъ частыхъ гостинѣ
моихъ не може бути тайною“, тягнувъ
Семень дальше тымъ самымъ святочно-
поважнымъ голосомъ. „То есть, я не могу
уже довше съ тымъ таитись. Я довго си-
дѣвъ въ моѣй одинокоѣй пустынѣ, довго не
замѣчавъ своєї опустѣлости, то есть, я не
знавъ цѣны товариского жита. Ваша го-
стина, ласкавый добродѣю, съ вселаска-
выми панями въ день пѡсля св. Антонія,
то есть, пѡсля збараского ѡтпуста, роз-
крыла менѣ новый свѣтъ жита. Ѳтъ
того дня почувъ я мою осамотѣлѡсть“,
говоривъ Семень дрожащимъ голосомъ,

ничого не згадуючи о Голопятскѣмъ дяку и о любви для панны Северины, „я почувъ пустку моего жита, то есть, що до ти не буду мавъ спокою и веселого жита, доки не найду собѣ — — любви подруги, то есть, доки — не оженюся“.

Гуляйпольскій злегка усмѣхнувся, моргнувъ своимъ шпаковатымъ усомъ и вновь выхиливъ мало що не цѣлу склянку меду.

„Такъ, я мушу ожениться“, що разъ горячѣйше говоривъ Семень, — „мушу найти подругу моего жита. Отъ першої хвилѣ, то есть, отъ того памятного дня, коли я побачивъ панну Уршулю, засвѣтивъ менѣ новый свѣтъ. Я побачивъ зорю моего жита. Все, що я мѣгъ зрѣбати, я зрѣбивъ, щобъ належно повитати ту зорю моего щастя. Житѣ мое змѣнилось и все навколо мене змѣнилось. На мѣсце давной нужденной хатины станула теперь нова, величава школа, пышна и величава надъ цѣлѣй Голопяты. Щобъ довершити розпочате дѣло и вѣнецъ положити моимъ трудамъ, я приспѣввѣ, — вы, ласкавый добродѣю, мусите догадуватись, я

приспѣвъ сюда, щобъ просити васъ, то єсть, впевнившись попереду о ласкавоѣ приклонности панны Уршулѣ, то єсть, щобъ просити васъ, ласкавый добродѣю, яко головы родини о руку панны Уршулѣ“....

„Що?“ крикнувъ Гуляйпольскій такимъ голосомъ, що здавалось, ажъ всѣ шибы задзвенѣли. Єго брови наѣжились такъ страшно, мовѣбы двѣ мѣтлы зависло надъ єго очима, що заблысли теперь якимсь зловѣщимъ огнемъ. Семень злякався и не знавъ, що такого сталося, та дрожащимъ голосомъ додавъ: „при чѣмъ я ще мушу перепросити, що мои дарунки по дорозѣ“....

„Що?“ зновъ крикнувъ Гуляйпольскій. „Упилася бестія, або зъ глузду зєнулася!“

„О руку, о чію руку?“ сердито гримавъ Гуляйпольскій на всю хату. „О руку Уршулѣ?! А, безстыднику, ты смѣєшь зривати очи на нашъ паньскій коровай! До Гуляйпольскихъ! Такій бакаляръ, такій простакъ — до Гуляйпольскихъ! Давно ты зъ кващѣ вылѣзъ?

Знаєшь, що Гуляйпольскій? Гуляйпольскій Потоцкимъ рѣвня! А твоѣй гербѣ, моспаненьку, где? Кваша, азбука на хлопскихъ дѣтяхъ? Отъ якбы не те, що твои кости и такъ не цѣлѣй, то я бѣ тобѣ вырѣзавъ гербѣ, щобѣ помятавъ до судного дня. А дивися, що за импертиненція!“ Гуляйпольскій кричавъ на всю хату и товкѣ кулакомъ о стѣлъ, що ажѣ фляшки и склянки скакали. Семень збѣдѣ якъ стѣна, зѣрвався на рѣвнѣ ноги и весь дрожавъ якъ въ лихорадцѣ. Самъ грѣмъ зѣ ясного неба не мѣгъ бѣвъ его бѣльше злякати. Гуляйпольскій розходився по хатѣ, все ще гукаючи о шляхоцкѣмъ гонорѣ, а далѣ прикликавъ Грицька и сердито сказавъ: „Жоржъ, выправъ того професора, покажи ему дорогу“, а самъ вѣйшовъ зѣ кѣмнаты лопнувши дверима.

VII.

Съ сумовитымъ, захмаренымъ лицемъ стоявъ Семень у широкого ôкна новои, пышнои школы. Ôнъ дрожавъ на цѣлôмъ тѣлѣ, его очи палали огнемъ гнѣву, въ его душѣ настала така пустка, така глуха, слотлива и непроглядна осѣнь, яка до недавна сповивала ще всю землю и гнилою мертвотою забивала всяке житъе.

Семень що ино прогнавъ школярѣвъ до дому. Не багато ихъ було, бôльша половина не поприходила до школы, але й тѣ, що прійшли, до живого розôзмили професора. Покулені ôтъ зимна школяррики, въ довгихъ батькôвскихъ кабанѣцахъ та матчиныхъ кафтанахъ, тулились, корчилились, хухали въ кулаки та дзвонили зубами, горнулись одинъ до другого,

щобъ загрѣтись, — а Семенови зновъ здалося, що они вже дѣзнались про єго послѣдну пригону въ Кори́тахъ и зновъ кепкують собѣ зъ него. И зновъ посыпались на нихъ громы профессорского гнѣву, зновъ загула цѣла школа ѡтъ крику и ревного плачу, профессорска рука сердито глумилась по дитячихъ головахъ и спинахъ, бучацка метода торжествувала побѣдоносно въ новѣй школѣ и зновъ розбѣглась невеличка громадка школярикѡвъ съ плачемъ и зойкомъ до дому. Се бувъ вже третій день школярского погрому. День въ день выносила бѣдна дѣвтора зъ школной науки лише одинъ плачь и бѡль тяжкій. День въ день щоразъ менше приходило школярѣвъ до школы, а по селу скрѡзь говорили: профессоръ розлютувався!

На дворѣ настала вже приморозъ, снѣгъ злегка полѣтавъ широкими платками и вкрывавъ землю, чистымъ, бѣлымъ пухомъ. И земля и хаты и невелика церква — все неначе окрылось бѣлою шатою невинности, спокою и тихой радости, все, здалося, повеселѣйшало пѡ-

ся довгои, сумной слоты. Только на Семена хмарами наплывали чорні думки, сумными споминками ятрили его зранене сердце, его вражену думу, и мовьбы якою отруєю напували его зворушену душу. У его нутрѣ будилось таке чутье, якъ у чоловѣка, що пѣсля веселыхъ, золотыхъ та буйныхъ снѣвъ на высокихъ высоко-стяхъ блеску, славы и всемогучои силы, пѣсля любыхъ сонныхъ маревъ о невысказанѣмъ щастю, о небувалыхъ розкошахъ та выгодахъ, — прокинеся у нужденной, душной хатинѣ та ще й гряде собою о болотнистый помѣсть и наразъ въ цѣлѣй наготѣ побачить свою немѣчь, свою злощастну недолю, свое безъотраднє житьє. Зъ высокои высокости прійшлось упасти Семенови не у снѣ а на явѣ. Онъ такъ вже бувъ зрѣся съ своими горѣжными думками, такъ бувъ певный свои побѣды, свои блескучои помѣсты надъ ворожимъ свѣтомъ Голопятскимъ, такъ далеко ѣтѣвився ѣтъ свого давнѣйшого житя, а такъ близько спорѣднився съ паньствомъ и паньскою оманю, — що теперъ ледво самъ йнявъ вѣры всему,

що такъ нежданно, такъ нагло и съ такою немилосердною глумливістю спало на него черезъ одинъ — однѣсенскій день злосчастный. Такъ, — годъ йняти вѣры, а таки правда, сумна правда! И злѣсть и гнѣвъ и соромъ и невысказанный жалъ, — все те мѣшалось и бурилось въ его груди.

Потонувши въ своихъ думкахъ Семенъ не замѣтивъ, якъ по дорозѣ надѣхавъ двѣрскій окоманъ на кони. Побачивши Семена въ ѡкнѣ, окоманъ недбало пѣднявъ свою шапку и гукнувъ „добрый день“ Семенови на привѣтъ, а съ тымъ заразъ и пѣдѣхавъ конемъ пѣдъ саме ѡкно. Вже за пѣзно було Семенови ховатись.

„Здорові були, здорові, пане профессоръ!“ гукавъ окоманъ. „Ей хватъ зъ васъ, хватъ, нема що казати. Отъ якбы менѣ не було спѣшно до робѣтникѣвъ, я бы заразъ до васъ загостивъ та зъ душѣ-серця розцюлувавъ васъ въ обѣ лица. О зухъ, зухъ зъ васъ, пане профессоръ, всѣхъ высадили зъ сѣдла. Отсе менѣ молодець! Люблю такихъ! Але

менѣ спѣшно до робѣтниківъ, знаете, драбня, геть розкрадуть бараболѣ. Ну, такъ позвольте менѣ хочъ черезъ ѡкно на теперъ сказати вамъ: Щастъ Боже! до вашого подружа; дай Боже, щобъ вамъ щастьемъ-гараздомъ стелилось цѣле житье. Вамъ и вашѡй Уршульцѣ дай Боже многая лѣта“.

„А не забудьте мене запросити на весѣля, бо самъ запрошусь“, гукнувъ ще окоманъ звертаючи конемъ въ дальшу дорогу.

Семень неначе закаменѣвъ коло ѡкна. — Що се такого? пытавъ самъ себе. Чи менѣ причулось, чи привидѣлося? — На дворѣ полѣтавъ що разъ густѣйшій снѣгъ, але на дорозѣ видко ще було слѣдъ кѡньскихъ копытъ. Такъ се не була пріява, а дѣйствна правда, живой окоманъ — двѡрскій окоманъ на кони и ѡнъ поглузувавъ собѣ? Нѣ, єго голосъ бувъ такій звичайный, такій поважный, въ єго очахъ не було нѣ слѣду насмѣшки, сама щирѡсть витала на єго лицю. Що жъ се? Поговоры? Плѣтки? Зъ ѡтки знають объ тѡмъ въ дворѣ?

Семенови ажъ морозъ перейшовъ по тѣлѣ ѿтъ стыду и гнѣву; ѿнѣ сплюнувъ сердито и пошовъ до своєї кѣмнаты. Нужденный обѣдъ, скапараныи якоусь старою бабаю, ще бѣльше нагадавъ Семенови сумну прозу житя сельсого профессора бѣзъ жѣнки, бѣзъ роду-родины и навѣвъ ще тяжшу задуму на єго склопотану голову.

Що йно першій сонъ пообѣдныи почавъ спускатись на струженій повѣки Семенови, якъ пѣдъ ѿкнами задзвенѣвъ голосный дзвѣнокъ и передъ школою задержались санчата. Стукъ до дверей давъ знати, що се прибули новіи гостѣ. Семень нерадо звѣвся зъ лѣжка.

„А, мѣи любый, дорогой сусѣде, а мѣи друже єдиный“, роздався крикливый голосъ прибувшого гостя. „А здоровъ, здоровъ, мѣи єдиный, мѣи любый!“

Се бувъ профессоръ зъ сусѣдного села, ще досыть молодой чоловѣкъ, але дуже крикливый, хвалькѣ на всю губу, острый на языкъ, легкій до працѣ а охочій до барашкованя и гулятикъ та ласый на добру посаду. ѿнѣ бачивъ Семена

всього може два-три разы въ своѣмъ житю та ще й гордувавъ нимъ якъ неповоротною колодою, а теперъ ѓтъ разу кинувся єму на шю, обѣймавъ и цѣлувавъ єго якъ найлѣпшого, найпершого пріятеля ѓтъ першихъ лѣтъ дитинныхъ.

„И до милои дѣвчины не постелится така дорога, якъ менѣ постелилась до тебе, мѣй друже дукатовый. Перша санна, якъ по помостѣ гладенько, и я першій слѣдъ продоптавъ до тебе.“

„А, справдѣ санна дуже добре стелится,“ якбы ѓтъ нехочу повторивъ Семень.

„О, стелится, стелится, до тебе и для тебе, милый друже,“ трѣпотавъ Стручиньскій. „Кто жь бѣльше ѓтъ тебе має щастя! Все тобѣ якъ зъ платка йде; отъ и нову школу мигомъ выставивъ, та ще й яку школу! На всю околицю, на всю Галичину! Палаты, палаты, ажъ любо, ажъ мило тутъ пробувати.“

„Та що тобѣ теперъ школа“, тягнувъ дальше Стручиньскій розпершись на софѣ. „Що тобѣ теперъ школа! Ты панъ на всю губу, теперъ собѣ зъ насъ глузу-

ешь, якъ на якихъ фандѣвъ споглядаешь. Що тобѣ теперъ школа! Панъ тай годѣ. Що то значить въ чѣпци родитись! Не дармо кажуть: не родися красный, але щасный. Ну, отъ я й приспѣвъ повѣншувати тобѣ щастя до нового житя, до любого подружя.“

Въ своѣй говѣрливости не замѣтивъ Стручинскій, що лице Семена поблѣдло при послѣднихъ словахъ, а его уста якось судорожно задрожали.

„Якъ нѣ жаль намъ розставатись съ тобою, тратити тебе зъ нашего круга“, трѣпотавъ дальше Стручинскій, а все жъ таки съ повною щиростію и вѣдчностію складаємо тобѣ наше: щастя Боже! Ты своимъ живымъ прикладомъ показавъ, що сельскій учитель може якъ царскій орелъ взбитись до найвысшихъ сферъ, до дуже высокихъ сферъ товариского житя, може собѣ тамъ здобути не тѣлько повагу и пошану, але й щирую любовь, може тамъ спорѣднитись, здружитись — словомъ зробити незвычайну карієру. Такъ, се багато, дуже багато значить. Се значить, що сельскимъ учителемъ не можна

помѣтувати, не можна взяти его съ долею хлопскихъ дѣтій, якъ долю дяка съ долею хлопскихъ мерцѣвъ, — се значить, що намъ належитися почестъ, перше мѣсце, що намъ цѣлый свѣтъ стоить отворомъ. Теперъ вже будуть твого наслѣдника въ Голопятахъ инакше поважати, инакше цѣнити и инакше съ нимъ обходитись, якъ съ тобою бувало. Теперъ вже не посмѣе такій пѣпъ, такій дякъ глумитись надъ учителемъ. Ты показавъ имъ, твоимъ живымъ прикладомъ, що зъ помѣжъ усеи такъ званої сельскої интеллигенціи одинъ учитель може добитись найвысшого становиска, може високо взнестись понадъ своє на око нужденне и непочестне становиско.“

„Але жъ я не знаю до чого веде цѣла та бесѣда“, озвався Семень здивованый и розгнѣваный тою дивною балаканиною, що нѣбы то подлещувала ему, але бѣльше дразнила и якимсь глумливымъ смѣхомъ его сердце ранила.

„То не тѣлько моя бесѣда“, съ жаромъ трѣпотавъ дальше Стручинскій, „але я певный, що говорю ѣтъ цѣлого у-

чительства, що кождый учитель такъ само скаже, такъ само буде дивитись на твоѣй великій подвигъ. Та й яке дѣло менѣ пѣдлещуватись до тебе. Я знаю, що ты и безъ того по нашѣй давнѣй дружбѣ, по христiянськѣй милости зробишь мене твоимъ наслѣдникомъ въ Голопятахъ, выробишь менѣ ту посаду, бо моя, знаешь страшно нужденна, не то, що не ма що вѣсти але й сидѣти нема где, вѣтеръ дуе крѣзь стѣны якъ на полю, зубы скачуть якъ навѣжені, — кажу тобѣ, хочь гинь, хочь пропадай!

Семень ходивъ тяжкою ступою по хатѣ, мовѣбы яка тяжка розпука розривала его сердце.

„Такъ, я надѣюсь, що ты мѣй друже единый“, лепотѣвъ дальше Стручинскій, „що ты, мѣй друже, зробишь мене своимъ наслѣдникомъ въ Голопятахъ, бо я, не хвалячись, я одинъ зъ помѣжъ всѣхъ твоихъ знакомыхъ зъумѣю бути достойнымъ наслѣдникомъ твоимъ, я одинъ зможу удержатись на тѣй высотѣ учительского достоиньства, на якѣй ты теперъ себе поставивъ твоимъ зарѣвно

щасливымъ и безприкладнымъ, якъ и героичнымъ подвигомъ. Якъ не помыляюсь, то тутъ презентуе громада. А коли тобѣ удалось такъ щасливо ътеунути на бѣкъ попа и его обезсилити, то не тяжко буде тобѣ теперь перехилити громаду на мою сторону... Особливо теперь, коли и хлоппы мусять на тебе дивитись инымъ окомъ и до самой землѣ бити поклоны.“

„Алежь я не думаю анѣ вмирати, анѣ зъ ътси выноситись“, гнѣвно крикнувъ Семень.

„Умирати? — Борони Боже! Жій намъ на многі лѣта. Але одружитись, одружитись. Я думаю, що ты одружившись съ такою панею.....“

„Я совсѣмъ не думаю женитись!“ ще голоснѣйше крикнувъ Семень и тупнувъ ногою.

„Якъ то не думаєшь?“

„Такъ, що не думаю!“

„Що тобѣ Семене? Ты не хочешь признатись передъ твоимъ другомъ, твоимъ щиримъ, найщиршимъ другомъ, що ты женишься съ панною Гуляйпольскою“....

„Кто тобѣ се казавъ?“ живо звер-

нувся Семень до Стручиньского, ажъ затиснувъ кулаки.

„Тажъ то цѣлый свѣтъ знае, цѣлый свѣтъ говорить“.

„Кажу тобѣ, що не женюся, не хочу жениться и не буду жениться“, закричавъ Семень на всю хату. „Не буду жениться и баста! Дай менѣ святой спокѡй, бо я слабый, не маю часу на пусті балаки.“

„Дай менѣ спокѡй“, ще разъ крикнувъ розлюченый Семень побачивши, що его товаришь забираеся дальше вести свою бесѣду. „Не доводи мене до гнѣву, я злый, я слабый, я потребую спокою!“

Стручиньскій замовкъ; ѡнъ справдѣ злякався Семенового гнѣву и его твердыхъ, затисненыхъ кулакѡвъ. Скоро розпрощався съ Семеномъ и побѣгъ до своихъ санчатъ, все ще недовѣрчивымъ поглядомъ озираючись за Семеномъ.

„Е, горда штука, горда штука“, бурмотѣвъ Стручиньскій по дорозѣ. „Не хоче и зо мною говорити! Видко вже ктось мусѣвъ запосѣсти Голопятеку школу. Шкода, добра булабъ посада для мене. Та

чого він став такій сердитий? Чи справдѣ не заѣхало ему въ дорогу яке лихо передъ самымъ слюбомъ? Алежь въ мѣстѣ говорили такъ певно, що женитися. Гмъ, хто его розбере, чія правда. Поживемо, то й побачимо“.

На другій день була недѣля. Скоро свѣтъ зновъ ктось задзвенякавъ пѣдъ школою и застукавъ до дверей. Семень ще й добре не прочумався, якъ до кѣмнаты всунувся професоръ зъ подальшого села, запуганий въ кудлаті бараны. Онъ бувъ тожь дуже легкій до професорской працѣ, за те дуже любивъ шпекулювати, торгувати, давати людямъ дрѣбніи пожички на дуже высокій процента, писарювати, въ процеса мѣшатися и всѣмъ на своій ладъ и свою користь крутити. Семень знавъ его якъ дуже лукавого и захланного чоловѣка. Ему вже зразу якось недобре зробилось, побачивши такого гостя та ще такъ рано въ своій кѣмнатѣ. Новый гѣсть навѣть не роздягаючись и безъ церемонныхъ заходѣвъ присѣвся коло Семенова лѣжка и почавъ выхвалювати нову Голопятску школу та выпытувати

Семена про учительску платню, про жита и людій въ Голопятахъ та якимъ чиномъ можна бѣ запевнити собѣ презенту и наконецъ зачавъ вѣншувати Семенови до щасливого подружя съ панною Гуляйпольскою та до нового жита въ паньскихъ выгодахъ, бѣзъ працѣ и клопоту, у почестяхъ....

Семень не давъ докѣнчити такой бесѣды, все те выдалось ему зумысною насмѣшкою и онъ зѣрвався зъ лѣжка такъ нагло и съ такимъ лютымъ крикомъ, що нещасный кандидатъ на учительску посаду въ Голопятахъ якъ опареный поскочивъ до дверей. За нимъ пѣгнався Семень и такъ сердито намахавъ ему кулаками надъ самою головою, що переляканный гѣсть чимъ скорше стрибнувъ черезъ порѣгъ, замотався въ сѣняхъ въ довгій полы баранѣвъ, тарахнувъ собою обѣ одвѣрокъ, якъ несамовитый вскочивъ до саней и неоглядаючись затявъ коня. Голосный дзвѣнокъ дрожачимъ голосомъ зателенькавъ по селу. Селомъ йшли вже люде до церкви. Цѣкавый гѣсть таки хотѣвъ впеvнити свою цѣка-

вѣсть и здержавши коня спытавъ кѣль-
кохъ поважныхъ господарѣвъ :

„Чи вашъ профессоръ женится?“

„А Богъ его знае, тѣлько щось ду-
же теперь розлютувався. — Кажуть, ски-
нула его Василева кобыла.“

„А при умѣ онъ?“ злосливо спы-
тавъ цѣкавый гѣсть.

„Та где вже тамъ при умѣ, якъ не-
чиста сила пристунае. Отъ гдесъ заворо-
жила его якась паньска вѣдьма та й ро-
зумъ ѡтняла!“

Подорожный засмѣявеш и пѣгнавъ
дальше.

Такъ довелося Семенови вже зъ пер-
шого ранку зновъ почути цѣле горе сво-
го жита. Въ его очахъ все ще палавъ
лютый гнѣвъ, а его лице було блѣде,
сумне, мовъ схороване.

„Мало менѣ самого горя, мало само-
го стыду“, жалѣсно говоривъ Семень
самъ до себе, — „ще тѣ... мовъ зъ мѣшка
сыплятся, глумитесь надѣ мною, въ жи-
вѣ очи насмѣватись! А проклятѣ! Ще й
они менѣ жару пѣдсышають, — тѣ, тѣ,
нѣбыто товаришѣ, що ихъ николи не ви-

дати въ потребѣ и въ смутку, що не мають слова потѣхи, порады, дружной розрады, але за те остре жало на кпини... О, товаришѣ, колеги! Кусокъ хлѣба зъ горла выдерти... Такъ, такъ, на похилу вербу и козы скачуть!... Але пождѣть! Якъ менѣ ще котрый ткне свого носа, то такого дамъ прочухана, розторощу на дрѣбнѣй кости...“

Справдѣ, ажъ теперъ доперва почувъ Семень свою осамотѣлѣсть. Цѣлый широкій свѣтъ ставъ для него пустою, непроглядною пустою, темнѣйшою ѡтъ темной ночи. Мало того! Цѣлый свѣтъ бувъ ему теперъ такій непріязный, такій ворожій. Отже й всѣ вже дѣзнались про его безталанне сватанье, всѣ обрадувались его нещастьемъ, та ще й глузуютъ, въ живѣй очи кепкують! О непріязный свѣте, о свѣте лютый, завистный, злѣсный, безъ сердца, безъ милосердія...

Семенови ажъ завертѣлись слѣзы въ очахъ, духъ заправся въ его грудяхъ, сердце занивало. Крѣзь широке ѡкно вдарило ранѣшне сонце яснымъ блескомъ, рожевымъ свѣтломъ мовъ золотомъ обы-

пало перші квітки морозомъ на ôкнѣ розмалѣвані, рожевою барвою закрасило бѣлі стѣны, якоюсь невыказаною радістю хлинуло до хаты. А въ Семеновыхъ очахъ тьмився свѣтъ ясный, свѣтъ промѣнистый, смуткомъ-тугою сповивався, а серце крѣвавилось, а думки въ пѣтьмахъ потопали! Змученый, обезсиленный опустился Семень на крѣсло бѣля ôкна и закрывся за широку раму, щобъ никто не бачивъ его зъ надвору. Попри школу проходили люде до церкви. Парами, купками, громадками ставали они передъ церквою, дожидали богослужебною ôтправы, стиха гуторили помѣжь собою. Семень запримѣчавъ, якъ всѣ прохожі якось мовѣбы съ жахомъ чи гнѣвомъ проходили мимо школу, якъ громадki люді ставали подальше ôтъ школы, не наче ôтъ заклѣтого мѣсяца ôтеувались, якъ часами сумовиті, жалосливі погляды звертались до школы, якбы докоромъ докоряли або проклони посылали. О, Семень знавъ, що всѣ ті люде, неприязнимъ окомъ на него, на его пышну школу споглядають, не добромъ его поминають,

тяжкій жалъ до него у своихъ сердцахъ ховають. — Всѣ они мои вороги, мои люті вороги, всѣ они чигають на мою згубу, всѣ раді мому нещастю, — шептавъ Семень самъ до себе. А чія вина, чія вина, а защо, а для чого? И Семень згадавъ, якъ они ёго першій разъ пріязно стрѣчали, якъ радо тогды стару школу дл^я него обновляли, якъ опѣсля нераз старшій господарѣ до него на пораду заходили и ёму радо у всякѡй пригодѣ помагали. И та пріязнь и та щирѡсть и та добросердна повага — все те теперъ пропало, мовъ у воду потонуло. Кто жь зривавъ ту пріязнь, кто вразивъ ихъ щирі сердца, кто покаравъ ихъ добросерднѡсть тяжкою ѡтплатою тяжкихъ дачокъ и драчокъ, стратою громадского добра, кто оселивъ по ихъ хатахъ голодъ и холодъ, а на ихъ лицахъ вытиснувъ незатертый слѣдъ глубокого жалю и смутку? Семень не пытавъ себе, чи такою мае бути та просвѣта народу, такою важкою, неприязною, такою немилосердною, чи перше всего мусить она доводити до нужды, зъ ихъ грудій вытискати плачь и проклѡны,

а попередъ сонця правды и науки выкли-
кати марева голоду або й нужденной
смерти? Семень не пытавъ про те, онъ
жежь самъ передъ собою не потребувавъ,
не мѳгъ таити правды; онъ знавъ те-
перь, такъ ясно бачивъ, що тѳлько пыха,
жадоба блескучого житя та якась омана
паньскости неначе яка дурѳйка загнали
его на ту дорогу, попхали у розбратъ съ
громадою и ѳкинули у пропасть... А та
пропасть выдавалася ему до недавна та-
кою високою высокостю, такою блыску-
чою, приманливою, пѳчестною!...

На дзвѳнницѳ вдарили въ великій
дзвѳнъ. Чистый, поважный голосъ лю-
бымъ покликѳмъ загудѳвъ по всему селу,
постелився по бѳлому снѳгу, дзвѳнкимъ
гомономъ ѳтѳився ѳтъ лѳсѳвъ и пригор-
кѳвъ, полинувъ у гору и занѳмѳвъ у
высокого неба. Се дзвонили на службу
божу. Семень здрѳгнувся. Часъ до цер-
кви на службу! Онъ не рухався зъ мѳсця.
Чи не хотѳвъ ити до церкви? Нѳ! онъ
не мѳгъ ити, онъ не мѳгъ тамъ пока-
заться! Тамъ сотнѳ очѳй звернулись бы
на него, впились бы въ его лице докѳр-

ливымъ поглядомъ. Онъ не мавъ ѳваги выдержати такого погляду, не мавъ смѣлости станути середъ громады..... А сивоголовый старецъ у престолу съ тымъ слабымъ а такъ до глубины сердца проникающимъ голосомъ, съ тымъ блѣдымъ, схорованымъ а такъ лагѳднымъ лицемъ, съ тыми запалыми а такъ ще ясными, такъ добрыми очима — о, се страшно, — Семень не чувъ въ собѣ силы звести очій на того старця, хочъ хвилю глянути на него — тамъ передъ всѣма людми, передъ самымъ престоломъ божимъ.

Якійсь тайный голосъ шептавъ ему, що бѳльше всѣхъ людій скривдивъ онъ сего старця, скалявъ его добре заслужену славу и повагу та кинувъ его на ложе тяжкои, кто знае чи не смертельной недуги. Недавна минувшѳсть починала вырынати, живыми образами выступати въ Семеновѳй душѣ. Зъ церкви долѣтавъ его спѣвъ цѣлого народу поважный, до глубины душѣ переймающій, благающій. Тонкій голоса жѣночій выбивались якъ спѣвъ невинныхъ херувимѳвъ, а грубій голоса чоловѣкѳвъ якось мякшали, лагѳднѣли,

въ жалосливу пѣсню зливались, и тугу-печаль и тиху надѣю пѣснею выльчвали. И єго голосъ колись злилався съ тою такъ простою а такъ чудовою, такъ трогающею гармонією. Колись то смѣло глядѣвъ ѡнъ на поважне лице сего старця, смѣло витавъ въ єго домѣ, глубока шанá корила єго голову передъ поважною по-статю о. Дамяна. Панѣ-матка съ добро-сердною простотою гостила єго и якъ рѡдна мати клопоталась єго житьемъ, радила, помагала, потѣшала. А панна Северина була така привѣтна, така весела, жартоблива, — о, она єго тою привѣтливостю очарувала, своєю красою, своєю простотою першій огонь въ єго серцю розгнѣтила. Семенове лице якось ще бѡльше похмарнѣло ѡтъ тыхъ гадокъ-споминокъ, насупилось, темною хмарою зайшло. Колись — колись було. Було та загуло. А теперь? Теперь темна пропасть розчинилась мѣжъ нимъ а попѡвщиною, а зъ тои пропасти здвиглася темна хмара и весь свѣтъ єму затьмила, соромъ, смѣхъ и ворогѡвъ на него навела. Такъ, такъ, все — все зъ того пѡшло.

Семень вставъ и почавъ ходити епѣшною ходою по кѣмнатѣ. Якійсь неспокѣй рвавъ его душу, нѣбы яка горячка палила въ серединѣ. Стара баба прійшла зъ церкви приладити Семенови обѣдъ. Мовчалива баба, що доси майже словомъ николи не обзываеться до пана професора, нынѣ таки не выдержала и розказала, якъ пан-отець таки при самѣмъ кѣнци службы божою тяжко занедужали, мало що неживѣ не упали та якъ ихъ люде на рукахъ завели, нѣ не завели, а таки занесли до дому. — А якъ всѣ плакали, закѣнчила стара заливаючись слѣзами, — якъ всѣ плакали, наче тѣ дѣти надъ рѣднимъ батенькомъ. Ой, божь то добрѣ, добрѣ нашѣ ѣгомость; вѣкъ пережили, а никому злого слова не сказали, не то щобъ злымъ дѣломъ покарали. Охъ Господоньку милосердный, змилосердися надъ ними та дай имъ ще прожити на сѣмъ свѣтѣ.

Стара баба замовкла и мовчки ковтала свои слѣзы та все щось шептала, мовъбы молитву ѣтмовляла.

Семена щось заболѣло коло серця.

Вся урза, весь гнѣвъ, цѣла немила мивушность мовь въ непамять по̀рнули въ той хвилѣ. Передь его очима станувъ умираючий старецъ, въ слѣзахъ и розпуцѣ выступила цѣла родина, а надь тою родиною повисла кощава смерть съ своею непощадною косою и, здалося, дзвоны заграли сумной, похоронной пѣсенѣ... Отже ѣсть ще на свѣтѣ нещасливѣйшій люде отъ мене, єсть бѣльше горе отъ мого, єсть бѣлша розпука якъ моя, — подумавъ Семень и въ его очахъ мимоволѣ завертѣлась слѣза — слѣза жалю.

И задля чого погибает сей чоловікъ, сей батько родини?... Се паньска злѣсть загнала его на те ложе, зъ нѣгъ его звалила. Борикавѣся старый о. Дамянъ, остюювавъ свою честь, свое право, — нѣ, не свое право а право и добро цѣлои громады, отбывавѣся отъ напастей, стоявъ за правду и — не встоявъ противъ напору вороговъ. Передь лицемъ Семена замаячѣла постать Бжушковского, того гордого, думного, своевольного пана, що не знає иншого закона надь свою паньску пыху, надь свою примховату буту; —

промайнула передъ нимъ постать хитрого душегубця Мошка, вырынула вчорайша окономска постать пѣдъ ѡкномъ, пригадались окономскій слова.... и якась неясна ѡтраза пробудилась у Семена до всѣхъ тыхъ двѣрскихъ постатій. Такъ, се они — они зложили того старця на смертельне ложе, они насѣлись на него чорнымъ гайворонямъ, нарѣбили колоту въ громадѣ, навели лихо... они... а я? Я — не виненъ... я не..., нѣ, нѣ, сего слова не мѡгъ вымовити Семень съ чистою совѣстію передъ самымъ собою, не мѡгъ признати себе совсѣмъ безвиннымъ, безучастнымъ! Ѡнъ же жъ помагавъ до того колоту въ громадѣ, ѡнъ самъ вговорювавъ господарѣвъ на паньску сторону, пѡдбурювавъ противъ сего старця, самъ пѡмстою палавъ противъ него.

Але я не мѡгъ иначе, я не мѡгъ перенести на собѣ такой обиды, — шентавъ Семень, але терпкій жалъ не уступавъ въ его сердца, его душа не находила спокою и оправданя. Ѡнъ згадавъ теперъ панну Северину, о. Дамяна, згадавъ и дяка съ злощастною вѣсткою своего то-

гдѣшного безталанного сватаня, нагадавъ собѣ свѣй тогдѣшний гнѣвъ, свою лютоѣсть на дяка, на попа, на цѣлѣй Голопяты, але диво дивне, той гнѣвъ, та люта сердитоѣсть теперь якось неначе меншали, счезали, у якомусь иншому свѣтлѣ ставали передь его душею. Нынѣ може въ першій разь глянувъ онѣ на веѣ тѣ подѣвъ якось холоднѣйше, статочнѣйше, хочь его душа и нынѣ була зворушена, до глубины потрясена, якъ широке море бурю розбите. Семень задумався надъ тою недавною минувшостю. Якась згадка неначе електрична искра потрясла нимъ и онѣ зѣтхнувъ по хвилѣ задумы, зѣтхнувъ тяжко, якъ розжаленый покутникъ....

Се правда, они переказували до него черезъ дяка, зъ легка натакнули, щобѣ не робивъ собѣ нѣякихъ надѣй,—алежь... они були въ правѣ до такого поступку, — онѣ жежь самѣ першій зайшовъ съ дякомъ въ прѣязнь, самѣ передь нимъ звѣрився, самѣ выславъ его на розглядины и розвѣдины! О се була тяжка помылка, але его, его власна. Чи панна Северина коли небудь до него залицялась, чи ска-

зала одно слово підхоже до любощівъ, чи вважала, чи могла вважати єго своимъ женихомъ? А о. Дамянъ все такъ поважно говоривъ про самій школьній дѣла, про справи громадскій, о тверезости, о просвѣтѣ народній, а панѣ-матка тожь нѣ словомъ єго не пѣдохочувала, ба навѣть разъ мабуть таки выразно сказала, що Северина вже засватана.... Чи сякъ, чи такъ, а они не прогрѣшились противъ него ничимъ, ніякимъ поступкомъ, ніякимъ лихимъ словомъ. Такъ, Семень розмѣркувавши все минуше, мусѣвъ собѣ сказати ту правду. Та й чомужь єи теперь не сказати? Все вже минулося, все пропало, сталося, — нема воротя.

О, се не то що съ Гуляйпольскими, — говоривъ Семень самъ до себе. И згадавъ ѡнъ ихъ першу гостину въ Голопятахъ, згадавъ ихъ приманливій слова, перехвалки, ихъ незвычайну вѣчливѡсть для него, ихъ залицянье, — все те згадавъ, ѡтъ чого тогдѣ завертѣлась єго голова, ходоромъ заходила и якоюсь паньскою оманю напоилась. Пригадався єму той листъ Уршулѣ съ двозначными, надѣй-

ными, приманючими словами, и балъ въ Корятахъ и сердечнй устисненя руки и тй чарующй погляды палкихъ очй, сердечна стрѣча съ Уршулею, той дивный танецъ съ Дульцею, — все те живымъ образомъ стануло передъ его очима, а наконецъ та сумна, такъ страшно соромна гостина въ Корятахъ, смѣхъ Уршулъ, крикъ Гуляйпольского, — и Семенове сердце зновъ запалало лютымъ гнѣвомъ, его уста затрептѣли лихимъ проклономъ, а свѣтъ ясный затьмився сумнымъ туманомъ сорому, ганьбы, неумолимои вражды.

Якась непонятна сила повхала его була въ той свѣтъ паньскои розкоши, поверховного блеску, гучного житя, ѳтѳрвала его ѳтъ давного тихого свѣта и давныхъ людй, закрутила голову пустою оманю пыхи и гордости и не дала ему доглянути, що ѳнъ черезъ такъ довгй часъ бувъ лише смѣшною причепою полупанкѳвъ, ихъ играшкою, ихъ мѣзернымъ понихайломъ и смѣховищемъ. Якимъ же ѳтразливымъ явився ему теперь той свѣтъ блескучй, повныйй нещирости, неправды и облуды, такъ звер-

ха солодкій а такъ у внутрѣ гнилый та гидкій, такій на око приманюючій а такій собою ôтразливый, порожный, холодный, ажъ морозомъ переймаючій. У той самолюбный свѣтъ пôпхала его якась мовь несамовита сила, довгій часъ волочила его по безпутяхъ, розсвѣчувала передъ его зачароваными очима оманливй огники блескучй, а наконецъ пôсля довгои оманы розбудила его у темной безвыходной пропасти, окрыла его соромомъ и всѣхъ людй ворогами поробила, ôтъ праведного свѣта его ôтчужила. О, се була страшна, страшна, превелика кара за тй короткй хвилѣ солодкоя оманы.

Въ такихъ сумныхъ думкахъ та розмыслахъ проходили Семенови днѣ за днями, довгй, сумнй, съ ще сумнйшими вечерами, съ ще страшнйшими ночами зимовыми. Навкруги пусто и глухо. Нѣ живои душѣ, нѣ прязного слова, нѣ щирои потѣхи. Нѣмй стѣны, глуха тышина, жалосливй думки! Семень укривався теперь въ своѣй школѣ якъ пустельникъ въ своѣй норѣ, навкруги себе бачивъ однихъ вороговъ, чувъ одинъ смѣхъ

надъ своею долею. Неразъ порывала его сердце така нудьга и розпука, що ђнъ зривався якъ божевѣльный, бѣгавъ по хатѣ, рвавъ на собѣ волосы и тупавъ ногами, мовѣбы хотѣвъ пѣдъ землю провалитись, на вѣки ѡтъ людѣй сховатись. Але по такихъ бурливыхъ хвиляхъ спокѣй зновъ завитавъ въ его душѣ, ему лекшало на серцю, цѣла минувшѣсть ставала передъ нимъ въ спокѣйнѣйшѣмъ свѣтлѣ и, здалося, сама собою наводила его на нову дорогу.

Та не легко було ступити на нову дорогу. Семень бувъ теперь якъ та зблукана, замотыличена ѡвця, що коловоротомъ крутится на мѣсци, а на передъ ступити не знае и не може. Горе его прибило, а соромъ передъ людѣми за свои давнѣй дѣла ѡтѣбравъ ему ѡтвагу попробувати новой дороги нового житя. Николи не блукае чловѣкъ безкарно нечестивыми путями.

*

*

*

Минала зима, наставала весна. По-трѣскали грубі леды, потаяли снѣги, зѣшли воды весняні, перша зѣлень весняна прокинулася по муравникахъ свѣжою, пахучою травою, защебетали жайворонки у небесахъ. Уступала лютъ, воскресала весна, для всѣхъ красна. Тѣлько на попѣвствѣ не сходила печаль, не загощувала радѣсть весняна. Недуга о. Дамяна все ще ворочалася мѣжь житьемъ а смертію. То полекшав, надѣя слабымъ промѣнемъ блысне, то зновъ погѣршав, тяжкимъ камѣнемъ духа придавить, слабый промѣнь надѣвъ темною хмарою смутку притушить. На пѣвъ мертва порасея панѣ-матка коло слабого и за господарствомъ доглядае, съ важкими клопотами побиваеся, а Северина якъ тѣнь похожае, блѣда, съ вымушенымъ усмѣхомъ надъ ложемъ хорого якъ вѣрный ангелъ хранитель страждить, доглядае, горячій молитвы до Бога посилае.

Тихо и глухо було такожь у школѣ; тѣлько й знаку жита, що рано дзвѣнокъ задзвонить та маленька громадка школярикѣвъ стиха загуторить втѣкаючи

до дому передъ мовчаливымъ, сердитымъ профессоромъ. Семень все ще сидить въ запертѣ, якъ дошками ѓтъ свѣта забитый, за порѓгъ не выхияєся. Та довгій часъ мало помалу втихомиривъ розъятрене сердце, приспавъ розбурханїи страсти, вражену думу и тиха погода вразъ съ весною починала розъяснюватись въ Семеновѓй душѣ. Давнїи пригоды пѓшли въ непамять, часами тѓлько яка споминка, немила згадка якъ легка хмарка просувалась по ясному небосклонѣ. Та навкруги все таки було тихо и пусто, не було знати слѣду житя, а сердце билось, за житьемъ рвалося, у пустинѣ занивало, а думки ворушилися, въ широкой свѣтъ линули, а душа тужила за людьми, спокою не мала. Тяжко выжити на самотѣ, тяжко бути пустельникомъ середъ людїи.

Неразъ бывало пересиджує Семень цѣлыми днями въ тяжкѓй задумѣ, плынуть думки за думками якъ быстра вода весняна и нема имъ стриму; летять далеко, линуть высоко за незнаными свѣтами, за невидаными людьми, а туга сповиває сердце, а нудьга не дає спокою.

Неразъ було мимоволѣ звернутя Семенові очи на блескучій хрестъ на церквѣ, вдивлятця, отѣрватись не можуть отъ того блеску ясного, отъ неба голу́бого, а его думки наче тѣ голубы сизокрылі здѣймутця и ось гляди, незамѣтно спустятця на тѣ розлогі́ дерева, на ту стару попѣвщину, мохомъ оброслу, злинутъ, тревожнымъ поглядомъ кро́зь ясні́ ѡконця до хаты заглядають. И не схаменеся Семень, якъ его думки цѣлыми годинами по попѣвщинѣ блукають.

Отъ и теперь весняне сонце ясно розсыпало ясні́ промѣня, милымъ тепломъ землицю огрѣло, весь свѣтъ звеселило. Семень присѣвся бѣля ѡкна, въ думкахъ потонувъ. Духъ займаєся въ его грудяхъ, якось ему кучно, сумно и душно. Онъ розчинивъ ѡкно, щобъ надыхатись першого весняного воздуху. Его поглядъ запинився на приходскѡмъ домѣ и ще бѡльше посоловѣвъ, здалося навѣтъ, слѣза завертѣлась въ очахъ. Невеселі вѣсти принесли сѣгодня про о. Дамяна. Недуга зновъ дужше всилилась довготерпеливого старця. Скоро свѣтъ поѣхала фѣра до

мѣста по лѣкаря. Вже малося до полудня, а лѣкаря ще не було. Семень поглядавъ на несчастный дѣмъ и ему жаль стало сеи страждущои родины. На хвилию забувъ онъ свои власнѣ думки, самого себе и бачивъ тѣлько похилый дѣмъ сповитый тяжкимъ смуткомъ. Наравъ станула передъ его очима дѣвоча постать, легка, прозорчата, мовѣбы золотымъ облакомъ обгорнена. Чи се тѣлько образъ его уявы, чи привидъ его очѣй слѣзою заляныхъ, а сонячнымъ промѣнемъ освѣченыхъ? Але дѣва стояла на выгонѣ и съ пѣднесеными раменами, мовѣбы слонила очи ѣтъ яркого сонця, дивилась на шляхъ, що вѣвъ до мѣста. Ёи струнка постать, здалося, вся дрожала, ёи бѣлѣ, нѣжнѣ якъ выточенѣ рамена, що выхилились зъ ѣткиненыхъ широкихъ рукавѣвъ, свѣтились до сонця якъ прозорчастый аляба-стеръ и якоеъ благодаючо розтверались напередъ въ далеку даль, мовѣбы помочи призывали; ёи бѣде лице освѣчене яснымъ промѣнемъ сонця, ёи темносинѣ, слѣзавѣ очи, съ довѣгими, темными вѣями сѣяли якимсь чудовымъ блескомъ ангель-

скои красы. Буйне, ясне волося мовь золотомъ блыщало ѳтъ сонця, довгими зво-
ями обгортало бѣлу шю и якъ золотыми
промѣнями розсыпалось по лебедевѳй гру-
ди, обгорненѳй чорною волѣчковою ху-
сткою. Въ тыхъ чистыхъ очахъ тремтѣли
слѣзы, бѣлѳ рамена простяглись на пе-
редь, выпялились и здався хруснули су-
дорожно. Розпука пробивалась въ тыхъ
слѣзахъ, нетерплячка и непевнѳсть дро-
жала въ тѳй нѣжнѳй постати дѣвчѳй.

Въ однѳй хвилѣ станувъ Семень
передь Севериною.

„Вамъ треба помочи“, озався Се-
мень лагѳднымъ голосомъ; „розкажѣтъ,
що треба зробити, я радо все зроблю.“

Северина спершу троха злякалась,
глянула на Семена сумнымъ, слѣзавымъ
поглядомъ, нѣбы завагалась хвильку,
притиснула свою нѣжну руку до чола,
якбы хотѣла здержати наглый бѳль го-
ловы и на силу здержуючись ѳтъ плачу
промовила: „Ахъ, мы такъ ждемо, не
дѳждемось лѣкаря — ѳтъ самого рана.
Певно гдесъ нашъ наймитъ не втрафивъ
до него, або може що сталося, — може

не схотѣвъ ѣхати, може єго нема дома, а татуньо такі слабі, слабі, — о Боже!“

„Я заразъ самъ поѣду, ѳтшукаю фѣру, — будьте спокѳйні, йдѣть до хаты, я скоро вернуся, привезу лѣкаря, заразъ привезу, будьте спокѳйні.“

„О спасибѳгъ вамъ за вашу добрѳсть. Где жь вы будете трудитись...“

Але Семень не чувъ вже сихъ послѣднихъ слѳвъ. Онъ якъ стрѣла побѣгъ на гостинець, куды звѳльна ѣхала якась порожна фѣра до мѣста. Миттю вскочивъ онъ на фѣру. „Гей чоловѣче добрый, ѣдь, поганай, що твои конѣ выскочать, добре тобѣ заплачу, ѣдь чимъ скорше до мѣста, може уратуєшь вмираючого.“

Чоловѣкъ затявъ конѣ. Конѣ выхромъ понеслись до мѣста. Здогадъ Северины справдився. Пяный наймитъ ще доси блукався по мѣстѣ и що ино розпытувавъ людій, где тутъ сидить лѣкарь. Семень мало не обтовкъ ледацицю своими твердыми кулаками. Та не було часу розправлятись теперь съ наймитомъ. Въ одной хвилѣ побѣгъ онъ по лѣкаря, всадовивъ єго чимъ скорше на брѣчку,

сѣвъ самъ на кôзлѣ и що силы пôгнавъ до Голопятъ. Сонце ледво що було звернуло въ полудня, якъ Семень съ лѣкаремъ вѣхавъ на попôвщину.

„Ахъ спасибôгъ, велике спасибôгъ вамъ за вашу ласку“, сказала Северина зворушенимъ голосомъ подаючи Семенови свою дрожачу руку, и зновъ глянула на него сумнымъ, лагôднымъ поглядомъ. Панѣ-матка мовчки стиснула ему руку, а слёзы вдячности заблысли въ еи струдженихъ очахъ. Лѣкарска помôчь наспѣла ще въ саму пору. Оглянувши хорого, лѣкаръ потѣшивъ родину певною, хочъ нескорою надѣєю повного здоровья, записавъ лѣки, наказавъ якъ найбôльшій спокôй и ôтѣхавъ до мѣста. Семень зновъ присѣвся, щобъ скорше справитись съ аптикою и ще за бѣлого дня зновъ станувъ середъ страждущои родини съ лѣкарствами. Нещастнѣ женьщины не могли надякуватись Семенови за его добрôсть и труды.

Опинившись на самотѣ, Семень почувъ якусь пôлекшу на своѣмъ серцю, якусь тиху радôсть въ своѣй душѣ. Да-

вно, давно вже не було єму такъ легко на серцю, давно не витала така погода въ єго душѣ. Єго тиха пустыня, здалося, першій разъ залюднилась якимись веселыми голосами, ѳтрадными думками. Зъ єго очій не сходявъ той чарѳвный образъ дѣвочій, а тї слѣзавї, темнї очи, съ тымъ тихимъ жалѳснымъ поглядомъ немовъ впилися въ єго душу и напували єи якимесь лагѳднымъ, новымъ житьемъ. Семень вдивляєся въ той чарѳвный образъ, въ той тихій поглядъ, глубокій а лагѳдный, якъ глубоке, безкрає небо, ѳнъ розмовлявъ тиху розмову съ новими образами своєи тихои пустынѣ, радувався вразъ съ ними надъ своимъ новымъ добрымъ дѣломъ. ѳнъ чувъ свою давну провину передъ о. Дамяномъ, чувъ себе спѳвиннымъ той тяжкою недуги честного старця, — а що єму теперъ нѣ словомъ про те не згадали, нѣ однимъ намекомъ не напѳмкнули, такъ прїязно привитали, такъ зъ щирого серця єму дякували, — се єго радувало, се єго прїязнило, цѣлымъ серцемъ прихилило для тыхъ людїй, для того нещастного дому.

Не разъ, не два, расплывався Семень съ того часу въ такихъ думкахъ. Часами ще насувались образы паннѣвъ Гуляйпольскихъ, та ихъ чаровитѣсть якъ мрака передъ солнцемъ счезала передъ тымъ любымъ образомъ нѣжной простоты, дѣвочою невинности, сердечной ширости панны Северины. О, якимъ поганимъ, якимъ ѣтразливымъ являвся ему теперь сей нѣбы то паньскій свѣтъ, такой гордовитый а такой нужденный, такой на око блескучій, а у внутрѣ спорохнявѣлый, порожный, мовь червами розточеныи. Щѣжь ѣнѣ ему давъ — сей свѣтъ гордощѣвъ, шуму, пыхи и блеску? Нѣ хвилѣ правдивого щастя, нѣ одной ѣтраднои думки, нѣ крыхты широи правды; все пустота, омана, облуда, — а ѣттакъ соромъ и ганьба для него!

Ѡтъ сеи першої стрѣчѣ съ Севериною Семень часто опѣсля заходивъ до дому о. Дамяна, довѣдуватись про ѣго здоровля. На потѣху родини и радѣсть цѣлои Голопятскои громады здоровля о. Дамяна полѣпшалось зѣ дня на день, хочь помаленько, слимачимъ поступомъ. Кра-

сна, погôдна весна, повна цвѣтôвъ, повна пахощѣвъ и здороваго воздуха, приспорювала здоровля бôльше ôтъ всѣхъ лѣкôвъ. Навкруги приходского дому всѣ дерева стояли въ ряснôмъ цвѣтѣ, здорова воня молодой травы та рясного цвѣту неначе бальсамомъ напувала чистый воздухъ, вливалась сцѣлющимъ лѣкомъ въ струженій груды, оживляла, крѣпила, веселі думки наводила. Пчолы роями стояли на ряснôмъ цвѣтѣ, навколо жужжѣла тиха люба музика золотыхъ мушокъ, трудящихъ пчôлокъ, весняныхъ хрущѣвъ, а радôстне щебетанье пташокъ оживляющимъ спѣвомъ выбивалось зъ посередѣ того муркотливого хору. Съ перегадомъ почавъ о. Дамянъ выходити зъ хаты на полуденѣшне сонце. Северина вразъ съ матерею провожали схорованого старця по свѣжо выструганыхъ, жовтымъ пѣскомъ высыпанныхъ стежкахъ, попôдъ цвѣтучій дерева, по мягкихъ травникахъ. Неразъ и Семень помагавъ пôддержувати слабосилого старця, неразъ всѣ разомъ пересиджували пôдъ розлогими вѣтями пахучихъ деревъ, стиха розмовляючи.

„Чи добре ты отсе зробила, Северко“, озвався разъ о. Дамянъ, „що казала стежки повысыпувати тымъ блескучимъ пѣскомъ? Блыщитя, поки засвѣжа на него глядишь, неначе золото заманюе очи, а ступишь ногою, такъ и заскверчить пѣдъ тобою, якъ та людска злѣсть, ажъ за серце задре своимъ скреготомъ. А на щожъ засыпати ту святу, плододайну землицю тымъ нѣбы то блескучимъ, а такимъ сухимъ, безплоднымъ пѣскомъ, що тѣлько убивае собою всяку зелень, не дае прозябнути навѣть травици и все, все собою засыпае, сушить, убивае, нѣ травички нѣ квѣточки крѣзь себе не пропускае... все звялить, все наче огнемъ выпалить. Жаль менѣ той землицѣ — чорной а животворной, жаль менѣ и нашої щирої людскости у простыхъ сукманахъ, що якъ та земляця пѣдъ тымъ пѣскомъ, такъ оно пѣдъ тыми оманливими блескотками порожной паньскости высыхае, завмирае, нидѣе... Не докладайможь хочь мы нашої руки до того, не умертвляймо жизненныхъ силъ нашої людскости, а помагаймо имъ прозябнути,

у здоровый цвѣтъ жита розвинутись, хонѣмъ ихъ ѡтъ блескотливои мертвоты и заразы“....

Семень слухавъ тыхъ поважныхъ слѡвъ старця, — ѡнъ розумѣвъ ихъ теперь, знавъ, що значить та блескотлива омана.... Она й ему була вже заскреготѣла пѡдъ ногами, закрѡвавила еи сердце, жовчию переповнила его душу.

Северина весело глянула на батька, споглянула и на Семена и навкруги себе по цвѣтучихъ деревахъ, по погѡднѡмъ, блакитнѡмъ небѣ, по косогорѣ, где бѣлѣли семяньскі хатки. Вразъ съ подужаньемъ батька и она ѡтживала, еи лица зновъ палѣли легкимъ румянцемъ, еи очи свѣтились давною веселостю.

„Ахъ, якъ любо, таточку, проживати у такѡй тихѡй простотѣ, жити самою щиростю и правдою середъ щирыхъ, праведныхъ людій. Давъ бы Богъ, щобъ у наше село нѣколи вже не заглядала людека злѡсть, щобъ всѣ нашій люде жили въ мирѣ и згодѣ. Я, таточку, не буду вже бѡльше посыпати пѣскомъ нашихъ стежочокъ“. И глянула на Семена, мовь-

бы пытала его, чи буде онъ ще ганятысь за блескотливими оманами, чи схоचे зновъ заколотити сей тихій свѣтъ якою паньскою дурѣйкою, чи зновъ дасться заманити пустѣй гордовистости?

Весело було Семенови на душѣ, весна розцвѣтала въ его житю. Отъ и счезла его опустѣлѣсть, самотна пустыня, чувъ що жиє житьемъ съ небагато людями, але съ людьми, — съ людьми честными, добрыми та розумными. Часті розмовы съ отцемъ Дамяномъ якось щоразъ бѣльше промовляли до его розуму, освѣчували его якимсь новымъ свѣтломъ, що показувало ему нову дорогу нового житя якъ учителя и наставника молодѣжи, якъ провѣдника народнои просвѣты, якъ члена громады, просвѣченого брата непросвѣченыхъ братѣвъ. Неразь на самотѣ розважавъ онъ пан-отцеві слова и съ жалемъ пѣзнававъ, скѣлько ще не дѣстае ему силъ и знаня до той тяжкой работы, до той новой дороги, що стояла передъ нимъ отворомъ. „Такъ, такъ, правду, велику правду каже старый“, говорить бувало Семень самъ до себе. „Одного чо-

ловѣка вразишь, скривдишь, лихо ему заподѣешь, та отямившись перепросишь, справишься съ однимъ чоловѣкомъ, розкрыєшь ему свѣй жалъ, переблагаєшь и зновъ станешь другомъ-братомъ. А вразишь цѣлу громаду людій простыхъ але правдолюбныхъ, подопчешъ ногами ихъ щиру прихильнѣсть, що они тобѣ въ своѣй простотѣ якъ вышшому, розумнѣйшому чоловѣкови у твоихъ нѣгъ зложили, коли насмѣшешся надъ ними, наглумишся, а ще й неправдою ихъ скривдишь, — о тогдѣ тяжко назадъ навернути разъ втрачену любовь, тяжко заслужити собѣ вѣру у тыхъ такъ тяжко зраджєныхъ простыхъ сердцахъ, тяжко назадъ стати другомъ-братомъ. Не ймутъ вѣры, не ймутъ вѣры“....

Та роздумуючи такъ на самотѣ, Семенъ съ якоюсь тайною тревогою помѣчавъ, що образъ Северины щоразъ частѣйше стає передъ нимъ, впоюєся въ его душу, а то й не сходить зъ его очій. У снахъ и на явѣ стававъ еи образъ въ чаровитѣй красѣ, порывавъ за собою всѣ его думки, напувавъ его невысказанымъ

щастьемъ. Неразь пробувавъ Семень на силу ѳторвати свои думки ѳтъ сеи дѣвочои постати, забути на неи, вырватись зъ пѳдъ еи чару, та дарма, дѣвоча постать вырынала ще живѣйшою, гарнѣйшою та чарѳвнѣйшою.

Пѳсля одной довгои гостины у о. Дамяна вернувъ Семень якосъ дуже зворушений. Онъ не пѳшовъ до своей самотной школы, а звернувъ дорогою на поле и довго блукавъ полями, довго ходивъ понадъ крутою рѣчкою, ажъ темна нѳчь запала и ясный мѣсяць выпливъ на широке небо. Семень вернувъ до дому, а его сердце все ще живо билося въ грудяхъ, въ его очахъ тремтѣли слѣзы.

„Ахъ я еи такъ люблю, такъ люблю“, прошептавъ Семень проходячючись неспокойною ходою по кѳмнатѣ, а двѣ горячѣ слѣзы скотились по его розпаленѳмъ лицу. „Она не буде моею, не може бути моею, та я не перестану еи по вѣкъ любить“.

Сѳгодня зъ полудня, коли о. Дамянъ здрѳмнувся на годинку, Семень и Северина проходжувались по городѣ. Сонце

якось такъ любо сіяло крѣзь густі вѣта
деревъ, пташки такъ весело щebetали у
садѣ, все такъ радувалось, а Северина
здалася ему такою прегарною, такою лю-
бою та чарѣвною, що Семень не выдер-
жавъ и съ трепетомъ, съ слѣзами въ
очахъ розказавъ ей свою любовь. И въ
очахъ Северины заблысли слѣзы, ей уста
такъ дрожали якъ листки ътъ вѣтру, она
глянула на него пріязнымъ, жалѣснымъ
поглядомъ, — подала ему дрожащу руку,
хвильку помовчала, а ъттакъ заговорила
солодкимъ голосомъ :

„Пане Семене! По вѣкъ не забуду
вашого доброго сердца, не забуду вашей
доброты, вашихъ трудѣвъ и клопотѣвъ
задля мого хорого батенька, не забуду
вашихъ слѣвъ потѣхи, що вы ними осо-
лодили намъ тяжкѣ години нашего житя.
Шаную васъ надъ всѣхъ. Люблю васъ
якъ доброго пріятеля, але любити васъ
якъ мого чоловѣка, якъ мого мужа — я
не можу, — нѣякъ не можу бути вашою
жѣнкою. Не гнѣвайтесь на мене, хочу
бути съ вами щирою, якъ вы були зѣ
мною, и молю васъ, не гнѣвайтесь на ме-

не за мою щирôсть. Я не могу, — не могу бути вашою жѣнкою... пôсля того, якъ вы... нѣ, нѣ, лучше не пытайте мене для чого. Повѣрте менѣ, моѣй правдѣ... я вамъ все, все давне давно простила, поважаю и люблю васъ якъ щирого друга, але вашою жѣнкою не могу бути... Будьмо щирими друзьями, якъ и доси, а на знакъ нашої дружбы, на знакъ, що вы на мене не гнѣваєтесь, подайте менѣ вашу руку.“

Семень устиснувъ еи бôлу рученьку, щиро уцѣлувавъ, въ его очахъ тожь заблысли слёзы. „Ваша правда, ваша правда, покоряюсь вашôй волѣ, будьмо хочъ друзьями, вѣрными, щирими друзьями.“

„Такъ, такъ, еи правда“, говоривъ теперь Семень самъ до себе проходжуючись у потемкахъ по своѣй кôмнатѣ. „Пôсля того, що сталося, що я имъ заподѣявъ, якъ я вразивъ еи сердце, на ложе слабости кинувъ еи батька, — пôсля сего всего она не може мене полюбити якъ своего мужа“.

Цѣлу нôчь ворочався Семень неспокойно по своимъ лôжку. Сонъ не ймався

его очий, чуднй мары ставали до мѣсячного свѣтла, цѣле житье, здався, пересунилось живыми образами въ его неспокойныхъ думкахъ. Ажь надъ самымъ раномъ тихій сонъ спустился на его слѣзавй очи.

На другйй день пробудился Семень съ лекшою головою, съ ѳтраднѣйшими думками. Яене сонце заманило его на ранѣшний прохѳдъ. Проходячи коло попѳвского городу замѣтивъ ѳнъ середъ зеленыхъ деревъ и пышныхъ цвѣтѳвъ ѳѣлу постать дѣвочу.

„Добрый-день, пане професоръ“, о-звався дзвѳнкйй голось Северины.

„Добрый-день, добрый - день, дай Боже щастье до ранней роботы“.

„Чи по щирости, якъ щирый другъ?“ съ притискомъ спытала Северина пильно вдивляючись въ Семена.

„Ахъ, чи жь можете сумнѣватись о моѣй щирѳй дружбѣ?“

„Нѣ, нѣ, — не сумнѣваюсь вже“, ѳтповѣла Северина и подала ему на прощанье руку. „А не забувайте на насъ,

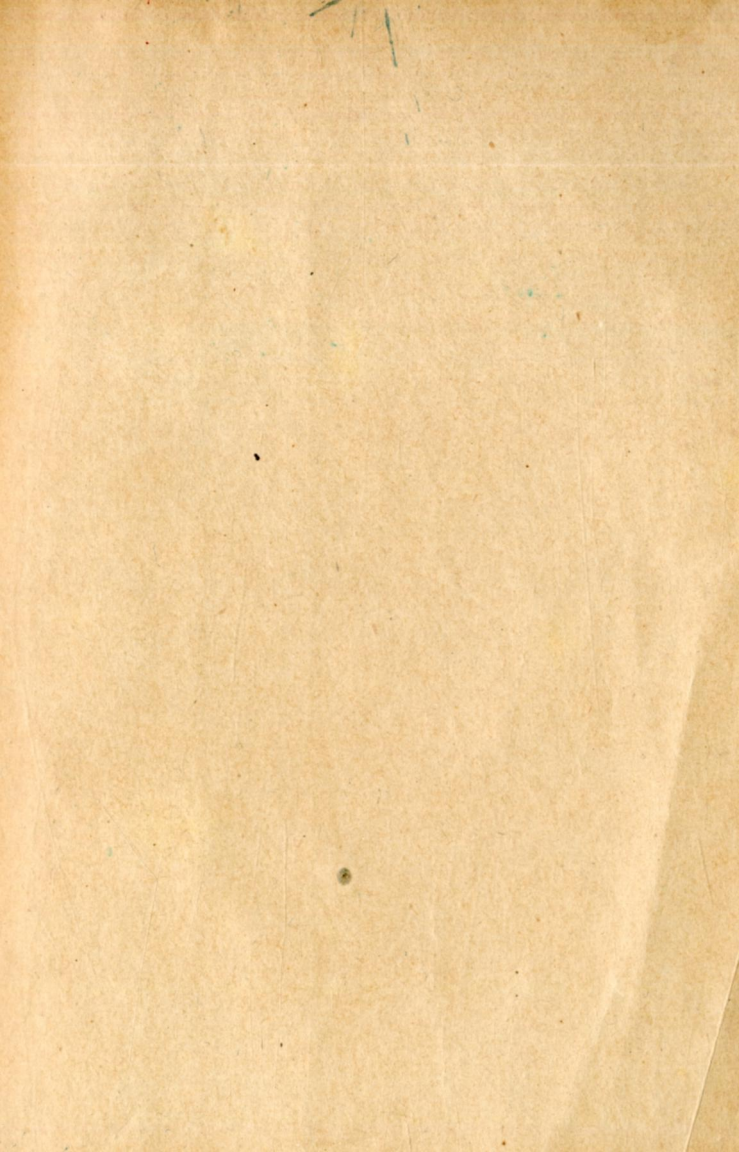
заходѣтъ, якъ вамъ часъ позволить, якъ вамъ стане кучно.“

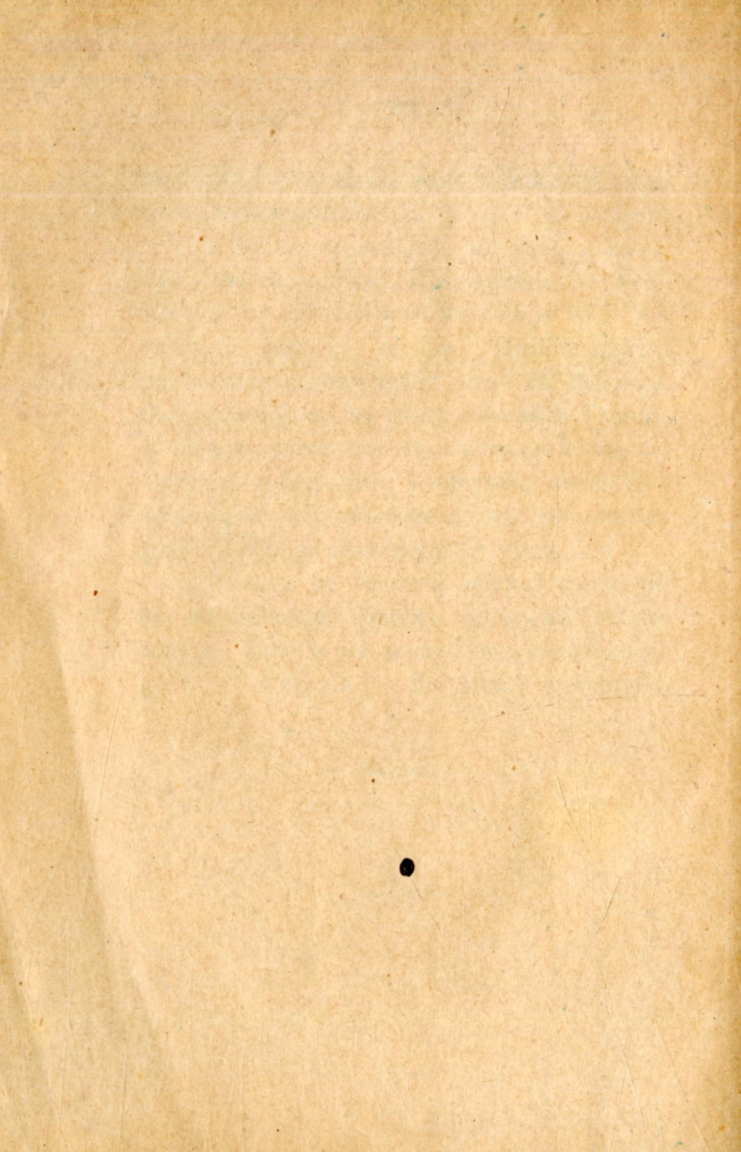
Семень склонився ще разъ и звернувъ на гостинець. Потонувши въ думкахъ и не спостерѣгся якъ коло него переѣхала паньска коляса. Якійсь смѣхъ проѣзжихъ розбудивъ его зъ задумы. Онъ оглянувся: на кôзлѣ поганявъ Грицько помученыхъ коней, въ колясѣ сидѣла Уршуля и Кордуля, а противъ нихъ Пужаковскій и „обыватель зъ забраныхъ дôбрь“. Гуляйпольского не було.

Семень съ ôтразою обернувся мовьбы не впôзнавъ своихъ давныхъ знакомыхъ. Онъ и не знавъ, що нынѣ бувъ день св. Антонія — Збараскій ôпусть!...

Конецъ.

2002

516.225

B-263

1986 1992

B 263